

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**ELEŞTİREL GÜVENLİK EKOLÜ PERSPEKTİFİNDEN
ANTI-İSLAMİZM VE İSLAMOFOBİ ÇÖZÜMLEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

CEMİLE BAYRAKTAR

İstanbul/2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**ELEŞTİREL GÜVENLİK EKOLÜ PERSPEKTİFİNDEN
ANTI-İSLAMİZM VE İSLAMOFOBİ ÇÖZÜMLEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

CEMİLE BAYRAKTAR

Danışman: PROF. DR. HASAN KORKUT

İstanbul/2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Cemile Bayraktar
Anabilim Dalı:	Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Hasan Korkut
Tez Türü ve Tarihi:	Yüksek Lisans – 2020
Anahtar Kelimeler:	Güvenlik, Eleştirel Güvenlik, Aberyswyth/Galler Ekolü, İslamofobi, İslam Karşıtlığı

ÖZET

ELEŞTİREL GÜVENLİK YAKLAŞIMI PERSPEKTİFİNDEN İSLAMOFOBİ VE ANTI-İSLAMİZM ÇÖZÜMLEMESİ

Uluslararası ilişkiler alanında kurucu kavramlardan biri olan güvenlik konusu, Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lara kadar genel olarak realist güvenlik yaklaşımlarının teorileri ışığında devlet merkezli, askeri çözümlü, tehdidin genellikle başka ülkelerden geldiği ön kabulü üzerinden ele alınmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle çeşitli tehditler ortaya çıkmaya başlayınca klasik güvenlik yaklaşımları eleştirilerek güvenliğin yeni tanımları yapılmaya başlanmış, tanım genişlemiş ve derinleşmiş, bireyin güvenliği de güvenlik çalışmalarına dahil edilmiştir. Ayrıca klasik güvenlik yaklaşımları eleştirilirken güvenliğin türetilmiş bir kavram olduğu tezi savunulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde "komünizm tehlikesinin" ortadan kalkmasıyla Batı ülkeleri yeni bir tehdide ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyaç Müslümanların güvenlik konusuna dahil edilmesiyle giderilmiştir. Soğuk Savaş sonrası tehdidin İslam medeniyetinden, Batı medeniyetine yöneleceği iddiasının yardımıyla Müslümanlar, İslamofobi ve anti-İslamizm gibi olgular üzerinden birer güvenlik problemi olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, Müslümanların ve İslam'ın siyasi, politik amaçlar için İslamofobi ve anti-islamizm vasıtası ile türetilmiş bilgi yardımıyla nasıl birer güvenlik problemi haline getirildiği, eleştirel bir güvenlik yaklaşımı olan Galler/Aberyswyth Ekolü'nün teorileri üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Eleştirel Güvenlik, Aberyswyth/Galler Ekolü, İslamofobi, İslam Karşıtlığı

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Cemile Bayraktar

Field: Political History and International Relations of the Middle East

Supervisor: Prof. Dr. Hasan Korkut

Degree Awarded and Date: Master- 2020

Keywords: Security, Critical Security, Aberyswyth Ecole, Islamophobia, Anti-Islamism

ABSTRACT

ANALYSIS OF ISLAMOPHOBIA AND ANTI-ISLAMISM FROM THE PERSPECTIVE OF CRITICAL SECURITY APPROACH

The issue of security, which is one of the founding concepts in the field of international relations, has been handled through the relative conjectures that dominate each period. Until the 1990s, when the Cold War ended, security was generally addressed through the classical paradigm with the understanding that the threat generally came from other countries in the light of the theories of the realist approach. However, with the emergence of various threats after the end of the Cold War, classical security approaches have been criticized and have been defined anew. The definition of security has expanded and deepened, and the safety of the individual has been included in the security field. In addition, while criticizing the classical security approaches, the thesis that security is a derived concept has been defended. With the disappearance of the "communism threat" in the post-Cold War period, Western countries needed a new threat . This need was resolved with the inclusion of Muslims in the issue of security. With the help of the claim that the post-Cold War threat will turn from Islamic civilization to Western civilization, Muslims have been flaunted as a security problem through facts such as Islamophobia and anti-Islamism. In this study, an attempt will be made to analyze how Muslims and Islam have been turned into a security problem with the help of information derived from Islamophobia and anti-Islamism for political purposes through the theories of the critical security approach Aberyswyth Ecole. The possibilities of preventing Islamophobia and anti-Islamism will be explored by using the Welsh Cult theories.

Keywords: Security, Critical Security, Aberyswyth/Welsh Ecole, Islamophobia, Anti-Islamism

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	13
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK.....	13
1.2. Uluslararası Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	13
1.1.1 Temel Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik	14
1.1.1.1 İdealizm ve Kolektif Güvenlik	17
1.1.1.2 Realizm: Devlet Merkezli Güvenlik	19
1.1.1.3 Neo-Realizm ve Güvenlik İkilemi	22
1.1.1.4 Küreselleşmenin Ortaya Çıkışı: Neo-Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık	25
1.1.2 Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim	29
1.1.2.1 Eleştirel Teorilere Doğru: Marksizm, Neo-Marksizm ve Güvenlik	32
1.1.2.2 Frankfurt Ekolü.....	34
1.1.3 Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları.....	39
1.1.3.1 İnşacılık ve Sosyal İnşacılık	44
1.1.3.2 Kopenhag Ekolü ve Güvenlikleştirme	48
1.1.3.3. Galler Ekolü.....	51
1.2. Müslümanların Güvenlik Sorununa Dahil Edilmesi	53
1.2.1 İslam Karşıtı Güvenlik Politikalarının Sonucu Olarak İslamofobi.....	55

İKİNCİ BÖLÜM.....	58
2. İSLAM KARŞITLIĞI VE İSLAMOFOBİ	58
2.1 İslam Karşıtlığının Tarihsel Kökenleri	58
2.1.1 Batı Hristiyan Kimliği	60
2.1.2 Oryantalizm	61
2.2. İslamofobi	62
2.2.1 1960’lar Sonrası Göç.....	63
2.2.2 Küreselleşme.....	64
2.2.3 Soğuk Savaş Sonrası Tehdit Arayışı	66
2.2.4 Medeniyetler Çatışması İddiası.....	67
2.3 İslamofobi, Anti-İslamizm Anlam Ayrımı	68
2.4. Yeni Güvenliğin Küresel Terörle Mücadele Şeklinde İfade Edilmesi	70
2.5. 11 Eylül 2001 Saldırıları	72
2.5.1 11Eylül Saldırıları Sonrası Ortaya Çıkan Güvenlik Anlayışı.....	74
2.5.2 11 Eylül Sonrasında İslam Karşıtlığı ve İslamofobi	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	78
3. GALLER EKOLÜ VE İSLAMOFOBİ, ANTİ-İSLAMİZM ÇÖZÜMLEMESİ	78
3.1 Eleştirel Güvenlik Teorisi	78
3.1.1 Galler Ekolü	83
3.1.1.1 Galler Ekolünde Güvenliğin Derinleşmesi	91
3.1.1.2 Galler Ekolünde Ötekileştirme ve Kimlik.....	93
3.1.1.3 Galler Ekolünde Güvenlik ve Özgürleşme.....	95
3.2. Eleştirel Güvenlik Ekolü Perspektifinden Anti-İslamizm Çözümlemesi	97
3.2.1 Güvenliğin Derinleşmesi ve Anti-İslamizm	101
3.2.2 Ötekileştirme, Kimlik ve İslamofobi.....	102
3.2.3 Özgürleşme, İslamofobi ve Anti-İslamizm	105
3.2.4 Galler Ekolü, Küresel Güvenlik ve Anti-İslamizm.....	110
SONUÇ	116
KAYNAKLAR.....	122

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AK:	Avrupa Konseyi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMKP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
CIA:	Central Intelligence Agency
COPRI:	Copenhagen Peace Research Institute
EUMC:	European Monitoring Centre
EÜHFD:	Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
IMF:	International Monetary Fund
İŞİD:	Irak Şam İslam Devleti
İNSAMER:	İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
İUHFM:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
MC:	Milletler Cemiyeti
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF:	Sosyal Bilimler Fakültesi
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TESAM:	Türkiye Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Merkezi
UK:	United Kingdom
WB:	World Bank
Çev.:	Çeviren
Der.:	Derleyen
Ed.:	Editör
s.:	Sayfa
ss.:	Sayfa Sayısı

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler alanında önemli bir yeri olan güvenlik konusu, uzunca bir süredir üzerinde tartışmaların olduğu bir konudur. Her yaklaşımın kendi teorileri ile tanımladığı güvenlik konusunda, çoğu kez hakim olan yapıların güvenliği öncelenirken, bunun dışında kalan alanların güvenliği ikinci plana itilmiştir. Dünya genelinde güvenliği sağlamak, sadece bir kesimin değil ancak genelin güvenliği sağlandığında ulaşılabilecek bir durumdur. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusunda, sadece Batı'nın güvenliğini merkeze alan, Batı'nın güvenliğinin sağlanmasının küresel çapta güvenlik sağlayacağını iddia eden anlayışlar, güvenlik sağlamadığı gibi güvenlik problemlerinin daha da artmasına neden olmuştur. Bu güvenlik problemlerinden bir tanesi de Müslümanların ve İslam'ın güvenlik problemi teşkil ettiğini iddia eden ve Müslümanların güvenliğini ikinci plana atan anlayışlardır. Özellikle 11 Eylül Saldırıları sonrasında güvenlik, terör üzerinden tanımlanırken, tüm Müslümanlar birer güvenlik tehdidi gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu maksatlı ve yanlış tutum, hem güvenlik sağlamamış, hem de yeni güvenlik problemleri doğurmuştur. Uluslararası ilişkiler alanındaki güvenlik çalışmalarından faydalanılarak bu güvenlik problemlerine dikkat çekmek gerekmektedir. Güvenlik konusundaki teorilerden biri olan eleştirel teoriler, güvenliği dar anlamlı ve sadece devlet merkezli olmaktan çıkartıp, daha geniş bir çerçevede, bireyleri de güvenliğe dahil ederek ele almıştır. Eleştirel çalışmalar içerisinde yer alan Galler Ekolü, güvenlik tanımlarının ve politikalarının maksatlı, sadece belli bir kesim için olduğunu ifade ederken, bireyi de güvenlik konusuna dahil etmeyi önermiştir. Bu anlamda bu Galler Ekolü'nün eleştirel yaklaşımlarından yola çıkarak güvenlik politikalarının maksadını ortaya koymak, güvenlik problemlerine dikkat çekmek mümkündür. Galler Ekolü'nün güvenlik konusundaki teorileri, Müslümanların ve İslam'ın küresel güvenlik tehdidi olmadığını, bu taraflı ve maksatlı güvenlik anlayışının güvenlik sağlamadığının ortaya konulması açısından imkan sağlamaktadır.

Uluslararası ilişkiler içerisinde kurucu kavramlardan biri olan güvenlik, ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası ele alınmıştır. Bununla birlikte, Birinci

Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi sonrasında ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunların giderilmesi amacıyla, güvenlik sorunlarının uluslararası ortamda barışçıl yolla çözülmesini savunan liberalizm etrafında şekillenen idealizm üzerinden ele alındığını söylemek daha doğru olur. İdealizm yaklaşımının temelini, uluslararası barışın tesisi için karşılıklı iş birliği içerisinde faaliyet gösteren uluslararası toplumun inşasının gerekliliği düşüncesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla idealizmin güvenlik anlayışına göre devletlerin savaşa meyilli olmadıkları, aksine işbirliğine meyilli oldukları savunulmaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile bu yaklaşım doğal olarak eleştirilere maruz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrası dönemde güvenlik, dönemin şartlarına uygun olarak, devletin güvenliği, ulusal güvenlik, askeri güvenlik üzerinden ele alınmıştır. Realizmin en etkin olduğu Soğuk Savaş Dönemi'nde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında gelişen karşılıklı güç mücadelesiyle anarşik bir uluslararası ortam oluşmuştur. Bu dönem güvenlik konusu, realist ve neo-realist güvenlik anlayışlarının önerdiği şekilde; devlet merkezli ve askeri tehdit odaklı bir bakış açısıyla kavramsallaştırılmıştır.

Uluslararası ilişkiler içerisindeki güvenlik yaklaşımları, Soğuk Savaş Dönemi'nde klasik/geleneksel güvenlik yaklaşımları bünyesinde ve özellikle realist ve neo-realist güvenlik teorileri üzerinden ele alınmıştır. Soğuk Savaş'ın sonuna yakın bir dönemde tercih edilen neo-realist güvenlik yaklaşımının, Soğuk Savaş'ın sonunu öngörememesi güvenlik yaklaşımlarının sorgulanmasına neden olmuştur. 1960'lı yılların sonunda ve 1970'li yıllarda küresel çapta ortaya çıkan bir takım ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeler neticesinde realizme karşı eleştiriler yükselmeye başlamıştır. 1970'lerde uluslararası ekonomi krize girince, ortaya çıkan neo-liberal politikaların sonucunda, devletin rolünün önceki dönemlere görece sınırlandırılıp, özel teşebbüslerin yaygınlaşması gibi gelişmeler ortaya çıkmış ve bunun sonucunda devletin rolü kısmen de olsa azalmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak güvenlik tanımları da bir değişim ve dönüşüme tabi olmuştur.

Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemde “biz ve öteki” dengesi üzerine kurulu iki kutuplu bir yapı varken güvenlik tanımlamaları ve güvenliğe

yönelik tehdit tanımlamaları daha kolay yapılabilmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında çok kutupluluğa evrilen bir uluslararası sistemde, güvenlik algılamaları ve politikaları çeşitlilik arz etmeye başlamıştır. 1980'lerin sonuna doğru Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın dönemde etnik milliyetçilik ve bununla bağlantılı silahlı çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişme güvenlik çalışmalarını da etkilemiştir. Yeni güvenlik çalışmaları bünyesinde ele alınabilecek güvenlik yaklaşımlarından eleştirel güvenlik yaklaşımları ilk olarak Kopenhag Okulu ve Aberystwyth/Galler Okulu bünyesinde teoriler ortaya koymaya başlamıştır. Bir nevi ulus-devletin etkinliği azalırken küreselleşmenin etkisini arttırdığı şeklinde özetlenebilecek olan bu paradigma değişimi sonucunda, devlet merkezilik sorgulanırken güvenlik de sorgulanmaya başlamıştır. Eleştirel güvenlik çalışmalarının önerileriyle birlikte, güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesine paralel olarak güvenliğin kimin için olduğu sorusu, güvenlik çalışmalarının gündemine oturmuştur.

Galler Ekolü'nün benimsediği eleştirel teori, Frankfurt Okulu'nun geliştirdiği eleştirel teoriye dayanmaktadır. Eleştirel teori, nesnel bilginin mümkün olamayacağını, özne nesne ayrımının bilimsel değil, ideolojik, taraflı bir ayrım olduğunu savunmuştur. Bu açıdan bilgi tarafsız değildir, belirli çıkarlar için üretilmiştir. Buradan hareketle “Teori her zaman birisi için ve bir amaç içindir” ifadesi ortaya çıkmıştır.

Galler Ekolü'nün en önemli ve önde gelen teorisyenlerinden Ken Booth, realist teorilerin güvenlik anlayışımızı nasıl şekillendirdiğini ortaya koyduktan sonra, eleştirel teori içerisinde güvenliğin yeniden nasıl kavramsallaştırılacağı üzerine durmuştur. Booth'un tanımladığı şekilde Galler Ekolü'nün üç temel ilkesi/ana fikri bulunmaktadır: Güvenliğin temel nesnesi olarak bireyi almak, güvenliği derinleştirmek veya onun türetilmiş bir kavram olduğunu kabul etmek, güvenliği özgürleşmeye bağlamak. Galler Ekolü'ne göre devleti güvenliğin temel referans noktası yapmak, amaçlarla araçların karıştırılması demektir. Devlet güvenliğin sağlanmasında ancak bir araç olabilir. Galler Ekolü için atılacak en önemli adım, güvenlik kavramının dayandığı siyaseti, dünya görüşünü, varsayımları açığa

çıkartmaktır. Buna göre öne sürdüğümüz güvenlik tanımlamaları nesnel ve objektif değildir, türetilmiştir ve her zaman belirli bir yerden, birileri için ve bir amaca yönelik olarak oluşturulmuştur.

Soğuk Savaş boyunca tehdit algılamasını komünist bloktan gelecek tehditlere göre şekillendiren Amerikan yönetimi, komünist bloğun dağılmasıyla birlikte boş kalan bu alanda, güvenlik tezlerini üzerine inşa edeceği yeni bir tehdit arama ihtiyacı duymuştur. “Komünist tehlikenin” ortadan kalkmasıyla güvenlik konuları açısından uluslararası sistemde ortaya çıkan belirsizlik dönemi uzun sürmemiş, on yıl gibi bir zaman aralığından sonra 11 Eylül saldırıları ile yeni bir güvenlik anlayışı belirlenmiştir. 11 Eylül 2001’de ABD’deki Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırıdan sonra güvenlik, “terörizm, uluslararası/küresel terör, cihadizm, ‘İslami terör’” gibi kavramlar üzerinden ele alınmaya başlamıştır. Bu süreçte İslamofobi, anti-İslamist tutumlar gündeme gelmeye başlamış, güvenlik anlayışı farklı bir boyuta geçmiştir.

İslamofobi, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika ve Avrupa’da İslam karşıtlığının ve Müslümanlara karşı yapılan ayrımcılığın meşrulaştırılması için sıkça kullanılan küresel bir kavram haline dönüştürülmüştür. İslamofobi, her ne kadar 11 Eylül 2001 tarihinden sonra popülerlik kazanmış olsa da köken olarak çok daha gerilere dayanmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Batı dünyasında, başta ABD’deki bazı politikacıların ve düşünce kuruluşlarının yeni bir ‘düşman’, sosyolojik bir ifadeyle ‘öteki’ arayışına girdikleri ve bu bağlamda öteki olarak İslam’ı seçtikleri bilinmektedir. Samuel Huntington’ın “Medeniyetler Çatışması” makalesi (1993), İslam’ı Batı için potansiyel düşman olarak lanse etmenin ideolojik zeminini oluşturmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırılar ve akabinde Londra, İstanbul, Madrid gibi şehirlere yönelik saldırılar neticesinde başta ABD olmak üzere tüm dünyada yeni güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Güvenliği sadece terörle mücadele üzerinden ele alan Batı, Müslümanları ve İslam’ı “terör ve şiddet” kavramlarıyla beraber anmaya başlamış ve terörün küreselleştiği tezini de yaygınlaştırmıştır. Bu anlamda güvenlik anlayışı artık terör üzerinden, küresel çapta

ele alınırken, İslam ve Müslümanlar terör yanlısıymış gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda İslam ve Müslümanların, terörün ve güvenliğe yönelik tehditlerin en önemli aktörü olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Bu toptancı ötekileştirme faaliyeti sonrası ortaya çıkan güvenlik önlemleri, güvenlik sorunlarının çözülmesini zorlaştırmış, Müslümanların her tür güvenliğinin de riske atılmasına neden olmuştur.

Eleştirel güvenlik yaklaşımlarından biri olan Galler Ekolü, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tehditleri “kimlik sorunları ve ötekileştirmenin neden olduğu marjinalleşme” üzerinden değerlendirir ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin tek egemeni olarak çıkan ABD hegemonyasını çözümlemeye çalışır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik sorunlarının nedenlerini sosyal ayrımcılık, otorite ve güç konuları içinde ele alır. Galler Ekolü’ne göre uluslararası güvenlik sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalar, öncelikle Batı’nın güvenliğini sağlamaya yöneliktir. Korunması gerekenin Batı olduğu, tehdidin ise dışarıdan geldiği ön kabulü ile başlayan güvenlik çalışmalarının tek taraflı ve ötekileştirici olduğunu, bu yönüyle de güvenlik sağlamadığını savunur.

Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerde eleştirel güvenlik çalışmaları başlığı altındaki Galler Ekolü’nün perspektifinden, İslamofobi ve anti-İslamizm olguları çözümlenmeye çalışılacaktır.

21. yüzyılda, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Batı’nın güvenliğinin İslam ve Müslümanlar tarafından tehdit edildiği iddiası sıkça kullanılmıştır. İslam ve Müslümanlar küresel bir güvenlik sorunu olarak gösterilmiştir. Bu iddia akabinde İslamofobi ve İslam karşıtı/anti-İslamist politikalar meşrulaştırılma, genelleştirilmeye çalışılmıştır. Bu tez, İslamofobi ve İslam karşıtlığının küresel bir güvenlik problemi olup/olmadığı sorusuna cevap arayacaktır.

Güvenlik konusu 11 Eylül 2001’den bu yana küresel terör üzerinden ele alınırken maalesef dünyanın hemen hemen her yerindeki Müslümanlar, birçok güvenlik tehdidine maruz kalmıştır ve kalmaya devam etmektedir. Müslümanlar, “terör” ile ilişkilendirilip, küresel güvenlik problemi olarak gösterilirken Müslümanların güvenliği tehditlere açık hale getirilmiştir. Bu çalışma,

Müslümanların genel güvenlik problemlerinin faili değil mağduru olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktır. Bu anlamda literatürde var olan çalışmaları zenginleştirmeyi ve eksikleri tamamlamayı hedeflemektedir. Zira uluslararası ilişkilerde güvenlik problemleri genellikle Batı merkezci olarak ele alınmıştır. Dünyanın geri kalanın güvenliği ikinci plana atılmıştır. İslam, Müslümanlar ve terör arasında sürekli bağlantı kurularak Batı'yı önceleyen güvenlik paradigmaları oluşturulmuş, bu da küresel çapta güvenliğin sağlanmasını engellemiştir. Çalışma bu soruna da dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Bu tezle ilgili literatür tarandığında Galler Ekolü konusunda detaylı ve müstakil çalışmaların az olduğu görülmektedir. Ayşen Güldürdek'in "The Welsh School In Critical Security Studies" isimli çalışması Galler Ekolü/Welsh School teorileri konusunda Türkçe yazında çalışılmış tek tezdır. Dolayısıyla çalışma bu ekolle ilgili yazına zenginlik kazandırmayı amaçlamaktadır.

İslamofobi ve anti-İslamizm birçok teori üzerinden ele alınmış, çözümlenmeye çalışılmış olsa dahi Galler Ekolü teorileri üzerinden ele alınmamıştır. Çalışmanın bu anlamda tek olması literatürdeki eksikliği tamamlayarak, katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Tezin araştırma konusuna yakın çalışmalara bakıldığında bu çalışmalarda İslamofobi ve anti-İslamizm gibi olgular eleştirilse dahi güvenlik konusu genellikle "terör ve 11 Eylül" üzerinden ele alınmıştır. Yani Müslümanların güvenlik problemine dikkat çekilmeye çalışılırken dahi Batı'nın kendi güvenliğini merkeze aldığı olaylar üzerinden, Batı'yı merkeze alan güvenlik anlayışı devam ettirilmiştir. Hal böyle olunca İslamofobi ve anti-İslamizm, sanki terör ve 11 Eylül'ün bir sonucuymuş gibi algılanmaya devam etmiş, İslam/Müslümanlar ile Batı'nın güvenlik sorunları arasında bağlantı olduğu düşüncesi oluşturulmuştur. Bu tezin araştırma konusunda merkezde Müslümanlar olacaktır, onların güvenliğine odaklanılarak güvenlik problemleri çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu yaklaşım tezin hem amacını hem de özgün değerini oluşturmaktadır zira mevcut literatürde bu doğrultuda yapılan çalışmalar çok azdır.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu, uluslararası ilişkiler teorilerinden bağımsız ilerlememiştir. Doğal olarak bu tezde temel güvenlik teorilerini ve eleştirel güvenlik teorilerini ele alırken uluslararası ilişkiler teorileri de ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusu eleştirel güvenlik çalışmaları üzerinden ilerlediği için, eleştirel güvenlik çalışmaları bölümleri alanın teorisyenlerinin çalışmalarından, temel uluslararası ilişkilerde güvenlik yaklaşımları yine alanın teorisyenlerinin çalışmalarından, yani birincil kaynaklardan ele alınmıştır. Uluslararası ilişkiler teorileri ise ikincil kaynak sayılabilecek mahiyetteki kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmıştır. Atila Eralp tarafından derlenen “Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar”, “Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar” ve editörlüğünü Evren Balta’nın yaptığı “Küresel Siyasete Giriş” kitapları, uluslararası ilişkiler teorileri izah edilirken faydalanılan kaynaklardandır.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik çalışmaları ağırlıklı olarak realizm merkezli ve Soğuk Savaş dönemine yoğunlaşarak ele alındığı için realist güvenlik çalışmaları, realizmin kurucusu kabul edilen Edward H. Carr, “The Twenty Years’ Crisis 1919-1939 an Introduction to The Study of International Relations” kitabına atıfla ve realizmi açıklayan akademik makaleler ışığında işlenmiştir. Ancak bu alanda ağırlık, alana yoğun şekilde etki eden neo-realist güvenlik çalışmalarının öncül ismi Kenneth Waltz’ın çalışmaları üzerinden ele alınmıştır. Yapısal realizm/neo-realizm konusunda Kenneth Waltz, “Theory of International Politics” kitabı temel alınarak, ayrıca kitaba atıfla yazılmış makaleler incelenerek neo-realist teoriler açıklanmıştır.

Soğuk Savaş’ın sonuna doğru neo-liberal küreselleşmenin ortaya çıkışı hem güvenlik alanındaki çalışmalara etki etmiştir hem de İslamofobi, anti-İslamizm gibi tutumlara dolaylı yoldan neden olmuştur. Bu alanda önemli isimler olan Robert Keohane ve Joseph Nye’nin “Power and Interdependence Revisited” çalışmaları üzerinden neo-liberal teoriler açıklanmıştır.

Uluslararası ilişkiler alanındaki eleştirel güvenlik çalışmalarının serencamını sistematik biçimde işleyebilmek için alandaki önemli çalışmalardan kabul edilen Keith Krause ve Michael Williams’ın editörlüğünü yaptığı “Critical

Security Studies: Concepts and Cases” kitabı ile Krause ve Williams’ın “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods” makalelerinden faydalanılmıştır. Andrew Linklater’ın “Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity” kitabından faydalanılarak eleştirel güvenlik teorileri ele alınmıştır. Zerrin Ayşe Öztürk, “Theoretical Debates on New Security in the Aftermath of the Cold War” başlıklı makalesi güvenlik konularındaki dönüşümü açıklamak için kullanılmıştır.

İnşacı yaklaşımlar ve Kopenhag Ekolü, Alexander Wendt, “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics”; Barry Buzan, Ole Weaver and Jaap de Wilde, “Security: A New Framework for Analysis; Barry Buzan “İnsanlar, Devletler ve Korku” kitaplarına atıfta bulunularak ve Ole Waewer’ın “The Changing Agenda of Social Security” başlıklı makalesinden faydalanılarak işlenmiştir.

Galler Ekolü’nün en önemli teorisyeni Ken Booth’un “Theory of World Security/Dünya Güvenliği Kuramı” kitabı ve güvenlikle ilgili makaleleri ekolün teorilerini izah ederken ana kaynak olarak tercih edilmiştir. Ayrıca bir diğer teorisyen olan R. Wyn Jones’un “Security Strategy and Critical Theory” kitabından da bu minvalde faydalanılmıştır. Alan Collins’in editörlüğünü yaptığı “Çağdaş Güvenlik Çalışmaları” kitabı, güvenlik konusunun uluslararası ilişkiler alanında yaşadığı süreci izah etmek için başvuru kaynaklardan bir diğerini oluşturmuştur. Fikret Birdişi’nin “Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama” kitabı yine kaynaklardan biridir. Eleştirel güvenlik çalışmaları konusunda uluslararası düzeydeki çalışmalarıyla tanınan akademisyen Pınar Bilgin’in “Individual and Societal Dimensions of Security” başlıklı çalışması başvuru kaynaklardan biridir. Ancak belirtmek gerekir ki, Galler Ekolü teorileri üzerinden İslam karşıtlığı konusunda yapılan çalışma olmadığı için bu çalışmalar bize ekolü izah etmektedir, İslam karşıtı güvenlik politikalarından bahsetmemektedirler. Bu tez, 21. yüzyılda, küresel çapta yaygınlaşan İslamofobi ve anti-İslamist tutumların arka planındaki siyasiliği ortaya çıkararak, güvenlik problemlerini derinleştirdiğini, ekolün teorileri ışığında ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Kadir Canatan ve Özcan Hıdır'ın editörlüğünü yaptığı “Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm” kitabı, İslamofobi ve anti-İslamizm ile ilgili bölümler için tercih edilmiştir. İslamofobi ve anti-İslamizm konusunda Pew Research Center, SETA, İNSAMER gibi kurumların Batılı coğrafyalarda yaptığı çalışmalardan faydalanılmıştır.

İslamofobi tutumları, anti-İslamist politikalar hemen hemen her gün biraz daha artarak başta Müslümanlar olmak üzere tüm dünyanın güvenliğini tehdit edecek bir boyuta ulaşmıştır. Böyle uluslararası bir problemle mücadele etmek için uluslararası alandaki akademik yazına katkı sağlamak gerekmektedir. İslamofobi ve İslam karşıtlığı konuları, uluslararası düzeyde saygın birçok çalışmada, farklı bilim dalları ışığında ele alınmıştır ancak bu tip yazına baktığımızda bunların çoğunlukla 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ile ilişkili olarak ele alındığı görülmüştür. İslamofobi ve anti-İslamizm 11 Eylül’le de bağlantılıdır ancak bu tutumlarında tek nedeni 11 Eylül değildir, dolayısıyla konuyu 11 Eylül üzerinden ele almak hem meseleye dar bir perspektiften bakma hem de Batı’yı merkeze alan güvenlik anlayışlarının devamını sağlama anlamı taşımaktadır. Bu tez, merkeze Müslümanların güvenliğini alarak, mevcut literatürün genelinden farklı olarak bir problemi çözmeye çalışmıştır.

İslamofobi ve anti-İslamizm İslam’ın ortaya çıkışından itibaren oluşmaya başlayan olgular olsa dahi bu tezde, bu olgulara dair güvenlik problemleri Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan güvenlik politikalarına, problemlerine, çalışmalarına odaklanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

İslam karşıtlığı yoğunluklu olarak Batı Hristiyan dünyasında ortaya çıkmıştır ve 11 Eylül Saldırıları sonrası küresel çapta bir hüviyet kazanmıştır. Maalesef Müslümanlar kendilerine yönelik fobik tutumlar ve karşıtlıklarla dünyanın hemen hemen her yerinde muhatap olmak zorunda kalmıştır. Ancak bu çalışma genel olarak ABD ve Avrupa ölçeğinde bu konuları ele almıştır.

Galler Ekolü’nün teorileri üzerinden İslamofobi ve anti-İslamizm çözümlemesi yapmayı hedefleyen tez, kısaca güvenlik yaklaşımlarına değinmiştir

ancak ağırlığı eleştirel bir güvenlik yaklaşımı olan Galler Ekolü'nün teorilerine vererek, çözümlemeyi bu perspektiften yapmaya çalışmıştır.

İslam ve Müslümanların küresel güvenlik problemi olduğu iddiası problemine karşın Müslümanların ve İslam'ın bir güvenlik problemi olmadığı izah edilmeye çalışılmış, İslamofobi ve anti-İslamizm gibi olguların birer güvenlik problemi sebebi değil sonucu olduğu, eleştirel teoriler üzerinden izah edilmiştir.

Galler Ekolü'nün teorilerinin daha iyi ifade edilebilmesi için Galler Ekolü'nün eleştiri getirerek kendi teorilerini ortaya koyduğu güvenlik yaklaşımlarına da konunun daha iyi anlaşılması için gerektiği kadar yer verilmiştir.

Bu çalışmada, Müslümanların ve İslam'ın birer güvenlik tehdidi gibi gösterilmesi problemi, Galler Ekolü teorileri üzerinden çözümlenmiştir.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu, uluslararası ilişkiler teorilerinden bağımsız ilerlemediği için alandaki eleştirel çalışmalardan da güvenliğe katkıları nedeniyle kısaca bahsedilmiştir.

Bu tezin ana konusu eleştirel güvenlik/Galler Ekolü teorileri olduğu için bu konu detaylı işlenmiştir. Bununla birlikte Galler Ekolü'ne katkı yapan eleştirel güvenlik teorileri de konuyu olması gerektiği gibi izah edebilmek için başlıklar halinde çalışmaya eklenmiştir. Güvenlik çalışmalarının gelişimini daha doğru ele alabilmek için güvenlik çalışmalarındaki değişime değinilmiştir. Bu anlamda idealizm, realizm, neo-realizm gibi geleneksel/klasik güvenlik yaklaşımları da başlıklar halinde çalışmaya eklenmiştir. Ayrıca güvenlik çalışmalarındaki değişimin nedenleri ve yaklaşımların birbirlerine olan etkilerini izah edebilmek için liberal/neo-liberal ve marksist/neo-marksist güvenlik yaklaşımlarından da bahsedilmiştir.

Uluslararası ilişkilerdeki güvenlik yaklaşımları sistematik biçimde realizmden başlayarak eleştirel teorilere doğru ilerlemiştir. Bu sistematik ilerleyiş sırasında eleştirel güvenlik çalışmaları, tezin ana perspektifi oldukları için daha detaylı ele alınırken temel uluslararası ilişkiler güvenlik çalışmaları tezin hacmi gereğinden fazla artmasın, konunun özünden uzaklaşmasın diye temel bilgiler

üzerinden ele alınmıştır. Örneğin, realizm ve neo-realizm konusu işlenirken neo-realizm ve saldırgan realizm arasındaki tartışmalara girilmemiştir. Ancak yaklaşımların teorileştirdikleri güvenlik kavramları çalışmada kullanılmıştır. Ya da realizmden bahsederken “güç dengesi, caydırıcılık, barış çalışmaları” gibi konulardan kısaca bahsedilmiştir ancak bunlar için ayrı birer başlık açılmamıştır.

Tez eleştirel güvenlik üzerinden ilerlediği için eleştirel güvenlik çalışmalarına etki eden İnşacı Yaklaşımlar, Kopenhag Ekolü, Frankfurt Ekolü teze dahil edilmiştir ancak üçüncü dünya güvenliğinden bahseden çalışmalar, dünya güvenliği kuramından bahseden çalışmalar, feminist yaklaşımlar ve Paris Ekolü konuya doğrudan katkı sağlamayacağı için teze eklenmemiştir. Paris Ekolü’nün post-modernist, post-yapısalcı yöntemlerinin eleştirel güvenlik teorilerine katkıları ele alınmış ancak Paris Ekolü’nün güvenlik konusunu Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde ziyade felsefe, sosyoloji gibi konular içinde ele alması nedeniyle bu ekol zikredilmemiştir. Feminist güvenlik çalışmaları ve üçüncü dünya güvenliğinden bahseden çalışmalar tezin konusuyla doğrudan alakalı olmadığı, farklı bir perspektiften meseleye yaklaştığı için çalışmaya dahil edilmemiştir.

İnsani güvenlik, toplumsal güvenlik, BM çalışmaları, barış çalışmaları, yapısal şiddet gibi güvenlikle ilgili olan ancak bir güvenlik teorisi oluşturmamış konular, mevcut güvenlik yaklaşımlarının başlığı altında ele alınmıştır.

Daha çok bilgi sosyolojisi alanına giren, post-yapısalcı, post-modernist, post-pozitivist yaklaşımların güvenlik hakkındaki görüşlerine yer verilmemekle birlikte bu teorilerin eleştirel çalışmalara etkisi eleştirel teorileri açıklamak için yeterli miktarda kullanılmıştır.

Galler Ekolü başlığında ekolün eleştirel görüşleri, “derinleşme, toplum ve kimlik, özgürleşme” gibi temel kavramları, hem başlıklar halinde incelenmiş hem de İslamofobi, anti-İslamizm çözümlemeleri başlığında temel kavramlar olarak ele alınmıştır.

İslamofobi ve anti-İslamizm konuları kavramsal, tarihsel boyutta izah edilmiştir ve ayrımcılık konuları üzerinde uluslararası kapsamda çalışan üniversitelerin, araştırma kurumlarının resmi vaka raporlarından faydalanılmıştır.

Konuyla ilgili mevcut problem, sebep ve sonuçlarıyla birlikte ortaya konulmuş, literatürde mevcut olan tezler, kitaplar, makalelerden faydalanılarak ekolün teorileri ifade edilmiş, bu teorilerin ışığında problem çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkilerdeki temel güvenlik yaklaşımları ele alınmış aynı bölüm altında güvenlik yaklaşımlarındaki dönüşüme değinilmiştir. Yeni ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarından bahsedilerek, Müslümanların güvenlik sorununa dahil edilmesi ele alınmıştır.

İkinci bölümde İslamofobi ve anti-İslamizm kavramları açıklanarak olguların tarihsel, siyasi, politik nedenleri güvenlikle paralel olarak izah edilmiştir. Ayrıca İslamofobi ve anti-İslamizm arasındaki mahiyet farkına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde Galler Ekolü güvenlik yaklaşımı, “derinleşme, toplum ve kimlik, özgürleştirme” kavramları üzerinden ele alınarak açıklanmıştır. Galler Ekolü’nün eleştirel teorileri üzerinden İslamofobi ve anti-İslamizm çözümlemesi yapılmıştır. Bu iki olgunun güvenlikle ilişkisi, güvenlik politikalarının arka planındaki amaçlar üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK

1.2. Uluslararası Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

Güvenlik, en geniş ifadeyle kaygı ve endişeden uzak, emniyette olma hali olarak ifade edilebilir.¹ Uluslararası ilişkiler içerisinde güvenlik kavramı, genellikle her güvenlik yaklaşımının kendi teorileri üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle tek bir uluslararası ilişkiler güvenlik tanımından ya da teorisinden bahsetmek mümkün değildir. Güvenlikle ilgili yaklaşımlar ve tanımlar genellikle tehditlerin olmaması tanımı üzerinde hemfikir olmuşlardır. Ancak güvenliğin, bireysel mi, ulusal mı yoksa uluslararası mı olacağı konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler içerisinde güvenliğin, ulusal güvenlik temelli ele alınması gerektiği yaklaşımı genel kabul görmüştür. Ancak ilerleyen dönemlerde bu güvenlik anlayışı tamamıyla terk edilmese de tanım genişlemiş ve derinleşmiş, güvenlik konusuna ekonomi, çevre, birey güvenliği dahil edilmiştir.²

1648 Vestfalya Anlaşması'ndan sonra devletler uluslararası sistemin en önemli ve en önde gelen aktörü olarak kabul edilmiştir. Uluslararası sistemdeki bu kabul, mevcut sistemde devletlerin üzerinde bir otorite olmaması kabulüyle alakalıdır. Bunun sonucunda da güvenlik meselesi, güvenlik konuları devletin sorumluluğu altında ele alınmıştır. Dolayısıyla güvenlik konusunda en önde gelen güvenlik meselesi, devletin güvenliği/ulusal güvenlik olarak kabul edilmiştir.³ Devletlerin iç ve dış politikalarını, askeri güçlerini, siyasi ve sosyal konularını koruma üzerine oluşan güvenlik yaklaşımı *ulusal güvenlik* olarak ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle güvenlik, “korunması gerekenler” üzerinden ele alınmıştır. Güvenlik konusunda devletlerin rolü arka plana itilmese de yani devletler ana aktör

¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler** içinde (241-253), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 241.

² John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt.5, Sayı.18 (Yaz 2008), s. 73.

³ Baylis, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı**, s. 71-72.

olmaktan çıkarılmasa da Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet merkezli güvenlik anlayışı sorgulanmaya başlamıştır.⁴

Uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu ilk olarak 1952’de Arnold Wolfers tarafından ifade edilmiş olsa da güvenlik konusu, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileriyle paralel olarak ve genellikle savaş odaklı olarak işlenmiştir.⁵ Güvenlik çalışmaları 1940’larda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli kurumlarda *stratejik çalışmalar* başlığı altında ele alınmaya başlamıştır.⁶

Birinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte oluşan uluslararası ilişkiler çalışmalarında⁷ güvenlik, temel kavramlardan biri olarak ele alınmıştır. Bu dönemde henüz kuramsal bir güvenlik çalışması oluşmamıştır. Bunun yerine daha çok bu dönemde gelişen güvenlik sorunlarının çözümünün nasıl sağlanacağı konusunda çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası ilişkiler içerisinde güvenlik konusunu kavramsal olarak ilk kez dile getiren Wolfers, güvenliği “kazanılmış değerlere yönelik tehdidin olmaması” olarak ifade ederken güvenliği devlet merkezli olarak tanımlamıştır.

1.1.1 Temel Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik

Güvenlik, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti’nin (MC) kurulması gibi gelişmelerin de etkisiyle idealizm üzerinden ele alınmıştır. Ancak bir savaş beklentisi içinde olunmayan bu dönemin akabinde İkinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkmasıyla güvenlik artık realizm üzerinden ifade edilmeye başlamıştır. Soğuk Savaş boyunca da güvenlik aynı şekilde realist yaklaşım ile ifade edilmiştir.⁸ ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki Küba Krizi ve sonrasında ABD’nin Vietnam’da aldığı yenilgi, realist görüşlerin sorgulanmaya başladığı bir

⁴ Aigerim Shilibekova, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmalarında Yeni Yaklaşımlar”, Hasret Çomak ve Ayşegül Gökalp Kutlu (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 8-9 Ekim 2013, s.1083.

⁵ Oktay F. Tanrısever, “Güvenlik”, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atilla Eralp (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 108-109.

⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Realist Okul ve Güvenlik Çalışmaları’nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2008) s. 12.

⁷ Eralp, s. 58.

⁸ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe** içinde (153-167), Mustafa Aydın ve diğerleri (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 154.

dönemin kapılarını açmıştır. Yine bu yıllarda güvenlik konusundaki klasik yaklaşımlardan biri olan neo-realist güvenlik anlayışı teorileştirilmiştir.⁹ Sovyetler Birliği'nin 1989'da dağılması, küreselleşmenin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla uluslararası ilişkilerdeki realist güvenlik anlayışından daha farklı fikirler ortaya çıkmaya, disiplin zenginleşmeye başlamıştır.¹⁰ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçilmesi gibi önemli bir gelişme sonrası güvenlik yaklaşımlarıyla ilgili farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar, 21. yüzyılın en önemli güvenlik problemi olarak kabul edilmiştir. Bu saldırılar sonrasında güvenlik yaklaşımlarına yeni açılımlar getirme çalışmaları hız kazanmıştır.¹¹

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte artık güvenliğin nesnesi ve öznesi sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama güvenliğe yönelik yeni yaklaşımların, eleştirel tutumların ortaya çıkmasını sağlamıştır ve güvenlik anlayışları ciddi bir değişim yaşamıştır. Soğuk Savaş Dönemi'ne hakim olan geleneksel güvenlik anlayışları, güvenlik konusuna dış tehditler, askeri güç ve stratejik perspektiften bakmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında şekillenen güvenlik yaklaşımları ise çalışmaya bu devlet merkezli, askeri-stratejik yöntemli yaklaşımları eleştirmekle başlar. Yeni ortaya çıkan güvenlik yaklaşımlarına göre güvenliğe yönelik tehditler her zaman devlet dışı aktörlerden kaynaklanmaz, bazen bizzat devletin kendisinden de kaynaklanmaktadır. Bu anlamda güvenliğe yönelik tehditler, dini inanca, etnik kimliğe, cinsiyete yönelik olabilir, bu tip insan hakları ihlallerinin güvenlik problemi oluşturduğuna dair görüşler, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusu içerisine dahil edilmeye başlamıştır. Klasik anlamdaki güvenliğe eleştirel yaklaşan anlayışların geneline göre, güvenliğin nesnesi olarak kabul edilen devletin güvenliği yanına diğer güvenlik konuları da eklenmelidir. Bu anlamda güvenlik tanımının genişlemesi gerektiğini savunurlar.¹² Ancak buradan maksat devletin güvenliğini yok saymak

⁹ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Atilla Sandıklı (Ed.), **Teoriler Işığında Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri** içinde (3-71), Ankara: Bilgesam Yayınları, 2012, s. 8.

¹⁰ Fikret Birdişli, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama**, 2. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016, s. 46.

¹¹ Sandıklı ve Emeklier, s. 4.

¹² Bülent Sarper Ağır, "Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl.11, Sayı.22, (2015), s.106-107.

değildir, daha doğru ifadeyle devletle birlikte devlet dışı aktörlerin güvenliğinin de güvenlik konusuna dahil edilmesi önerilmektedir.

1945 ve 1980 arası dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi, ABD hegemonyasının ortaya çıkması, Soğuk Savaş'ın başlaması, Dehşet Dengesi döneminin yaşanması ayrıca sosyal demokrasi, devletçilik, milliyetçilik gibi ideolojilerin yükselmesi sonucunda güvenliğin devlet üzerinden ifade edilmesi gerektiği düşüncesi iyice pekişmiştir. Ancak 1980 sonrasında Vietnam Savaşı, Petrol Şoku, Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi, çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması, dünya ekonomisinde neo-liberal etkilenme yaşanması ve en önemlisi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenliğin devlet merkezli tanımlanması eleştirilmeye başlamıştır. Bu dönemde artık sınıf siyaseti yerini kimlik siyasetine bırakmaya başlamıştır. Sınıf siyaseti terk edilirken onun çekilmesinden oluşan boşluğa etnik merkezli siyaset yerleşmiştir. Kapitalizmin fazlaca yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde, ekonomik ve sosyal gelişmelerle birlikte Batı'daki ırksal ayrımcılık, cinsiyet ayrımcılığı, göçmenlere yönelik ayrımcılık gibi tutumlara da eleştiri getirilmeye başlamıştır. Böyle bir arka plan dahilinde güvenlik konusunda önemli eleştirel çalışmalar yapan Galler Okulu, Kopenhag Okulu gibi ekoller güvenlik çalışmalarına yönelik eleştirel teoriler öne sürerek kendi tezlerini ortaya koymaya başlamıştır.¹³

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO'nun rolü tartışılmaya başlamıştır. Bu dönem itibariyle güvenlik, kitle imha silahlarının artması, terörizm, kaynaklara ulaşımın engellenmesi üzerinden ele alınmaya başlamıştır.¹⁴ Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması" makalesinde, değişen güvenlik anlayışında artık güvenlik sorunlarının, çatışmanın Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar arasında oluşacağını iddia etmiştir. Huntington'a göre, Batılılar artık Batılı olmayanlar diğer bir deyişle Müslümanlar tarafından tehdit altındadır. Batı merkezli geleneksel güvenlik anlayışları artık devlet merkezli olmaktan çıkmış, kimliklere,

¹³ Klevis Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s.131-134.

¹⁴ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO ile İlişkiler", Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası** içinde (243-326), İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 305-306.

kültüre yönelik güvenlik tehditleri şeklinde ifade edilmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Batı'nın güvenliğe karşı tehdit olarak algıladığı sosyalizmin yerini İslam ve Müslümanların aldığı iddia edilmiştir. Bir diğer deyişle, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, iki kutuplu sistemin düşman ilan ettiği komünizm tehlikesi ortadan kalınca yerine yeni bir düşman icat etme gereği duyulmuştur ve akabinde 11 Eylül 2001 saldırılarının yaşanmasıyla Müslümanlar yeni tehdit ilan edilmiştir.¹⁵

2000'li yıllar ve sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik bunalımın nedeni olarak göçmenler gösterilmiştir. Hemen hemen aynı dönemde Madrid, Türkiye, Londra ve Paris'te düzenlenen terör saldırıları akabinde bu iki olgu sonrası Müslümanlar güvenlik problemi olarak tanıtılmaya başlanmış, İslamofobi ve İslam karşıtlığı bir çeşit ırkçılık olarak daha görünür bir hale gelmiştir. 1990'lardan sonra Batı'da güvenlik problemi artık "terör" üzerinden ifade edilmeye başlamıştır.¹⁶

Uluslararası ilişkiler içerisinde önemli bir rolü olan güvenlik, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemden başlayarak günümüze kadar her dönemin hakim anlayışı, süreçte ortaya çıkan önemli gelişmeler, alanın geliştiği merkezler, akademik çalışmaların etkisiyle şekillenmiştir. Güvenlik çalışmaları, bazen uluslararası ilişkiler teorileri ile paralel gelişmiş, bazen ise güvenlik çalışmalarının kendi alanı olarak, uluslararası ilişkiler teorilerinden bağımsız gelişmiştir.¹⁷

1.1.1.1 İdealizm ve Kolektif Güvenlik

Birinci Dünya Savaşı, yıkıcı etkileri nedeniyle hem güvenlik alanında hem de uluslararası ilişkiler alanında oldukça etkili olmuştur. Bu dönem uluslararası ilişkilerde temel aktör devlet kabul edilirken, uluslararası sistem bir üst otoritenin olmaması nedeniyle anarşik kabul edilmiştir. Ancak savaşın olumsuz etkilerinden dolayı savaş sonrası dönemde savaş yerine "işbirliği" önerileri ortaya çıkmıştır.

¹⁵ Umut Gedikli ve Mehmet Akça, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Artan İslamofobi", **TESAM Akademi Dergisi**, Cilt. 4, Sayı. 1, (Ocak 2017), s. 62-63.

¹⁶ Gedikli ve Akça, s. 59.

¹⁷ Ole Weaver ve Barry Buzan, "Teoriye Dönüş Sonrası: Güvenlik Çalışmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği", Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (393-410), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 394.

İdealizm böyle bir dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸ Uluslararası ilişkiler alanında idealizm, devletlerarasında işbirliğine dayalı, etik ve moral değerleri önceleyen bir yaklaşımı ifade etmektedir.¹⁹

Kant'ın insanların iyiliğe meyilli olduğu savından yola çıkan idealizm, devletleri de bu perspektiften ele almıştır. Buna göre insanların doğasında kötülük yoktur, insanları kötü eylemlere sürükleyen yapılar vardır. Dolayısıyla devletlerin demokratik, iyimser politikalar oluşturması olumlu eylemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Uluslararası ortamda da devletler işbirliği içinde olduğu müddetçe refah ve güvenlik imkanları oluşacaktır.²⁰

İdealizm bünyesinde ortaya çıkan *kolektif güvenlik* kavramı, idealizmin güvenlik anlayışını ifade etmektedir. Kolektif güvenlik, devletlerin egemenliğinin dışarıdan gelecek tehditlerle ihlal edilmemesi için işbirliği oluşturacak yapıların ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir. Bunun en önemli örneği Milletler Cemiyeti'dir. 1927'de Milletler Cemiyeti aldığı kararla üye devletlerin birbirlerine savaş açmalarını engellemenin yollarını oluşturmuştur.²¹

Woodrow Wilson'ın 1918'de ABD Senatosu'nda ilan ettiği 14 madde ile uluslararası ilişkilerde uygulama imkanı bulan idealizm, Adam Smith'ten yola çıkarak devletler arasındaki tekil çıkarların uluslararası ilişkiler alanında genel çıkarı mümkün kılacağını savunur. Bu ve bunun gibi uyumlu çıkarlar neticesinde uluslararası barışın sağlanabileceğini savunur.²²

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Hitler ve Mussolini gibi faşist rejimlerin ortaya çıkışı gibi gelişmeler sonrasında idealizm yaklaşımı eleştirilmeye

¹⁸ Salih Elmas, **Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik**, 1. Basım, Ankara: USAK Yayınları, 2013, s. 46.

¹⁹ Selahaddin Bakan ve Sonay Şahin, "Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler", **The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences**, Vol. 4, Nu. 2, (2018), s. 138.

²⁰ Elmas, s. 47.

²¹ Elmas, s. 48.

²² Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", Atilla Sandıklı (Ed.), **Teoriler Işığında Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri** içinde (133-165), Ankara: Bilgesam Yayınları, 2012, s. 137.

başlanmıştır.²³ Bu dönemden sonra realist ve neo-realist yaklaşımlar, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar uluslararası ilişkiler güvenlik konularında hakim paradigma olarak kabul edilmiştir.

1.1.1.2 Realizm: Devlet Merkezli Güvenlik

Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olan güvenlik konusu disiplinle ilgili tartışmalardan muaf değildir, güvenlik konusuyla ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Çok net ayrımlar olmamakla birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme hakim olan paradigma idealizm olarak, İkinci Dünya Savaşı sürecinden Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar hakim olan paradigma realizm olarak tanımlanmıştır. Realizm, ulusal sınırlara bağlı, güç odaklı, temel aktörün devlet ve temel anlayışın devletin güvenliği olduğu görüşlerini savunmaktadır. Uluslararası ilişkilerin kurucu ve hakim paradigması olan realizm, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, yeni aktörlerin ortaya çıkmasıyla değişim göstermiştir. Bu hakim paradigmanın güvenlik anlayışına yönelik eleştirilerin ortaya çıkmaya başladığı dönemdeki güvenlik çalışmaları genellikle yeni güvenlik yaklaşımları olarak ifade edilmektedir.²⁴

1648 Vestfalya Anlaşması'ndan bu yana devletler uluslararası sistemin en önemli aktörleri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası sistem içinde devletin üzerinde bir otorite bulunmadığı için bu sistem genel olarak anarşik kabul edilmektedir. Doğal olarak böyle bir durumda devletler güvenlik konusundaki en önemli birim olarak kabul edilmiştir. Anarşik sistemden dolayı Kant'çı görüşlerdeki barışın, ittifakın sürekli olarak mümkün olmadığını düşünen realist düşünürler²⁵ ve klasik realizmin uluslararası ilişkiler alanında kurucusu olarak kabul edilen Edward Carr ve ona paralel düşünen Hans J. Morgenthau, Niccolo Machiavelli'nin görüşlerinden etkilenmiştir. Carr, "The Twenty Years' Crisis 1919-1939 an Introduction to The Study of International Relations" kitabında İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan olaylardan yola çıkarak, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığından

²³ Elmas, s. 48.

²⁴ Tolga Çıkrıkçı, "Realizmin Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'in Güvenliği", Hasret Çomak (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 8-9 Ekim 2013, s.526.

²⁵ Baylis, s. 72.

örnekler vererek kolektif güvenliği savunan idealistleri ciddi anlamda eleştirmiştir.²⁶ Kitapta savaşa neden olan olaylar, devletlerin güvenlik ve güç amaçlı saldırgan politikaları üzerinden ele alınarak uluslararası sistemin anarşikliği vurgulanmıştır. Bu anlamda Carr kitabını en önemli faktör olan güç kavramının ele alınmamasını eleştirmek için yazdığını da ifade etmiştir.²⁷

Genel olarak realist güvenlik yaklaşımları Machiavelli'nin "Prens", Thomas Hobbes'un "Leviathan" eserlerinden etkilenererek ve onlara atıfta bulunarak uluslararası ilişkiler ve güvenlik konusundaki görüşlerini oluşturmuşlardır. Buna göre uluslararası sisteme insanın doğasından yola çıkarak yaklaşırlar ve bu doğanın kötülük ve bencillik üzerine kurulu olduğunu savunurlar.

Realist yaklaşıma göre devlet, uluslararası ilişkilerin tek hakim aktörüdür. Devletler güç ve çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu görüşe göre uluslararası ortamda devletler güvensizlik içindedir, bu nedenle devletler sürekli güç peşinde olmalı, ulusal güvenliği öncelemelidir. Yani realist güvenlik anlayışında güvenlik güç ile açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle güçlü olan devletler aynı zamanda güvenlik içinde olacaklardır.²⁸

Realizm, temel güvenlik yaklaşımları içerisinde önemli bir temel oluşturmuştur. Realizm, güvenlik kavramını genel olarak tehditlerin olduğu, güvensizlik ortamının olduğu ve güç kavramının temelde bulunduğu şekilde açıklamıştır. Realist teorisyenlerin hemen hemen hepsi, devletlerin güç peşinde olduğu, buna bağlı olarak tehdit altında olduğu ve sürekli bir askeri hazırlık içerisinde olması gerektiği görüşünü savunmuştur. Realizm aynı zamanda devletin güvenliğinin sağlanmasının bireylerin güvenliğini de sağlayacağını savunmuştur. Realist yaklaşım, güvenliği askeri güç ile açıklanmasının doğal sonucu olarak güvenliği, strateji ile birlikte ele almıştır. Buradan hareketle realistler, politikayı da ikiye ayırmışlardır. Öncelikli politika konusu olarak güç odaklı ulusal güvenliği tercih etmişlerdir. Çevre, ekonomi, toplum gibi konuları ise ikinci politika olarak

²⁶ Edward Carr, "The Twenty Years' Crisis 1919-1939 an Introduction to The Study of International Relations", 2. Published, London: Machimillan Published, s. 97.

²⁷ Carr, s. 21.

²⁸ Çıkrıkçı, s. 526-529.

izah etmişlerdir.²⁹ Klasik realistler, güvenliği en yalın ifadeyle güç ile aynı anlamda ifade etmiştir.³⁰ Realistler savaşları da doğal bir durum olarak görmüşlerdir.³¹

Realistler güvenliği güç ile açıkladığı için devletlerin sürekli güç peşinde koştuğu dönemlerde güç dengesi oluşacaktır, bu durumda ve hegemonik bir gücün yükseldiği dönemde güvenlik oluşacaktır.³²

Realistler, uluslararası ilişkilerin en temel konusunu güvenlik olarak kabul etmiştir. Bu anlamda devletler kendi güvenliklerini sağlamak zorundadır. Devletin kendi güvenliğini sağlaması için başka devletlere savaş açması dahi meşru kabul edilmiştir.³³

Realizmin hakim olduğu Soğuk Savaş döneminde, realistler tarafından güvenlik “ulusal güvenlik” üzerinden tanımlanmıştır. ABD gibi baskın aktörler, askeri harcamalarını makul göstermek için ve bu ulusal güvenlik söylemlerini yücelttiği için ve ayrıca realizm konusunda hakim paradigmlar ABD eliyle oluşturulduğu için realist perspektiften “barış”, güvenlik olarak tanımlanmıştır. Ancak şiddetin insan doğasından kaynaklanan doğal bir durum olduğunu, uluslararası sistemin anarşik yapısının doğal bir sonucu olduğunu savunan realistler için barış ebediyen mümkün olmayacaktır. Savaşların ortadan kaldırılmasını öneren bir teori olan *barış çalışmaları*, realizmin hakim olduğu Batı Bloku’nda “güvenlik” manasında kullanılmıştır. Daha doğrusu barış yerine güvenlik kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir.³⁴ Barış ifadesi 1990’lardan sonra ABD ve Avrupa tarafından “yeni dünya düzeni” kurma amaçları doğrultusundaki politikalarını meşru göstermek için kullanılmıştır.

²⁹ Sandıklı ve Emeklier, s. 3-8.

³⁰ Kısmet Mekin, “Teoriden Pratiğe Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Evrimi”, Levent Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek (Ed.) **Küresel Güven(siz)lik Eski Kavramların Yeni Yorumları** içinde (19-44), İstanbul: Hiper Yayın, 2018, s. 25.

³¹ Samig Goyushov, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Çalışmalarına İlişkin Teorik Tartışmalar”, **The Journal of Academic Social Science**, Yıl. 7, Sayı. 88, (Şubat 2019), s. 697.

³² Osman Şen, “Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı ve Kökenleri”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s. 25.

³³ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkiler’in Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği” [Elektronik Versiyon], **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Bahar 2014, Cilt.1, Sayı. 1, (29 Aralık 2019), s. 37-38.

³⁴ Jonilda Rrapaj, “Barış Çalışmaları ve Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s. 85-86.

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru ve sonrasında realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımları, askeri çözümlü, devlet merkezli güvenlik yaklaşımlarının, güvenliği sağlamada eksik yaklaşımlar olduğunu düşünen ve güvenlik konusunun genişlemesi gerektiğini öneren eleştirel yaklaşımlar tarafından eleştirilmiştir. Ancak 11 Eylül 2001 Saldırıları'nın akabinde ABD merkezli anlayışlarca realist yaklaşımlara geri dönülmesi gerektiği fikri önerilmiştir. Nitekim ABD'nin Afganistan ve Irak'a açtığı savaşlar realizme geri dönüldüğü fikrinin güçlenmesine neden olmuştur.

1.1.1.3 Neo-Realizm ve Güvenlik İkilemi

Güvenlik konusuna önemli katkı yapan güvenlik yaklaşımlarından bir diğeri de neo-realizmdir. Neo-realistler de realistler gibi uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul etmiştir ancak neo-realistler, realistler gibi sistemin doğasını insan doğasına dayandırmamaktadır. Onlara göre sistem, sistemin yapısının gereği olarak anarşiktir.³⁵ Neo-realistler, güvenlik için devletlerin makul ve mantıklı davranması gerektiği savunulur. Daha açık ifadeyle, savaşların kazananı olsa da savaş sırasında savaşan tarafların tümü zarar görecektik bu durumda devletler savaştan kaçınmayı tercih eder. Ancak kazanacaklarının kaybedeceklerinden fazla olduğunu düşünen devletler yine de savaşa yönelebilirler.³⁶

Neo-realizmin en önemli teorisyeni Kenneth Waltz'a göre Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB arasında bir savaşın çıkmaması *caydırıcılıkla* alakalıdır. Ancak buradaki önemli husus nükleer silahların ortaya çıkmasıdır. Artık bu durumda sadece stratejik askeri güvenlik konusunda güçlü olmak güvenlik için yeterli değildir. Güvenlik sağlamak için ekonomik ve teknolojik güce de sahip olmak gerekmektedir.³⁷

Waltz'ın yapısal realizm/neo-realizm dediği şey, aslında realizmi dönüştüren teoridir. Waltz'a göre uluslararası politika ciddi anlamda rekabetçidir.

³⁵ Mücahit Özdoğan, "Realizm ve Neo-Realizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 1, (Mayıs 2019), s. 9.

³⁶ Emre Çıtak, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s. 38.

³⁷ Kenneth Waltz, "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 17, (Bahar 2008), s. 20.

Devletlerin kendi başlarının çaresine bakma (self-help durumu) olduğu müddetçe uluslararası politika ciddi rekabetlere sahne olacaktır. Ve bu rekabet ile kendi başının çaresine bakma durumu ciddi risk oluşturmaktadır. Bu risk bazı durumlarda askeri güç ile bertaraf edilebilse dahi bazı durumlarda ekonomik güçle bertaraf edilebilir.³⁸ Bu nedenle askeri güç kadar ekonomik güç de güvenlik için önemlidir.

Neo-realizm, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki iki kutuplu sistemdeki güvenlik yaklaşımlarına *güvenlik ikilemi* kavramıyla katkı sağlamıştır. Buna göre bir devletin kendi güvenliğini sağlama politikaları, diğer devletlerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır ve bunun sonucunda sonu gelmeyen bir güvenlik sorunu oluşmaktadır.³⁹ Neo-realistler güvenliği, bir devletin kendisini dış tehditlerden koruyabilmesi olarak tanımlamıştır.⁴⁰ Diğer yandan realistlere göre güvenlik ikileminin oluşturduğu durum güvensizlik doğurmaktadır buradan hareketle neo-realist teorilerdeki güvenlik konularında güvenden çok güvensizlik kavramı etkilidir.⁴¹

Waltz gibi neo-realist bir teorisyen olan John Mearsheimer, Soğuk Savaş sürecindeki iki kutuplu güç dengesinin olduğu dönemi istikrar dönemi olarak tanımlayarak, Soğuk Savaş sonrasında tehdit çeşitliliği nedeniyle uluslararası ortamın güvenlik konusunda çok daha istikrarsız olacağını savunmuştur. Mearsheimer'a göre iki kutuplu sistem sonrası etnik temelli ve milliyetçi refleksli yeni çatışmalar, istikrarsız bir dönem ortaya çıkacaktır.⁴²

Neo-realistler, ABD'nin askeri güç üstünlüğüne rağmen Vietnam Savaşı'ndan aldığı yenilgi, Arap-İsrail Savaşları döneminde ortaya çıkan 1973 Petrol Krizi, Sovyetler Birliği'nin ekonomiye değil de daha çok askeri güce önem vermesi gibi olgulara da dayanarak, askeri güç yanında ekonomik gücün de önemine vurgu

³⁸ Charles Glaser, "Realizm", Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (13-26), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 18.

³⁹ Sandıklı ve Emeklier, s. 9.

⁴⁰ Mekin, s. 25

⁴¹ Zerrin Ayşe Öztürk, "Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar", **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2**, Tayyar Arı (Der.), Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, s. 153.

⁴² John Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", [Elektronik Versiyon], *International Security*, 1990, Cilt. 15, No. 1, (26 Temmuz 2020), s. 10-16.

yapmışlardır.⁴³ Aynı zamanda ABD'nin desteği ile ekonomisi iyi duruma gelen Avrupa Topluluğu (AT), ekonomi konusunda güçlendikten sonra ABD'ye karşı ekonomik rakip haline gelmiş ve ABD'nin gücünü sorgulamaya başlamıştır. Bu gelişmeler hem realizme yönelik eleştirilerin ortaya çıkmasına hem de neo-realizmin öne çıkmasına neden olmuştur.⁴⁴

Neo-realistler, devletlerin güçlerinin fazla ya da az olmasının güvenlik problemi doğuracağını düşünür. Zira aşırı güç saldırganlık oluşturabileceği gibi gücün az olması da devletleri saldırganlığa açık hale getirebilmektedir. Neo-realizm ya da Waltz'ın kavramsallaştırdığı şekilde ifade edecek olursak yapısal realizmde, devletlerin sürekli olarak güç peşinde olması isabetli bulunmaz. Güvenlik konusunda riskli durumlarda devletin temel amacı güç değil güvenliği sağlamak olmalıdır.⁴⁵ Tabi bu gücün önemsiz olduğu anlamına gelmemelidir. Waltz, gücü yararlı bir durum olarak görmektedir. Ona göre yeterli güç, bir şekilde caydırıcılık sağlayacağı için güvenlik oluşturma bakımından önemlidir.⁴⁶

Neo-realizm, güvenliği ilk korunması gerekenin devlet olduğu görüşü yerine devletin güvenlik sağlamak konusunda rolü olması gerektiğini savunarak, yani güvenliğin öznesi ve nesnesi konusunu tartışmaya açarak eleştirel çalışmalara katkı sağlamıştır. Neo-realizme göre insan devleti değil, devlet insanı korumakla yükümlüdür.⁴⁷

Neo-realist teorisinin içinde birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Waltz'ın *yapısal realizmine* göre devletler rekabet içindedir. Devletler güvende olabilmek için gücü araç olarak kullanmaktadır. Bir devletin aşırı güçlü olması, diğer devletlerin ona karşı işbirliği içine girmesine neden olabilmektedir. Daha çok Mearsheimer ile anılan *saldırgan realizm*, yapısal realizmin çok daha rekabetçi bir türüdür denilebilir. Mearsheimer'a göre devletler güvenlik konusunda, diğer

⁴³ Özdoğan, s. 10.

⁴⁴ Klevis Kolasi, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. 68, Sayı. 2, (2013), s.157-158.

⁴⁵ Çıtak, s. 40-41.

⁴⁶ Kenneth Waltz, "**Theory of International Politics**", California: Addison-Wesley Published, 1979, s. 127-128.

⁴⁷ Çıtak, s. 43.

devletlerin niyetleriyle ilgili olarak en kötüsünü düşünmek zorundadır ve bu nedenle de gücü maksimize etmeye odaklanmaları gerekmektedir. Ayrıca devletler sürekli saldırıya hazır halde olmalıdır, bu caydırıcılık doğuracaktır. *Savunmacı realizm* ise devletlerin ulusal güvenliği sağlayacak kadar güçlü olmalarını, güç konusunda bunun ötesine geçmemeleri gerektiğini söyler. Ayrıca devletler güvenlik ikilemi sonucunda bir yandan da kendi güvenliklerini tehlikeye atmaktadırlar, bu tehlikelerden korunabilmek için de rekabete değil işbirliğine yönelirler. Elbette işbirliğinin aldatılma gibi riskleri olduğunu unutmamaları gerekmektedir.⁴⁸

Neo-realizm'in uluslararası ilişkilere bu denli hakim olması çok isabetli bir teori olmasından ziyade uluslararası ilişkilerin ABD merkezli olmasıyla alakalıdır. ABD'nin hegemon bir ülke olmasının sonucunda onun hegemonyası aynı zamanda disipline de hakim olmuştur. Bunun sonucunda da hegemonun yani ABD'nin çıkarına olacak bilginin tekrar tekrar üretilmesi sağlanmıştır.⁴⁹ Bu realitenin, güvenlik çalışmalarının Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümünde ve eleştirel güvenlik çalışmalarının ortaya çıkmasında da etkisi olmuştur. Nitekim güvenlik, 11 Eylül Saldırıları sonrası Batı/ABD'nin güvenliği ölçüsünde, küresel ifadelerle ve terörizm üzerinden ifade edilmeye başlamıştır.

1.1.1.4 Küreselleşmenin Ortaya Çıkışı: Neo-Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık

İdealizmde olduğu gibi liberalizmde de çıkış noktası “insanın tabiatının iyi olduğu” görüşüdür. Ancak idealizmden farklı olarak liberalizm, güvenlik için sadece çevre koşullarının iyileştirilmesini önermez aynı zamanda ekonominin serbestleşmesi gereğini de savunur.

Uluslararası ilişkilerdeki liberal yaklaşımlar, daha özel ifadeyle liberal demokratik yaklaşımlar, güvenliği *demokratik barış* ifadesi üzerinden ele almaktadır. Buna göre demokratik devletler, uluslararası problemleri şiddet içermeyen yöntemlerle çözebilirler. Çünkü demokrasiler diyalog yanlısı, uzlaşmacıdır ve sorunları şiddet içermeyen şekilde çözebilmektedirler. Onlara göre demokratik

⁴⁸ Glaser, s. 15-17.

⁴⁹ Kolasi, Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri, s.168.

devletler de birbirleriyle savaşmadan varlıklarını devam ettirebilmektedir. Devletler askeri olarak yeterli imkana sahip olsalar dahi savaşmadan uluslararası ilişkiler geliştirebilirler. Liberal demokratik devletler, iç siyasetlerindeki demokratik uyumu uluslararası alanda da uygulayabilmektedirler.⁵⁰

Neo-liberalizmde işbirliği, çatışmaları önleyecek, güvenliği sağlayabilecek bir yöntem olarak ifade edilmiştir. Neo-liberalizme göre karşılıklı bağımlılığın olduğu uluslararası bir sistemde, karşılıklı işbirliği sonucunda gerilim ve çatışmalar olmayacaktır.⁵¹ *Karşılıklı bağımlılık* kavramını teorileştiren Joseph Nye ve Robert Keohane, bu kavramla devletler arasında birçok kanal aracılığıyla oluşan uluslararası ilişkileri kast etmektedir. Nye ve Keohane 1970’lerde bu kavram üzerinden sanayileşmiş demokratik ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılığın, çatışmaların önüne geçeceğini, güvenlik sağlayacağını savunmuştur.⁵²

Nye ve Keohane, neo-liberalizm temelli çalışmalarında karşılıklı bağımlılık kavramıyla realizm ve liberalizmi birleştirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık analizlerinde askeri gücün önemsiz olmadığını vurgularken ekonomik gücün önemine de dikkat çekmişlerdir. Ancak ilerleyen zamanla birlikte oluşan değişikliklerle birlikte liberalizmin daha etkili, realizmin daha az etkin olduğu *karmaşık karşılıklı bağımlılık* teorisini ortaya koymuşlardır. Uluslararası sistemde devlet dışındaki aktörlerin de artık etkin olması ve askeri gücün eskiye oranla önemini kısmen kaybetmesiyle birlikte karşılıklı bağımlılık kavramının revize edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. 20. yüzyılda artık devlet dışı aktörler, toplumlar da karşılıklı ilişki içerisine girmişlerdir. Küreselleşmenin arttığı böyle bir ortamda artık iç ve dış politika ayrımları azalmaktadır, iç içe girişler yaşanmaktadır. Dolayısıyla bağımlılıklar daha karmaşık bir hale gelmektedir.⁵³

⁵⁰ Öztürk, Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar, s. 158.

⁵¹ Bakan ve Şahin, s. 142-143.

⁵² Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir Deneme”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 23, (Güz 2009), s. 78.

⁵³ Robert Keohane ve Joseph Nye, “Power and Interdependence Revisited”, [Elektronik Versiyon], *International Organization*, Autumn 1987, Vol. 41, No. 4, (15 Temmuz 2020), s. 733-739.

Küreselleşen dünyada tek başına ulus-devlet olarak güç kazanabilme imkanları sınırlıdır. Böyle bir durumda birçok ülke rakipleriyle mücadele edebilmek, ekonomik anlamda güç kazanabilmek için bölgesel bloklar üzerinden serbest ticaret imkanları aramaya başlamıştır. Böyle bir durum için Keohane ve Nye, bir takım değişikliklerin olduğunu kabul etmekle birlikte karşılıklı bağımlılığın 1970'lerden çok daha farklı olmadığını savunmuştur. Küreselleşmenin karşılıklı bağımlılığı arttırdığı görüşlerine karşın Nye ve Keohane, küreselleşmenin karşılıklı bağımlılığın bir türü olduğunu savunmuşlardır.⁵⁴

Soğuk Savaş döneminde güvenlik iki kutuplu sistem içerisinde ele alınırken, aynı zamanda marksist ve kapitalist ekonomi modellerinin kutupluluğuna dayalı bir sistem de ortaya çıkmıştır. Savunma harcamalarına aşırı ekonomik payın ayrıldığı böyle bir dönemde, silah sanayine dayalı sermaye devletlerin tekelinde güçlenmiştir. Bu süreç kapitalizmin güçlenmesini sağlarken, barışın sürdürülebilmesi için uluslararası finans, IMF (International Monetary Fund), WB (World Bank) gibi uluslararası örgütler tarafından yönetilmiştir. 1990'lara doğru bu ekonomik model neo-liberal önerilerle özel teşebbüslerin etkinliğinin artırılması, devletin ekonomik alandan çekilmesi gereği doğrultusunda bir değişime tabi olmuştur. Doğu Bloku'nun çökmesi sonrası bu sistem daha yaygın bir hale gelmiştir. Ulus ötesi özel şirketlerin ekonomik alanda çok daha etkin olduğu böyle bir dönemde, ekonomik zarar ortaya çıkmasın diye güvenlik, devlet merkezli değil ekonominin öncelendiği bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Yine bu gelişmelerin sonucunda kimlik, kültür, çevre güvenliği, sağlık gibi konular güvenlik gündemine dahil edilmiştir. Somut bir örnekle ifade etmek gerekirse; ABD'nin Irak'ı işgali bu ekonomik güvenlik politikalarıyla alakalıdır. Zira ABD'nin Irak'ı işgali bölgede istikrarsızlığı artırarak küresel enerji ve güvenlik şirketlerine fazlaca kaynak aktarılmasını sağlamıştır.⁵⁵

1980'lerin başından itibaren, İngiltere ve ABD'de yeni sağın iktidara gelmesi, sosyal devlet anlayışının yavaş yavaş terk edilmesi, devletin yetkilerinin daha önceki döneme görece azalması sonrasında neo-liberalizm ivme kazanmıştır.

⁵⁴ Gürkaynak ve Yalçın, s. 80-81.

⁵⁵ Fikret Birdişi, "Neo-Liberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerine Etkileri ve Türkiye'nin Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı. 13, (2009), s. 48-50.

Böyle bir dönemde küreselleşme daha etkin olmaya başlamıştır.⁵⁶ Neo-liberalizmin, küreselleşmeyi savunurken kullandığı argümanlardan biri “devletin küçültülmesi” gereğidir⁵⁷ ve bunun sonucunda da devlet merkezci anlayış yavaş yavaş terk edilmeye başlamıştır. Bu gelişme de doğal olarak devlet merkezli güvenlik yaklaşımlarının eleştirilmeye başlanmasına neden olmuştur.

1990’lardan itibaren küreselleşmenin yaygılaşmasıyla güvenlik konusundaki değişimler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte artık tehdit çeşitliliğin ortaya çıktığı ifade edilmeye başlamıştır. Buradaki değişim dış devletten gelecek olası tehditlerin yerini çok boyutlu tehditlerin almasıdır.⁵⁸

Neo-liberalizmin güvenlik anlayışı ekonomik temellidir. Neo-liberal politikaların ivme kazandığı, küreselleşmiş dünya düzenine geçilmeye başlanan bu dönemde, çok uluslu şirketlerin varlığı çatışma yerine işbirliği tutumlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Neo-liberaller ve küreselleşme yanlıları, ticaretin küresel ölçekte serbestçe yapılabilmesi için uluslararası alanda ekonomik, kültürel, politik olarak uyumun sağlanmasına odaklanmıştır. Neo-liberal küreselleşmenin hakim olduğu dönemde güvenlik, sermayenin güvenliğini önclemiştir. Neo-liberal küreselleşme yanlısı anlayışın, kendi ekonomik politikalarını yürütülebilir kılmak için tercih ettiği yöntemlerden biri “terör merkezleri” olarak belirledikleri “az gelişmiş” ülkeleri dizayn etme politikalarıdır. Onlara göre bu tip dizaynlara uyum göstermeyen, genellikle az gelişmiş ülkelerden oluşan ülkeler, ekonomik güvensizliğe neden olmaktadır ve bu sorunu o ülkelere sözde demokrasi götürerek çözmeye çalışmışlardır. Bu güvenlik problemi, yeni oluşan güvenlik politikalarının öneminin artmasına neden olmuştur. Örneğin; Birinci Körfez Savaşı sırasında zarar gören petrol kuyularını koruma görevi ABD’li güvenlik şirketlerine verilmiştir. Yani

⁵⁶ Mehmet Zeki Duman, “Neo-Liberal Küreselleşmenin Zaferi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı.1, (2011), s. 681

⁵⁷ Füsün Kökalan Çırmır, “Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti Üzerine”, [Elektronik versiyon], *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2009, Sayı. 23, (29 Aralık 2019), s. 200.

⁵⁸ Bilal Karabulut, “Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt. 6, Sayı. 23, (Güz 2009), s. 6.

güvenlik bir anlamda neo-liberal politikaların ekonomik amaçları için araçsallaştırılmıştır.⁵⁹

Neo-liberal küreselleşmeyi ABD'nin güvenlik politikalarından ayrı düşünmemek gerekmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ekonomiyle birlikte ABD, daha fazla kazanç elde etmek için “üçüncü dünya ülkelerinde” daha önce otoriter rejimleri desteklerken, bu dönemden sonra demokratik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Demokrasinin araçsallaştırıldığı, amacın ekonomik kazanç olduğu bu politikalar, aynı zamanda ABD hegemonyasının devamlılığını sağlama amacı taşımaktadır. 11 Eylül Saldırıları sonrası ABD'nin bir anlamda “demokrasi ile olmuyor” düşüncesine kapılması, 11 Eylül Saldırıları'na askeri yöntemlerle cevap vermesi gibi gelişmeler, devlet merkezli klasik realist güvenlik yöntemlerine geri dönüldü düşüncesini oluştururken eleştirel güvenlik çalışmaları düşünürleri de boş durmamıştır. Klasik yöntemli güvenlik anlayışına geri dönülmemesi konusunda, eleştirel yöntemi benimseyen Galler Ekolü düşünürleri eleştirel çalışmalarına ağırlık vermişlerdir.⁶⁰

1.1.2 Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim

Uluslararası ilişkilerde yeni güvenlik çalışmaları, tek bir çizgi halinde ilerlememektedir, teorisyenler kendi çalışmaları için çoğu kez bir etiket kullanmamıştır. Bununla birlikte yeni güvenlik çalışmaları, klasik teorilere eleştiri getirdiği için bir anlamda eleştireldir yahut eleştirel güvenlik çalışmalarına katkı sağlamışlardır ancak bu çalışmaların, hepsinin eleştirel güvenlik çalışması olarak isimlendirilmesi doğru olmayacaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, gerilimin azalacağı düşüncesiyle güvenlik çalışmalarına verilen önemin azalacağı düşünülmüştür. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan güvenlik problemleri, yalnızca askeri çözümlerle aşılamayacak kadar problemlili bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası önemli bir aktör olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği (AB),

⁵⁹Birdişli, “Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasetleri Üzerindeki Etkileri Ve Türkiye'nin Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir İnceleme”, s. 48-50.

⁶⁰Kolasi, Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?, s. 137.

güvenlik konusunda yeni önerileri güvenlik çalışmalarının gündemine sokmuştur. Güvenlik artık sadece askeri bir konu değildir. İnsan hakları, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, uluslararası işbirliği gibi konular güvenlik çalışmalarına dahil edilmiştir.⁶¹ Bir anlamda artık güvenlik kavramının tanımı değişmeye başlamıştır. Walker, güvenliğin öznesi ile birlikte ele alınması gerektiğini savunurken, güvenlik konusunda önemli isimlerden Barry Buzan, Ole Weaver ve Jaap de Wilde “Security: A New Framework For Analysis” başlıklı çalışmalarında, devlet merkezci güvenlik anlayışının yanında farklı konuların da güvenliğe dahil edilmesini önermişlerdir.⁶²

İnşacı güvenlik yaklaşımları, güvenliğin sosyal olarak oluşturulduğunu savunmaktadır. Buradan hareketle inşa edilmiş bilginin/güvenliğe dair bilginin sorgulanabilmesinin önünü açmışlardır.⁶³ İnsan merkezli güvenlik yaklaşımları, güvenlik tanımlarının “genişlemesi” ve “derinleşmesi” ifadelerine bir örnek olarak kabul edilebilir. Bu çalışmalar yanında güvenliğin referans nesnesini birey olarak kabul edilmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan iç çatışmalar, soykırımlar sonrası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK), sivilleri koruma konusunda ortaya koyduğu “İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu” gibi kararlar, insan merkezli güvenlik ile doğrudan ilişkilidir.⁶⁴ Feminist güvenlik yaklaşımı için güvenliğin sadece savaş-barış gibi konular üzerinden ele alınması problemlidir. Bu yaklaşım bünyesinde, toplumsal cinsiyet temelinde sosyal güvenlik konularına da yer verilmesi gerektiği savunulmuştur.⁶⁵ Kopenhag Okulu’nun güvenlik çalışmalarına etkisi önemlidir. Ekolün önemli teorisyenlerinden Barry Buzan, Ole Weaver, Jaap de Wilde ekolün teorilerini ortaya koyan isimlerdir. Kopenhag Ekolü, güvenlik tanımının genişlemesini öneren bir ekoldür ve güvenlik yaklaşımlarına *güvenlikleştirme* kavramını eklemişlerdir.⁶⁶ Güvenlikleştirme yaklaşımına göre problemler tek

⁶¹ Tanrısever, s. 118.

⁶² Tanrısever, s. 119.

⁶³ Christine Agius, “Sosyal İnşacılık”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (87-103), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 88-90.

⁶⁴ Pauline Kerr, “İnsani Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (104-114), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 104-107.

⁶⁵ Merve Dilber, “Feminizm ve Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s. 169-170.

⁶⁶ Ralf Emmers, “Güvenlikleştirme”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (131-142), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 131-133.

başlarına güvenlik tehdidi oluşturmamaktadır. Bir konunun güvenlik meselesi haline getirilmesi siyasi bir süreçtir yani aktörler problemleri güvenlik konusu haline getirdiği için o problemler güvenlik bünyesine dahil edilmektedir. Bunun sonucu olarak da güvenliğin objektif yönünden bahsetmek mümkün olmamaktadır, güvenlik bu anlamıyla sübjektif bir kavramdır.⁶⁷

1980'lerden itibaren güvenlik çalışmalarında, güvenlik alanında bir takım değişim ve dönüşümler oluşmaya başlamıştır. Alexander Went'in çalışmaları ile güvenlik kimlik üzerinden ele alınmaya başlamıştır. Cynthia Enloe cinsiyet/feminizm üzerinden güvenlik çalışmalarına katkı sağlayacak görüşler ortaya koymuştur. Post-yapısalcı, post-modernist çalışmalar, güvenlik çalışmaları literatürüne katkı sağlamaya başlamıştır. Bu parçalı çalışmalar sonrasında eleştirel güvenlik alanında önemli çalışmalar ortaya çıkmıştır. Eleştirel güvenlik çalışmalarına en önemli katkıyı yapan Galler/Aberystwyth Ekolü'nün ve ekolün teorisyeni sayılan Ken Booth'un çalışmaları ile önemli bir literatür oluşmuştur.⁶⁸

Soğuk Savaş döneminde yani “biz ve ötekiler” anlayışının olduğu dönemde tehditleri, tehdit olabilecek ülkeleri belirlemek mümkün olmuştur. Ancak iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte tehdit ihtimalleri de çeşitlilik kazanmıştır.⁶⁹ Soğuk Savaş'ın “barışçıl” şekilde ya da herhangi bir çatışma olmadan bitmesi, döneme hakim olan neo-realist güvenlik yaklaşımının Soğuk Savaş'ın sonunu öngörememesi, bu yaklaşımın eleştirilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu gelişmeler sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan boşluklar doldurulamamıştır. Birliğin dağılması sonrası ortaya çıkan Kosova Krizi, Bosna Soykırımı ve Afganistan, Pakistan Kazakistan, Özbekistan gibi ülkelerin çevresinde oluşan radikal grupların taraf olduğu çatışmalar sonucunda güvenlik konusunda yeni gelişmeler yaşanmaya başlamıştır.⁷⁰

⁶⁷ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **Stratejik Araştırmalar**, Cilt. 8, Sayı. 14, (2010), s.31-32.

⁶⁸ Bilgin, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, s.43.

⁶⁹ Sandıklı ve Emeklier, s. 26.

⁷⁰ Fikret Birdişi ve E. Baran Pak, “Post-Modern Güvenlik Sorunları ve Uluslararası Politikanın Virtüel Aktörleri”, **8. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Tam Metin Kitabı**, Dora Yayıncılık, 28-29 Kasım 2016, s. 2.

Askeri yöntemli ve devlet merkezli güvenliğe yönelik eleştiri getirenler, bu anlamdaki güvenliğin “dar” bir güvenlik tanımı olduğunu belirtmişlerdir. Güvenlik alanına yeni aktörlerin eklenmesiyle birlikte bir anlamda güvenliğin tanımının genişlemesi sağlanmıştır. Devlet merkezli klasik güvenlik anlayışına, ulus merkezli uluslararası ilişkilerin ulus ötesi bir form kazanmasıyla eleştiriler yöneltilmeye başlamıştır. Bu durum devletin artık tek başına karar verici bir mekanizma olmasının yavaş yavaş terk edilmesiyle alakalıdır.⁷¹

1.1.2.1 Eleştirel Teorilere Doğru: Marksizm, Neo-Marksizm ve Güvenlik

Uluslararası ilişkiler alanında ve alandaki güvenlik konularında temel birim olarak devlet kabul edildiği için, marksist teori ise devleti merkezi alan bir teori olmadığı için ve hatta devleti zamanla ortadan kalkacak bir yapı olarak gördüğü için güvenlik konularında ve uluslararası ilişkiler alanında kendi perspektifinden bir teori oluşturmadığı düşünülür. Ayrıca marksist teori ekonomik ve sınıf merkezli dar bir bakış açısı içinde kaldığı için eleştirilir. Ancak uluslararası ilişkilerde özellikle Soğuk Savaş’ın sonuna doğru ve sonrasında ekonomik güvenlik konuları da güvenlik çalışmalarına dahil edildiği için marksist yaklaşım eleştirel çalışmalar için bir dayanak merkezi olabilmıştır. Savaşların en önemli güvenlik konularından biri olduğu düşünülürse, kapitalizmin savaşlar üzerinden kendini ikame ettiğini ifade eden marksist yaklaşımın güvenlikle ilgili konuşmadığını söylemek yanlış olacaktır.⁷² Ancak eleştirel güvenlik çalışmalarına Frankfurt Ekolü’ne etki etmiş olsa da eleştirel çalışmaların genellikle takındığı post-marksist tavır nedeniyle bu çalışmaları marksist olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır.⁷³

Marksizm’de üretim araçlarına sahip olanların tüm toplumu şekillendirdiği görüşü hakimdir. Üretim araçlarına sahip olanlar, her durumu kendi lehlerine dönüştürme imkanı ve yeteneğine sahiptir. Buradan hareketle üretim araçlarına sahip olan sınıf, kendisini tehdit eden durumları tüm toplumu tehdit ediyormuş gibi

⁷¹ Ağır, s. 107.

⁷² Didem Özdemir Albayrak, “Marksizm ve Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s. 51-52.

⁷³ Eric Herring, “Tarihsel Materyalizm”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (42-54), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 47.

göstererek bir güvenlik anlayışı oluşturmaktadır. Devlet de üretim araçlarına sahip bir kurumdur, dolayısıyla devlet de egemen sınıfın çıkarına hizmet eden bir güvenlik politikasının uygulanmasında araçtır.⁷⁴

Eleştirel uluslararası güvenlik teorilerine ilham veren yaklaşımlardan biri olan neo-marksist güvenlik yaklaşımı, her ne kadar Soğuk Savaş öncesi, yeni güvenlik çalışmaları öncesi döneme ait bir yaklaşım olarak kategorize edilse de eleştirel yönüyle, eleştirel güvenlik çalışmalarına kısmen öncülük etmiştir. Neo-marksizmin güvenlik çalışmalarına dair katkısı tam anlamıyla kuramsal değil daha çok eleştirel mahiyetteki görüşleri dolayısıyladır.⁷⁵

Neo-marksizme göre güvenlik ekonomi ile bağlantılıdır. Neo-marksistlere göre uluslararası sistemde var olan kapitalist düzen ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş olmasına neden olmaktadır. Kapitalist sistem ayrıca bir güvensizlik sarmalı oluşturmaktadır. Neo-marksistler, klasik marksizmdeki burjuva sınıfını zengin devletler ile proletaryayı ise az gelişmiş/üçüncü dünya ülkeleri ile özdeşleştirerek, uluslararası sistemi bir nevi sınıfsal yaklaşımla ele almışlardır. Güvenlik konusunu gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki çatışma üzerinden ifade etmişlerdir. Buna göre merkez ve çevre ülkeler arasındaki ekonomi merkezli gerilim bir çeşit güvensizlik oluşturmaktadır.⁷⁶ Neo-marksizm, güvenlik konusunda marksizmin sınıf, kapitalizm, sömürü gibi kavramlarını kullanarak bir paradigma oluşturmuştur. Üretim araçlarına sahip olmayanların güvensizlik içinde olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷

Johan Galtung'un *yapısal şiddet* kavramsallaştırması, hem eleştirel çalışmalara bir anlamda öncüllük etmiş hem de marksist teoriler bünyesinde zikredilmiştir. Galtung'un barış çalışmalarına yaptığı eleştiriler marksizmde kısmen mevcuttur. Yapısal şiddet kavramına göre şiddetin olmaması bir toplumda barış içinde olunduğunun göstergesi değildir. Yani şiddetin olmaması adaletin, eşitliğin var olduğu anlamına gelmemektedir zira ekonomik ve sosyal sömürü bu toplumlarda mevcut olabilir, yani yapısal şiddet olabilir, barış söylemi ise bu şiddet durumunu

⁷⁴ Bakan ve Şahin, s. 144.

⁷⁵ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama, s. 43.

⁷⁶ Sandıklı, ve Emeklier, s. 21-25.

⁷⁷ Herring, s. 50.

örtebilir.⁷⁸ Marksistler de bir anlamda kapitalizmin kendi içerisinde yapısal şiddet barındırdığını, bu nedenle güvenlik problemleri doğurduğunu savunmuştur.⁷⁹

Neo-marksizm güvenliği bağımlılık teorileri üzerinden ele almaktadır. Buna göre bağımlılık vardır ancak bu karşılıklı değil tek taraflıdır. Neo-Marksistler küreselleşme ile çatışmanın Doğu-Batı arasında olacağı görüşüne karşın gerilimin Kuzey ve Güney arasında olacağını savunmuştur. Bu bir şekilde güvenlik ikilemi kavramına benzemektedir, şöyle ki; merkez ülkelerin güvenliği sürekli olarak çevre ülkelerin güvenliğini tehdit etmektedir. Bu yaklaşım Immanuel Wallerstein'in "World System Theory" çalışmasında ele alınmıştır. Wallerstein, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kapitalizmin kazanan egemen bir ideoloji olduğu görüşüne katılmamaktadır. Ona göre kapitalizm yeni alanlar bulmak konusunda kriz yaşayacaktır, bu kriz sonucunda merkez-çevre ülkeler arasındaki gerilim artacaktır ve bu ekonomik gerilim güvenlik krizleri oluşturacaktır.⁸⁰

Marksizm güvenliği bu tip bakış açısından ele almıştır, asıl önemli etkisi eleştirel çalışmalara etki eden Frankfurt Ekolü'ne öncül olmasıyla alakalıdır.

1.1.2.2 Frankfurt Ekolü

Uluslararası ilişkilerdeki eleştirel kuram, Frankfurt Okulu, marksist geleneğe dayanmaktadır. Ancak aynı zamanda ortodoks marksist geleneğe eleştiri getirerek post-marksist bir hüviyet kazanmıştır. Eleştirel okulun en temel eleştirisi pozitivistliğe karşıdır. Bu yöntem, uluslararası ilişkiler alanında ulus-devleti ya da devleti temel birim/özne alan ortodoks/realist/geleneksel teorilere öznenin kim olduğu ya da olması gerektiği sorusunu sorarak eleştirel pozisyon alır. Zira eleştirel okula göre pozitivistlik devleti özne konumuna getirdiğinde, özne olması gereken insan nesne konumuna gelmektedir. Bu pozitivist eleştiri aynı zamanda postmodern bir tutumla, moderniteyi de eleştiriye tabi tutar. Buna göre modernite bireyi arka plana koyduğu gibi aynı zamanda ilerleme gündemleri sırasında insanı

⁷⁸ Paul Rogers, "Barış Çalışmaları", Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (131-142), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 57.

⁷⁹ Herring, s. 47.

⁸⁰ Sandıklı, Emeklier, s. 24.

araştırılmaktadır.⁸¹ Eleştirel teorisyenler, pozitivistin doğa-bilimsel yöntemlerle insani-toplumsal olan şeylerin analiz edilemeyeceğini savunur ve aynı zamanda pozitivistlerin bilginin tarafsız olduğu görüşüne de katılmazlar.⁸²

1980'lerden itibaren uluslararası ilişkiler alanına dahil olan eleştirel teori, marksizmin alt yapı (üretim tarzı ve üretim ilişkileri) ile olan ilgisinden üst yapı (siyaset, ideoloji, kültür) ile ilgilenerek ayrılmaktadır. Max Horkheimer ve Thomas Adorno'nun görüşleri, 1980'lerden itibaren Jürgen Habermas, Andrew Linklater, Ken Booth gibi eleştirel teorisyenlere ilham kaynağı olduğu gibi post-yapısalcı yaklaşımlara da öncülük etmiştir.⁸³

Eleştirel kuram içerisindeki bir diğer önemli isim olan Robert Cox, Antonio Gramsci'nin eleştirel teorisini uluslararası ilişkilere uygulamaya çalışmıştır. Cox'a göre pozitivistin iddia ettiği gibi bilgi nesnel ve evrensel değildir. Yine Cox'a göre "tüm teoriler her zaman birileri ve bir amaç için inşa edilmiştir." Bu nedenle realist teoriler, hem dünyayı ABD merkezli uluslararası ilişkiler teorileri üzerinden ABD dış politika çıkarlarına göre dizayn etmeye çalıştığı için hem de dost-düşman, biz-onlar, savaş-barış gibi indirgemeci yaklaşımlar üzerinden ele aldığı için sorunludur. Cox'un eleştirel teorilerinden ilham alan bir diğer eleştirel kuramcı Andrew Linklater, 1980'lerden itibaren moral değerleri de alana dahil etmeye çalışarak, evrensel etik düzen oluşturma gereğinden bahsetmiştir.⁸⁴

Habermasçı eleştirel uluslararası ilişkiler kuramcısı Linklater, Frankfurt Ekolü'nün temsilcisi kabul edilmektedir. Modern siyaset düşüncesi, insanlık ve vatandaşlık arasındaki ilişki üzerinden ele alınmıştır yani burada mevzu insanlığın genel ahlaki ödevleri ve egemen bir devletin vatandaşı olarak edindiği ahlaki ödevler arasındaki durumla ilişkilidir.⁸⁵ Linklater'a göre uluslararası ilişkiler, bir yandan

⁸¹ Bilgehan Emekler, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar", **Bilge Strateji**, Cilt. 2, Sayı. 4, (Bahar 2011), s. 155.

⁸² Bekir Balkız, "Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivistin Eleştirisi", **Sosyoloji Dergisi**, Sayı. 12, (2004), s. 6.

⁸³ Kolasi, Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?, s. 139.

⁸⁴ Emekler, s. 139.

⁸⁵ Muhammed Ağcan, "İnsanlık, Sosyo-politik Topluluk ve Evrensellik/Faklılık: Andrew Linklater, Eleştirel Kuram ve Küresel Siyaset", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 37, (Bahar 2013), s. 8.

evrenselci etik diğer yandan etik tikelci görüşleri bünyesinde barındırmaktadır, ayrıca egemen devletler de aynı düzeni yani evrensel-tikel ve insanlık-topluluk arasındaki gerilimi bünyesinde barındırmaktadır. Linklater, etik tikelcilik ile, insanların kendilerini sorumlu hissettiği ve aidiyet duyduğu topluluğa ödevlerini kast eder. Bu ifadede birey, egemen devletin kurucu unsudur. Etik evrenselcilik ise tüm insanlığa karşı duyulan ahlaki ödevi ifade eder. Linklater burada insanlık ve vatandaşlık kavramları arasındaki “sorunu” ele almaktadır.⁸⁶ Linklater’a göre kültüre bağlı farklılıklar, eşitlik konusunda engel oluşturmaz/oluşturmamalıdır çünkü o insanları evrensel kabul etmektedir. Ve aynı zamanda siyasi cemiyetlerin ahlaki sınırlarını evrensel boyuta taşımakla ilgilenmiştir. Egemen devletler, siyasi topluluğun oluşmasının bir imkanındır ancak aynı zamanda baskı unsurlarını da barındırmaktadır. Bu baskı unsurları “vatandaşlar ve insanlar/yabancılar” arasındaki ödevleri belirler. Linklater, vatandaşlar ve insanlar/yabancılar arasındaki farkı, siyasal topluluk içinde eşit haklara sahip olamama üzerinden eleştirirken haklar konusundaki eşitlik imkanının siyasal topluluğun ahlakiliğini evrensel boyuta taşıyarak mümkün kılınacağını ifade etmiştir.⁸⁷ Zira devletler, vatandaşlar ve insanlar arasında ayırım yapmaktadır. Ayrıca vatandaşlar arasında ulusal kültürü paylaşanlar/paylaşmayanlar üzerinden bir ayrımcılık durumu da ortaya çıkar. Bu eşitsizliğe neden olur ve bir çeşit güvenlik problemi oluşturur. Ve bu ayrımcılığın önüne de evrensel etikçilik ile *uluslararası vatandaşlık/kozmopolit vatandaşlık* formülü ile geçilebilir.⁸⁸

Linklater’a göre devletler pragmatik dış politikaları nedeniyle savaşa neden olabilir, hatta devletler savaşı önleyemeyerek vatandaşlarına gelecek zararın önüne geçememiştir. Ayrıca devlet dışı aktörlerin (küresel uyuşturucu ağı, terör grupları, paralı askerler) ortaya çıkması karşısında devletlerin bireysel olarak bunlara

⁸⁶ Ağcan, s. 9.

⁸⁷ Andrew Linklater, “Political Community and Human Security”, Ken Booth (Ed.), **Critical Security Studies and World Politics** içinde (113-131), London: Lynne Rienner, 2005, s. 113-115.

⁸⁸ Andrew Linklater, **Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity**, 1. Published, New York: Taylor and Francis e-Library, 2007, s. 108-120.

müdahale etmesi mümkün olmaz böyle durumlar, uluslararası kurumlar üzerinden güvenliğe yönelik çalışmalar yapılması gereğini ortaya çıkaran durumlardır.⁸⁹

Linklater'ın eleştirel güvenlik çalışmalarına yaptığı katkılardan biri egemen devletin varlığını sorgulayarak devlet dışı aktörlerin bu alandaki etkinliğini arttırmak ve açılan bu alanda etik/ahlaki bir nosyona bağlı evrensellik anlayışı oluşturmaktır. Onun bu yöntemi, siyasi topluluk içerisinde kimliklerin dışlanması engelleyip eşitlik üzerinden demokrasiyi güçlendirerek, uluslararası ilişkilere normatif bir vizyon sağlama amacı taşımaktadır.⁹⁰

Frankfurt Ekolü, marksizme ve kapitalizme eleştiri getirerek kendi teorilerini oluşturan bir ekoldür. Bu yönü nedeniyle de neo-marksist bir ekol olarak anılmıştır.⁹¹ Hem kapitalist ekonomik sisteme hem de klasik marksizme yönelttiği eleştirilerin oluşturduğu perspektif, uluslararası ilişkilerin klasik güvenlik yaklaşımlarına da eleştiri getirdiği için eleştirel yaklaşımlara, özellikle Galler Ekolü'ne bir anlamda öncülük etmiştir.

Frankfurt Ekolü'ne göre, tehditler düşmanlıklardan kaynaklanmaz, tehditler eşitsizlikten kaynaklanmaktadır.⁹² Frankfurt Ekolü'nün önemli temsilcisi Habermas'ın teorilerinden yola çıkan, eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımı geliştiren aynı zamanda Galler Ekolü perspektifine de etki eden Linklater, Galler Ekolü'nün önemli temsilcisi Ken Booth'un güvenlik konusunda önemseydiği "toplum ve özgürlük" kavramlarıyla da ilgilenmiştir. Booth, küresel boyutta, mütemadiyen devam eden ve küresel örgütlerin iletişimi ve aracılığı ile devam eden bir sürecin sonucunda özgürleşmeye ulaşılacağını söylerken⁹³, Linklater, kozmopolit vatandaşlık önerisinde bulunur. Bununla kast edilen, bireyin sadece içinde bulunduğu sosyal topluluğa ve vatandaşı olduğu devlete olan ödevlerinin yerine getirilmesinin yeterli olmayacağıdır. Kozmopolit bir vatandaşlık modeli ile eşitliğin sağlanmasıyla özgürlüğün sağlanacağını savunur. Ayrıca güvenliğin toplumsal boyutu konusunda

⁸⁹ Linklater, *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, s. 150-152.

⁹⁰ Linklater, *Political Community and Human Security*, s. 111-114.

⁹¹ Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama*, s. 65.

⁹² Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama*, s. 66.

⁹³ Ken Booth, "Security and Emancipation", [Elektronik Versiyon], *Review International Studies*, Oct 1991, Vol. 17, No:4, (15 Temmuz 2020), s. 323-324.

insanlık ve vatandaşlık arasındaki ayırmadan vazgeçilerek, diyalog yolları açılarak güvenliğin sağlanabileceğini iddia eder.⁹⁴

Güvenlik konusunda birincil önceliği devlete ve egemenliğe bağlayan anlayışlar, insani yardım amacıyla bile olsa devletlerin iç problemlerine müdahale edilmemesi gerektiğini savunur. Birincil önceliği bireylerin güvenliğine bağlayan anlayışlar buradaki asıl egemenlik kaybının insani müdahalenin gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıktığını savunur. Linklater bu durumu Yugoslavya'nın dağılması üzerinden ele alarak; burada müdahale etmenin sınırının ne olduğunu belirlemenin zorluğundan bahsetmiştir. Sırbistan, NATO ve BM müdahalesi gerektirecek kadar hukuku çiğnemiş midir, bu meseleye hukuksal olarak mı bakılacak yoksa etik olarak mı? Bunun sınırının belirlenemeyeceğini düşünen Linklater, uluslararası vatandaş kavramını bu sorulara verdiği cevap üzerinden açıklar. Bu ve bunun gibi durumlarda uluslararası vatandaşlar, uluslararası kurumlar imkanını oluşturabilir. Böylece devletler sadece kendi vatandaşlarının güvenliği ile değil uluslararası vatandaşların güvenliği ile de ilgilenir.⁹⁵

Frankfurt Ekolü'ne göre medya ve kitle iletişim araçları, kendilerine sahip olan güç odaklarının amaçları doğrultusunda birer propaganda aracı olmuştur.⁹⁶ Bu propaganda sonrasında insanlar gerçek olana değil, egemenler tarafından üretilmiş olana inanmaktadır. Yani gerçek bilgiye değil, sürekli üretilen bilgiye gerçek bilgi muamelesi yapılmaktadır. Bu tip propaganda araçları ile Soğuk Savaş sonrası komünizmden boşalan tehdit koltuğuna düşman ve öteki olarak Müslümanların oturtulması, 11 Eylül Saldırıları sonrası "küresel terör" bahanesi ile tüm dünyayı ayağa kaldırarak, meşruluğu halen sorgulanan Afganistan ve Irak işgallerine girişilmesi, İslamofobi ve İslam karşıtlığı gibi tutumların "terör tehlikesi" ile normalleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

⁹⁴ Andrew Linklater, *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, s. 108-109.

⁹⁵ Linklater, *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, s. 83-88.

⁹⁶ Birdişi, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama*, s 68.

1.1.3 Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları

Eleştirel güvenlik çalışmalarının kökenleri 1920’lerde ortaya çıkmaya başlayan eleştirel teoriye dayanmaktadır. Batı marksizmi ve neo-marksist teorilere dayanan eleştirel kuram, Max Horkheimer, Friedrich Pollock, Theodor Adorno, Jürgen Habermas ve Herbert Marcuse gibi teorisyenlerin çalışmalarına dayanmaktadır. Eleştirel teori genel olarak sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşımları eleştirir, bilgi-iktidar arasındaki ilişki başta olmak üzere mevcuttaki teorileri eleştirerek bilginin tarafsızlığına dikkat çeker ve tarafsız bilgiye ulaşmanın yollarını arar.⁹⁷

Güvenlik çalışmalarının eleştirel güvenlik çalışmaları olarak adlandırılması 1994 yılında, Kanada York Üniversitesi’nde, Keith Krause ve Michael Williams’ın sunduğu bildirilerin “Critical Security Studies: Concepts and Cases” başlığıyla neşredilmesinden sonra mümkün olmuştur.⁹⁸ Ancak Krause ve Williams bu çalışmada eleştirel bir teori ortaya koyma isteğinden çok eleştirel bir bakış açısının kapılarını açmak istemişlerdir.⁹⁹ Kitap genel olarak eleştirel güvenlik çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilse de henüz bu erken adımın eleştirel güvenlik teorileri oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Genellikle Soğuk Savaş’ın ardından ortaya çıkan yenedünya düzeni ve çeşitlenen tehditler karşısında neo-realist yaklaşımın güvenlik teorilerinin yeterli olmayacağını ifade etmekle ve neo-realizme eleştiriler yöneltmekle yetinmiştir. Zaten çok uzun yıllar güvenliğin merkezinde olan devletin birden güvenliğin merkezinden çekilmesi ve yerine neyin konulacağı, yerine konulacak şeylerin yeterliliği konusunda problemler bulunmaktadır. Ancak yine de kimliklere bağlı çatışmaların dikkat çektiği, dış ülkeden gelecek tehditlerden daha fazla tehdidin ortaya çıktığı, uyuşturucu, çevre, cinsiyet güvenliğinin konuşulmaya başlandığı bir çalışma olması hasebiyle önemlidir. Ayrıca post-modernizm etkisiyle ve bilgi sosyolojisi yaklaşımıyla bir yöntem olarak verili bilginin nesnel mi yoksa öznel mi olduğunu sorarak epistemolojik bir tartışma açmaları önemlidir.

⁹⁷ Bakan ve Şahin, s. 144.

⁹⁸ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama s. 63.

⁹⁹ Keith Krause and Michael C. Williams, “Preface: Toward Critical Security Studies”, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde (vii-xxiii), Taylor and Francis e-Library, 2002, s. vii.

Eleştirel güvenlik çalışmaları başlangıcı itibariyle üzerinde tartışmaların olduğu hatta bu tartışmaların halen sürdüğü bir alandır. Birçok düşünür bu konuda güvenlikle ilgili sorular sorarak ve bu sorulara cevap arayarak eleştirel çalışmalara yaklaşmıştır. Richard W. Jones’a göre eleştirel güvenlik çalışmaları, “güvenlik nedir, güvenliği sağlayan ve güvenliği sağlananlar kimdir/nedir ve hangi metotla, hangi araçlarla güvenlik sağlanacaktır?” sorularına cevap aramaktadır.¹⁰⁰

Krause ve Williams’a göre yeni güvenlik çalışmalarının üç seviyesi vardır; neo-realist güvenlik tanımını ekonomiden çevreye kadar birçok konuyu güvenlik konusuna dahil ederek genişletmek. Bireysel, uluslararası, küresel düzeylerin yanında bölgesel ve toplumsal güvenlik gibi konuları güvenlik konusuna dahil ederek derinleşmek ve devlet merkezli kalmak.¹⁰¹ Bu aslında ilk eleştirel çalışmaların devlet merkezli olmaya devam ettiğinin de bir göstergesidir.

Williams, “Culture and Security: Symbolic Power and The Politics of International Security” kitabında, kültürün güvenlik konusundaki etkisini inceler. Williams, inşacı yaklaşımların güvenlik konusunda kimlik ve kültürü ele aldığını ancak bunların iktidar üzerindeki etkilerini yeterince ele almadığını düşünür. Buna göre Pierre Bourdieu’nun *alan*, *habitus*, *sembolik güç* kavramlarından yola çıkarak kültürel stratejilerin güvenlik alanına dahil edilmesi üzerinden kültürün etkisinden bahseder. Ancak Williams askeri güç stratejilerinin tamamıyla terk edilmesini önermez. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusunda kültür öne çıkmıştır. Bu dönemden sonra kültürel sermaye güvenlik politikalarında stratejik olarak kullanılmıştır. Kültürel ve sembolik güce sahip olan Batı, özellikle yeni-muhafazakarlar, *demokratik barış* söylemini Soğuk Savaş sonrası güvenlik politikalarında, kültürel strateji olarak kullanmışlardır.¹⁰² NATO’nun Soğuk Savaş sonrasında varlığını devam ettirebilmesi kültürel strateji sayesinde mümkün olmuştur ve NATO, ittifak dışındaki ülkelere kültürel stratejilerin uygulanabileceği bir alan

¹⁰⁰ Richard W. Jones, “Message in a Bottle?” Theory and Praxis in Critical Security Studies” [Elektronik Versiyon], *Contemporary Security Policy*, 1995, Vol. 16, No. 3, (26 Temmuz 2020), s. 309-310.

¹⁰¹ Zerrin Ayşe Öztürk, “Theoretical Debates on New Security in the Aftermath of the Cold War” **Ege Strategic Research Journal**, Vol. 8, No. 2, (2017), s. 102.

¹⁰² Michael C. Williams, “**Culture and Security: Symbolic Power and The Politics of International Security**”, 1. Published, USA: Taylor and Francis, 2007, s. 40-41.

vazifesi görmüştür. Yeni-muhafazakarların, Doğu-Batı çatışması üzerinden geliştirdiği güvenlik söylemi, kültürel stratejinin uygulandığı bir alan olmuştur.¹⁰³

Eleştirel çalışmalar neo-realist güvenlik çalışmalarına eleştiriyle de doğal olarak ilgilenmiştir. Krause ve Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods” (1996) başlıklı makalelerinde neo-realizmin değişen dünya dinamiklerine karşın güvenlik konusunda yeteri kadar derinleşerek güvenliği olması gerektiği şekilde ele alamadıklarını, tehditlerin sadece dış ülkelerden geleceği ön kabulüyle güvenliği ele aldıklarını ifade etmişlerdir. Yani neo-realistleri güvenliği hala sadece “ulusal güvenlik” üzerinden ele aldıkları için eleştirirler. Linklater’a yakın bir şekilde, neo-realist yaklaşımların güvenliği vatandaş olmakla eş anlama getirmelerine eleştiri yöneltirler.¹⁰⁴ Ayrıca Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan milliyetçi, kimliğe dayalı politikalar ve çatışmalar sonrasında neo-realizmin kimlikle ilgili önemli güvenlik konularını askıya aldığını ifade etmişlerdir.¹⁰⁵

Eleştirel güvenlik yaklaşımları, bir anlamda güvenlik tanımını değiştiren, geliştiren çalışmalardır. Klasik güvenlik yaklaşımları ile aralarındaki temel fark bu kabul edilmektedir. Eleştirel çalışmalar devlet ve güvenlik arasındaki ilişkiyi sorgulayarak alana katkı sağlamışlardır. Bu durum güvenliğin nesnesinin sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Daha açık şekilde ifade edecek olursak eleştirel anlayışa göre “devletlerin dış güvenliği sağlandığında, devlet içindeki bireylerin güvenliği de sağlanacaktır” anlayışı tam olarak bir güvenlik vaat etmemektedir. Devletlerin askeri güvenliği öncelemesi, bireylerin güvenliğinin sağlanmasını kenara itmiştir. Temel eleştiri buradan başlamaktadır.¹⁰⁶

Klasik güvenlik yaklaşımlarının genel kabulüne göre devlet güvenliğin referans nesnesidir, askeri güç kullanma tekeli devlete aittir. Eleştirel çalışmalar, en geniş ifade ile bu varsayımlara eleştiri getiren çalışmalar olarak kabul edilmiştir.

¹⁰³ Williams, *Culture and Security: Symbolic Power and The Politics of International Security*, s. 93-94.

¹⁰⁴ Keith Krause and Michael C. Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, No. 2, (Oct 1996), s. 234.

¹⁰⁵ Krause and Williams, *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*, s. 237-238.

¹⁰⁶ David Mutimer, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih, Alan Collins (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* içinde (67-86), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 69-72.

Diğer bir deyişle, güvenliğin temel referans nesnelerini eleştirmek, yeni ve farklı güvenlik tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şu durumda güvenlik nesnesi sorgulandığında, yeni referans nesnesi ne olacaktır, sorusu gündeme gelmiştir. Bu soruya verilen farklı cevaplar, yeni güvenlik yaklaşımlarını ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarını oluşturmuştur.¹⁰⁷

Krause ve Williams, devleti güvenliğin merkezinden alıp güvenliğin merkezine bireyi koymanın çeşitli riskleri olduğunu da ifade etmektedir. Bu durumda bireyler hangi sistem üzerinden ya da hangi kurallar üzerinden güvenlik konusunda ya da birbirlerinin güvenliğinden sorumlu olacaktır.¹⁰⁸

Eleştirel yaklaşım için realistlerin güvenliği güç ve askeri imkanlar ile sınırlı tutması eksik bir yaklaşımdır.¹⁰⁹ Bu konuda güvenliğin öznesi olarak bireyi kabul eden eleştirel yaklaşımçılar, devletin güvenliği sağlayan bir araç olduğunu, amacın ise bireyin güvenliğini sağlamak olduğunu savunmaktadırlar. Zira devletler bazen güvenliği sağlamak konusunda isteksiz davranabilirler ve hatta bir güvenlik tehdidi de oluşturabilmektedirler.¹¹⁰ Devletler artık Hobbes'un ifade ettiği gibi güvenliği sağlama konusunda tek mutlak otorite değildirler. Zira temel insan haklarını aşındırma eğilimi göstermektedirler.¹¹¹ Elbette güvenlikle ilgili en önemli konu, güvenliğin konusunun/öznesinin ne olacağıdır. Walker bu konuda realist yaklaşımlara görece eleştirel yaklaşımların, çağın değişimlerine uyum sağlayarak güvenliğin öznesinin kim, ne olacağı konusunda sorulacak soruları sorma konusunda ve tespit etme konusunda daha başarılı olduklarını ifade etmiştir.¹¹²

Eleştirel kuramcılara göre güvenlik anlayışı bir şekilde inşa edilmiş bir durumdur. Buna göre hegemon güçlerin güvenlik tanımları, tek bir güvenlik anlayışı oluşmasına neden olmuştur ve hegemon güçler bunu rıza üretimi ile sağlamıştır. Bir

¹⁰⁷ Mutimer, s. 69.

¹⁰⁸ Krause ve Williams, Preface: Toward Critical Security Studies, s. 46.

¹⁰⁹ Sandıklı, Emekler, s. 27-28.

¹¹⁰ Mehlika Özlem Ultan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları Ve Genişletilmiş Güvenlik Kavramları", Hasret Çomak ve Ayşegül Gökaltı Kutlu (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 8-9 Ekim 2013, s. 648.

¹¹¹ R B J Walker, "The Subject of Security", Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde (33-61), Taylor and Francis e-Library, 2002, s. 69.

¹¹² Walker, s. 78.

diğer deyişle bazı eleştirel kuramcılar için bilgi nesnel değildir, bilgi nesnel olmadığı için de güvenlik tanımının sorgulanması gerekmektedir. Güvenlik mevzu bahis ise güvenliğin kimin güvenliği olduğu, hangi amaca hizmet ettiği sorgulanmalıdır.¹¹³ Buradan hareketle devlet merkezli askeri odaklı güvenlik yaklaşımları sorgulanmalıdır.¹¹⁴ Eleştirel güvenlik yaklaşımları, güvenliği tek düze bir kavram olarak değil; aktörleri, boyutları değişen, değişmeye devam eden bir kavram olarak ele almaktadır. Eleştirel yaklaşımclar, güvenlik kavramının devlet ve askeri merkezli olmaktan öteye geçip, toplumsal konuları, çevreyi, cinsiyeti, ekonomiyi, bireyi de içine alarak derinleşen ve genişleyen bir kavram olarak ele alınması gerektiğini savunmuşlardır.¹¹⁵

Soğuk Savaş'ın bitmesi, birçok alanda tehditlerin ortadan kalkması olarak yorumlansa da eleştirel düşünürler tehditlerin arttığı konusunda hem fikirdir. Güvenlik konularının genişlemesini ve derinleşmesini öneren eleştirel çalışmalar, Soğuk Savaş sonrası tehditlerin belirlenmesinde ABD, Batılı kapitalist ülkelerin, daha açık ifadeyle NATO'nun rol oynamasını da eleştirmişlerdir. Bu güvenlik ve tehdit belirlemelerinde ABD siyasi çıkarlarını korumak amaçlı söylem geliştirildiğini savunmuşlardır.¹¹⁶ Ayrıca ulusal güvenlik üzerinden şekillenen güvenlik söylemleri siyasi bir düzen oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu anlamda farklı kimlikler birer tehdit unsuru olarak gösterilebilmektedir. Örneğin, neo-muhafazakar siyasetçilerin güvenlik söylemi hem Ronald Reagan'ı iktidara getirmiştir hem de ABD hegemonyasının yeniden üretilmesini sağlamıştır.¹¹⁷ İslam karşıtlığı politikaları özellikle Reagan yönetimi tarafından güvenlik meselesi üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Batı'nın "yeşil düşman" koduyla Müslümanları birer güvenlik problemi haline getirmesi güvenliğin politika haline getirilmesiyle de alakalıdır. ABD hegemonyasının devamı için güvenlik meselesi politik bir argüman olarak kullanılmış ve Müslümanların güvenliği tehdit edilir olmuştur.

¹¹³ Ultan, s. 649.

¹¹⁴ Sandıklı, Emeklier, s. 29.

¹¹⁵ Bakan, s. 42.

¹¹⁶ Simon Dalby, "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse", Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde (3-33), Taylor and Francis e-Library, 2002, s. 4.

¹¹⁷ Dalby, s. 11.

1.1.3.1 İnşacılık ve Sosyal İnşacılık

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası ilişkiler alanındaki çalışmalara oldukça fazla etki ettiği gibi aynı zamanda ani ve beklenmedik bitiş sonrası alanda sorgulama eğilimi artmıştır. Bu sorgulama süreci sonunda yeni, eleştirel teoriler ortaya çıkmaya başlarken bu teoriler arka planda daha önce oluşturulmuş eleştirel teorilere de atıfta bulunarak tezlerini oluşturmuştur. Tek düze bir sistem şeklinde ilerlemeyen bu akademik çalışmalar aynı zamanda dünyada yeni yeni ortaya çıkan güvenlik problemlerini de gündemlerine almıştır. Bununla birlikte eleştirel çalışmalar kendi alanlarındaki çalışmaları da sorgulamıştır. Sosyal inşacılık ve inşacılık/konstruktizm de böyle bir alanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

1980'lerden itibaren uluslararası ilişkiler alanı post-yapısalcı yaklaşımlardan etkilenmeye başlamıştır. Richard Ashley, R. B. J. Walker gibi teorisyenler, Michael Foucault, Jacques Derrida gibi teorisyenlerin post-modernist, post-yapısalcı teorilerinden faydalanarak disipline eleştirel yaklaşımlar sunmuşlardır. Bu eleştirel tutumun temeline uluslararası ilişkilerin pozitivist yapısına yönelik eleştiriler de eklemiştir.¹¹⁸ İnşacılık tek düze ilerleyen bir alan değildir. İnşacılar geleneksel ve eleştirel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Alexander Wendt gibi teorisyenler pozitivistliğe dayanırken, Nicholas Onuf gibi eleştirel inşacılar Michel Foucault, Jacques Derrida gibi post-yapısalcı, post-modernist düşünürlerin görüşlerini ele alarak post-pozitivist bir yöntem tercih etmişlerdir. Onuf bu anlamda Ludwig Wittgenstein'dan yola çıkarak dil üzerinden aktörlerin oluştuğunu savunmuştur.¹¹⁹

İnşacılık kavramını Nicholas Onuf'un teorileştirdiği söylenebilir. Onuf bu yaklaşımını oluştururken Frankfurt Ekolü'nde mevcut olan eleştirel yaklaşımlardan, Habermas'ın eleştirel sosyal teorisinden etkilendiğini ifade etmektedir.¹²⁰ Onuf'a göre uluslararası ilişkiler de dahil her sosyal ilişki edenlerin ve yapının/dünyanın birbirini inşa ettiği bir süreçtir. Onuf'a göre uluslararası ilişkilerin edenleri sosyal

¹¹⁸ Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivizm", Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş** içinde (151-173), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 154.

¹¹⁹ Aigus, s. 98.

¹²⁰ Fulya Ereker, "Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 37.

topluluklardır, sosyal topluluklar da sosyal olarak inşa edilmiştir.¹²¹ Onuf, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının bir kural olduğunu ifade eder. Bu kurallar sosyal ilişkileri oluşturur ancak aynı zamanda değişebilirler. Bu yöntem eleştirelciilerin sosyal inşacı görüşleriyle paraleldir, buradan hareketle inşacılığın eleştirel bir yaklaşım olduğunu sonucuna varılabilir.¹²²

İnşacı yaklaşımı doruk noktasına taşıyan, *sosyal inşacılık* kavramını kullanan isim ise Alexander Wendt'tir. Wendt, aktör/eden-yapı ilişkisi arasındaki sosyal inşa sürecinde bir hiyerarşi olmadığını, birbirlerini sosyal süreçler içinde inşa ettiklerini ifade etmektedir. Kimlik konusunu inşacılığa taşıyan Wendt'e göre yapı sadece maddi unsurlardan oluşmaz, ortak bilgi ve anlayışlardan oluşur. Wendt, yapı-eden arasındaki ilişki üzerinden kimliği inşacılığa taşımıştır. Buna göre kimlik, edenlerin davranışlarını belirleyen unsurdur. Tabi aynı zamanda “öteki edenler” de aynı pozisyonadadır ve bu şekilde inşa edilen kimliklerde, ötekilerin kimlikleri üzerinden kimlik ve çıkar ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Yani bu ilişki karşılıklı olduğu gibi aynı zamanda durum ve şartlara göre de değişebilmektedir. Burada Wendt'in güvenlik konusunda devlete öncül rol verdiğini de not etmek gerekmektedir. Zira ona göre meşru şiddeti kullanma yetkisi ve güç devlette olduğu müddetçe referans özne devlet olacaktır.¹²³

Wendt, “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics” başlıklı makalesinde Onuf'tan yola çıkarak inşacılık kavramını kullandığını ancak amacının neo-realistler ve neo-liberaller arasında köprü kurmak olduğunu ifade etmiştir. Wendt'e göre realist politikalar anarşik sistemden doğmazlar, yani bu politikalar yapının anarşik olmasından oluşmaz süreç içerisinde oluşur. Çünkü yapı, süreçten hariç var olamaz.¹²⁴

¹²¹ Sami Kiraz, “ Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, s.113.

¹²² Ereker, s. 37.

¹²³ Kiraz, s. 114-115.

¹²⁴ Alexander Wendt, “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, [Elektronik Versiyon], *International Organization*, 1992, Vol. 46, No. 2, (19 Temmuz 2020), s. 394-395.

İnşacılığın üç temel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki inşacılığa göre normatif, düşünsel yapıların da maddi yapılar kadar önemli olduğudur. Buna göre inşacılar, neo-realistlere ve neo-liberallere eleştiri getirmektedirler çünkü neo-realistler de neo-liberaller de devletlerin davranışlarını anlama bakımından hep maddi unsurları tercih etmişlerdir. İkinci olarak inşacılık kimliklere vurgu yapmıştır. Kimlikler, dostluğun ve düşmanlığın belirlenmesinde oldukça etkilidir, ABD'nin İran'la çatışmacı, Avusturalya ile dostane ilişkiler geliştirmesinin altında yatan neden kimliklerle alakalıdır. Daha açık ifadeyle “dostun elindeki silahla, düşmanın elindeki silah birbirinden farklıdır”. Diğer bir deyişle, düşmanlık/dostluk maddi değil sosyal bir ilişkidir. Üçüncü olarak eden-yapı ilişkisi karşılıklı olarak birbirlerini inşa eden bir süreçtir. Wendt'in “anarşi devletlerin yaptığı bir şeydir” ifadesi ile bunu kast etmiştir. Yani, uluslararası sistemin anarşik olması verili bir durum değildir, inşa edilmiştir ve onu biz anarşik kabul ettiğimiz için öyledir.¹²⁵

Wendt, devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinden tehdit algılayıp silahlanmalarının sürekli güvenlik endişesi oluşturacağı anlamına gelen *güvenlik ikilemi* kavramını ve devletler arasında artan entegrasyon sonucunda devletlerin birbirlerine güven duymasıyla oluşturdukları bölgelerde güvenlik toplumu oluşacağını savunan *güvenlik toplumu* kavramını ele alır. Wendt, bir yandan güvenlik ikilemi oluşurken diğer yandan devletlerin güven verici politikalara yönelerek güvenlik toplumu oluşturabileceklerini savunmuştur.¹²⁶

İnşacılık düşünürleri için kimlik ve kültür gibi olgular ihmal edilmiştir. Oysa uluslararası politikanın yapısı maddi değil kimlik ve kültür gibi sosyal temellere dayanmaktadır. Bu sosyal temeller hem eylemlere hem de kimlik ve onunla bağlantılı olan çıkarlara şekil vermektedir. Güvenlik konusunda devletlerin sahip olduğu kimlikler önemlidir, güvenlikle bağlantılıdır ancak bu kimlikler geleneksel anlayışın ifade ettiği gibi değişmez kabul edilmemelidir, aynı şekilde anarşik sistem de değişmez kabul edilmemelidir. Ayrıca devletler toplumlarının kimliğinden etkilenerek dış politika geliştirebilirler. Kimlikle çıkar, kimlikle güvenlik ilişkilidir.

¹²⁵ Agius, s.88-89.

¹²⁶ Kiraz, s. 116-117.

Devletler için sahip oldukları kimlikleri korumak bir güvenlik meselesidir ancak bu bazen devletlerin çıkar odaklı güvenlik yaklaşımı belirlemesine neden olmaktadır.¹²⁷

Kimlik inşacılar için kilit konumda bir kavramdır. Kimlik aynı zamanda inşacılığın güvenlikle ilgili görüşlerinin ortaya çıktığı konudur. İnşacı teori için kimlik, devletlerin tehdit algılarını şekillendirmektedir. Aynı zamanda bu kimlikler verili değildir devletlerin kimlikleri hem ulusal hem de devletlerarasında var olan ilişkiler sonucu inşa edilmiştir. Bu nedenle inşacılık Huntington'ın ve beraberindekilerin medeniyetler arasında mutlak bir çatışma olacağı fikrine karşıdır.¹²⁸ Daha somutlaştırarak ifade edecek olursak, medeniyetler arasında kesin bir çatışmanın olacağı iddiası, çatışma olacağı için değil bu söylem güvenlik anlayışı ve çıkar ilişkisine bağlı olarak inşa edildiği için bu konuma getirilmiştir.

Wendt, üç anarşi kültüründen bahsetmektedir. Buna göre Hobbes'çu anarşi kültürü düşmanlık, Locke'cu anarşi kültürü sınırlama sağlayan bir rekabetçilik, Kant'çı anarşi kültürü ise dostluk içermektedir. Ancak bu kültürler de verili değildir zamanla değişebilir.¹²⁹ Wendt, konuyu şu şekilde örneklemektedir. Birbirleri hakkında herhangi bir fikirleri olmayan, güvene yahut güvensizliğe dair bir fikirleri olmayan iki aktör karşılaştığında realistler buradan tehdit ve şüphe çıkarımında bulunur. Böyle bir ihtimal vardır ancak bu mutlak bir ihtimal değildir. Burada önemli olan tehditvari bir hamlenin olup olmamasıyla alakalıdır. Sürekli olarak karşıdan bir tehdit geleceğini varsayarsak burada bencil ve çıkarıcı kimlikler inşa edilir. Ve bu kimlikler ile çıkarlar her zaman bir süreç içinde ve karşılıklı ilişkilerin oluşturduğu anlamlar tarafından inşa edilirler.¹³⁰ Ve güvenlikle ilgili algılarımız ve eylemlerimiz de bunun sonucunda inşa edilerek oluşur.

İnşacılık rasyonalizme, neo-realizme eleştiri yöneltten bir yaklaşımdır. Neo-realistler anarşinin uluslararası sistemin doğal durumu kabul ederken Wendt gibi inşacılar bu anarşiyi devletlerin oluşturduğu söylemektedirler. Devletlerin

¹²⁷ Helin Sariertem, "Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl. 8, Sayı. 16, (2012), s. 185-207.

¹²⁸ Rumelili, s. 159.

¹²⁹ Agius, s. 97.

¹³⁰ Wendt, s. 405-407.

ilişkilerinde illa çatışacakları diye bir kural yoktur, devletler inşa ettiği müddetçe çatışma olur. Kimliklere ya da kimliklerin ürettiği çıkarlara bağlı olarak ortaya bazen işbirlikleri de çıkabilmektedir. Nitekim savaştan kısa süre sonra Almanya ve Fransa işbirliğine gidebilmiştir.¹³¹ Birinci Körfez Savaşı başlamadan önce Bush yönetimi Saddam Hüseyin'i müttefik olarak kabul etmiş, çıkar odaklı yaklaşarak silah satışı üzerinden ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. Ancak aynı ABD yönetimi kısa bir süre sonra Irak'ı hem kendisi hem de tüm dünya için en büyük tehdit olarak göstermiş ve Irak'a savaş açmıştır. Buradan değişen şey tehdidin kim/ne olduğu değil onu tehdit olarak yahut müttefik olarak görmemize neden olan algılarımız, kimliklerimizdir.

1.1.3.2 Kopenhag Ekolü ve Güvenlikleştirme

Kopenhag Ekolü, Kopenhag'daki Çatışma ve Barış Araştırmaları Enstitüsü'nde (COPRI), Barry Buzan, Ole Waewer, Jaap de Wilde gibi isimlerin çalışmaları öncülüğünde oluşturulmuş bir ekoldür. Ekol, güvenlik kavramının genişletilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Buzan, Hansen ve Wilde "Security: A New Framework for Analysis" isimli kitaplarında güvenliğin varlığını devam ettirmek olarak tanımlamışlardır. Şu halde güvenlik, eğer devletin varlığı tehlike altındaysa bir güvenlik konusu olmaktadır.¹³² Ekol, beş güvenlik ilkesi belirlemiştir; askeri güvenliğin yanı sıra çevresel, ekonomik, toplumsal ve siyasi güvenlik konularını da güvenlik konusuna dahil etmişlerdir.¹³³

Toplumsal güvenlik kavramı ilk kez Barry Buzan tarafından "People, State and Fear" isimli kitapta kullanılmıştır. Bu anlamda devlet, dil, kültür, geleneklere yönelik tehditler nedeniyle istikrarsızlaşabilir. Toplum, kimliğini kaybederse varlığını devam ettiremez. Ancak bu devlet güvenliğinden ayrı düşünülmemelidir. Öncelikli olan askeri güvenliğin yanında ele alınan diğer dört kategoriden biri olarak toplumsal güvenlik, devletin güvenliğinin tehdit edilebileceği kesimlerden birini

¹³¹ Agius, s. 101.

¹³² Barry Buzan, Ole Waewer and Jaap de Wilde, "Security: A New Framework for Analysis", USA: Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 21.

¹³³ Emmers, s. 132.

oluşturmaktadır.¹³⁴ Toplumsal güvenlik konusunda Weawer, Buzan'ın beş boyutlu uluslararası güvenlik kuramı içindeki toplumsal güvenlik konusunu toplumsal güvenlik ve devlet güvenliği ikiliği şeklinde ele almıştır. Buna göre, devletin güvenliği egemenlikle alakalıdır, egemenliğini kaybeden devlet, devlet olamaz. Toplumsal güvenlik ise kimliklere yönelik tehditlerle alakalıdır. Toplum da kimliğini kaybederse toplum olarak var olamayacaktır. Sonuçta devletler, toplumlarına yönelik tehditler varsa güvensiz bir hale gelebilmektedirler. Ancak örneğin bir devlet içerisindeki azınlıklar, kimlikleri açısından kendilerini daha güvenli bir durumda hissettiklerinde o grupların devleti daha güvensiz bir hale gelebilmektedir.¹³⁵

Waewer, “The Changing Agenda of Social Security” makalesinde toplumsal güvenliğin değişimini inceler. Waewer'a göre ulusal güvenlik tüm güvenlik konuları için temel kavramdır ancak “ulus” olması gerektiğini gibi incelenmemiştir. Bunun yerine devlet ve asker üzerinden güvenliğe yoğunlaşmıştır. Ulusla ilgili olan toplumsal güvenlik, siyasi güvenlikle yakındır ancak siyasi güvenlikte temel birim yine devlettir, yani hükümet sistemleri, meşru ideolojilerdir. Toplumsal güvenlik ise bir kimliğin/kimliklerin olası bir tehdit karşısında korunmasıdır. Ve devleti güvenliğin merkezine aldığımızda her zaman bu toplumun güvenliğinin sağlanacağı anlamına gelmez. Devletlerin kendi halkları ve hatta o devlette yaşayan azınlıklar da bu durumda tehdit algılayabilirler. Toplumsal güvenlik bir anlamda da kimlik güvenliği ile aynı anlama gelmektedir.¹³⁶

Buzan, bireysel güvenlik konusunu da ele almıştır. Devletin güvenliğinin sağlanması her zaman bireyin güvenliğinin sağlanması anlamına gelmemektedir. Devletler bazen güvenlik tehdidi oluşturabildiği gibi aynı şekilde bireyler de devletleri için tehdit kaynağı olabilmektedir. Birey güvenliği ve ulusal güvenlik arasında birçok kez güvenlik anlamında çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bireyler kendi başlarına birer ulusal güvenlik sorunu oluşturabilirler. Bir iç güvenlik sorunu oluşturarak, vatandaşı oldukları devletin lehine, yaşadıkları devletin aleyhine

¹³⁴ Paul Roe, “Toplumsal Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde (177-186), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 177.

¹³⁵ Roe, s. 177-178.

¹³⁶ Ole Waewer, “The Changing Agenda of Social Security”, Hans Günter Brauch (Ed.), **Coping with Global Environmental Change Disasters and Security** içinde (581-594), Berlin: Springer Publisher, 2011, s. 582-588.

faaliyetler yürütebilirler. Tabandan tavana yayılan siyasi baskılar ile devletin otoritesini sarsabilirler. Ayrıca bireylerin devlet yöneticisi olarak oynadığı rol önemlidir, kendi güvenlik algılamalarından yola çıkarak devleti bağlayan güvenlik politikalarına yönelebilirler ve bu bazen devletin aleyhine olabilir. Şu durumda Buzan’a göre bireyin güvenliği önemlidir ancak ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik bu nedenlerden ötürü bireyin güvenliği üzerinden ele alınmamalıdır.¹³⁷

Kopenhag Ekolü *güvenlikleştirme* kavramını güvenlik çalışmalarına kazandırmıştır. Buna göre, herhangi bir mesele devlet tarafından ele alındığında bu meselenin siyasileşmesi anlamına gelmektedir. Siyasileşen bir mesele güvenlikleştirme yoluyla güvenlik meselesi haline getirilebilir. Daha açık ifadeyle herhangi bir konu, örneğin siyasetçiler gibi güvenlikleştirici bir aktör tarafından güvenlik konusuna haline getirilebilir. Tabi ekol burada güvenlikleştirme meselesini iki aşamalı olarak ele almaktadır. İlk aşamada bir mesele siyasileştirilir sonra güvenlik konusuna dahil edilir ancak bir güvenlikleştirme olabilmesi için güvenliği tehdit altında olduğu söylenen şeyin gerçekten tehdit altında olduğuna inanılması gerekmektedir. Ve ayrıca bu tehdit yaşamsal bir tehdit olmak zorunda ya da öyle kabul edilmek zorundadır. Güvenlikleştirmeyi genellikle siyasi aktörler yapar ancak bunun dışında devlet dışı aktörler de bir meseleyi güvenlikleştirebilirler.¹³⁸ Kopenhag Ekolü’ne göre güvenlikle ilgili konular güvenlikleştirici aktörler tarafından belirlenir. Güvenlikleştirme aktörleri, bir şeyin referans nesnesinin/varlığının tehdit edildiğini ifade ederek meseleleri güvenlik konusu haline getiren aktörlerdir. Genellikle bu aktörler, siyasiler, hükümetler, lobiciler, baskı grupları gibi güçlü aktörlerden oluşmaktadır. Bu durumda referans nesneleri/varlığı tehdit altında olan şey devlet, ulusal egemenlik, ekonomi, toplumsal güvenlik olabilir.¹³⁹

Kopenhag Ekolü teorileri Soğuk Savaş’ın sonrasında yenedünya düzeni kurulma planlarının gölgesinde oluşturulmuştur. Ekol’ün COPRI’de ele aldığı “sektörel güvenlik”, askeri, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik güvenlik

¹³⁷ Barry Buzan, “İnsanlar, Devletler ve Korku”, 2. Basım, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015, s. 61-63.

¹³⁸ Emmers, s. 134-135.

¹³⁹ Emmers, s. 132.

oluşmaktadır. Ve her bir sektör küresel ekonominin öncelikleri üzerinden ele alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası küresel ekonominin önündeki engeller kalkınca yeni pazarlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu süreçte ulusal güvenlik Batı merkezli küresel ekonominin “ihtiyaçları” üzerinden tanımlanmıştır. Buradan hareketle Kopenhag Ekolü tarafından ortaya konulan güvenlik yaklaşımlarının egemen güçlerin isteklerine uygun olarak oluşturulduğu göze çarpmaktadır.¹⁴⁰

1.1.3.3. *Galler Ekolü*

Galler/Aberyswyth Ekolü, eleştirel güvenlik yaklaşımları arasında özgün bir ekol olarak anılmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona erdiği, NATO’nun (North Atlantic Treaty Organization) rolünün sorgulanmaya başladığı dönemde İngiltere’deki Aberyswyth Üniversitesi akademisyenlerinden Ken Booth, Richard Wyn Jones, Andrew Linklater, Keith Krause, Michael Williams’ın yaptığı çalışmalar, ekolün eleştirel güvenlik çalışması olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁴¹

Galler Ekolü, Soğuk Savaş’ın ardından ortaya çıkan güvenlik problemlerinin, kimliğe dayalı ötekileştirmenin sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu anlamda Hitler Almanya’sındaki ırkçılığı ifade etmek için Frankfurt Okulu’nun kullandığı hegemonya kavramını kullanır. Ekol, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin artan hegemonyası üzerinden bu tip ötekileştirmeleri, güvenlik problemlerini çözümlemeye çalışmıştır. Buradan hareketle, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik sorunlarının aslında eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme gibi tutumların sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadırlar.¹⁴² Ekol, güvenliğin *genişletilmesi* ve *derinleştirilmesi* gerektiğini savunmaktadır.¹⁴³

Ekol, ABD’nin kendi dışındakileri ötekileştirerek bir kimlik oluşturduğunu, bunun da güvenlik problemi doğurduğunu savunmaktadır. 11 Eylül sonrası ABD politikalarına bakıldığında bu savın doğrulandığını görmek mümkündür. 11 Eylül

¹⁴⁰ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori ve Uygulama, s. 95-97.

¹⁴¹ Fikret Birdişli, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl. 10, Sayı. 20, (2014), s. 244.

¹⁴² Birdişli, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü, s.244-245.

¹⁴³ Bilgin, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, s.44.

sonrası süreçte uygulanan “Teröre Karşı Küresel Mücadele” politikaları, güvenlik sorunlarının çözülmesini sağlamamış aksine daha derin güvenlik sorunları doğurmuştur. ABD’nin bu politikaları Galler Ekolü düşünürleri tarafından neo-oryantalizm olarak ifade edilmiştir. Bu düşünceler dahilinde Aberyswyth Üniversitesi’nde “Radikalleşme ve Çağdaş Politik Şiddet Çalışmaları” ve “Eleştirel Terörizm Çalışmaları” yapılarak, terörün politik bir amaç olarak kullanılmasının nedenleri araştırılmıştır. Bu çalışmalar, 11 Eylül Saldırıları’nın, Batı ve Doğu arasındaki eşitsizliğin neden olduğu küresel güvensizlikten kaynaklandığını savunmaktadır.¹⁴⁴

Özgürlük, Galler Ekolü için kilit kavramlardan biridir. Ekole göre bireyler ancak özgür seçimler yapabildiklerinde güvende olabilmektedir. Baskı ve engellemelerin olduğu bir dünyada güvenlik problemi olacağı düşüncesini savunmuşlardır. Ekole göre 11 Eylül Saldırıları sonrası ABD’nin ortaya koyduğu güvenlik politikaları yönlendirici olduğu için bireylerin özgür seçimler yapabilmesini engellemektedir.¹⁴⁵

Güvenlik konusunda, güvenliği sağlama amacıyla ileri sürülen görüşler ve yürütülen politikalar, görünürde güvenlik sağlama amaçlı olsa da yahut böyle ifade edilse de aslında bazı güvensizlikler doğurmaktadır. Eleştirel çalışmalar, Galler Ekolü gibi yaklaşımlar, bu güvensizliklerin nedenlerini araştıran çalışmalardır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algılamaları sonrasında Müslümanların güvenlik sorununa dahil edilmesi, İslam karşıtı politikaların ortaya çıkması, İslamofobi gibi olumsuz tutumların yaygınlaşması, bu yanlış güvenlik politikaları ve güvenlik algılarıyla alakalıdır. Batı merkezli, yalnızca Batı’nın güvenliğini önceleyen güvenlik politikaları, güvenlik yaklaşımları tam anlamıyla güvenlik sağlamamakta aksine yeni güvenlik problemleri doğurmaktadır. Batılı güvenlik politikaları, güvenlik sağlama amacı değil siyasi ve politik amaçları için güvenliği istedikleri şekilde araçsallaştırma amacı gütmektedir. Bu anlamda Müslümanların ötekileştirilmesi, baskı görmesi yeni güvenlik sorunları

¹⁴⁴ Birdişli, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü, s.248-249.

¹⁴⁵ Birdişli, Birdişli, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü, s.249.

doğurmaktadır. Bu tür güvenlik problemlerinin çözülmesi için güvenlik tanımlarının derinleştirilmesi, genişletilmesi sağlanarak, bireylerin özgürleştirilmesi gerekmektedir.

1.2. Müslümanların Güvenlik Sorununa Dahil Edilmesi

Müslümanların, Hristiyan Batı dünyasınca tehdit olarak görülmesi Soğuk Savaş sonrası döneme has bir durum değildir. Konunun temeli İslam'ın ortaya çıktığı döneme kadar dayandırılmaktadır.¹⁴⁶ İslam'ın 7. yüzyıldan sonra Kuzey Afrika'dan Hindistan'a kadar yayılması ve ilerleyen yıllar boyunca devam eden süreçte Müslümanların, Hristiyan topraklarına girişi ve Müslümanların, Hristiyanlar tarafından bir çeşit kafir olarak görülmesi meselenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu konuda Hristiyanlardan gelen ilk tepki Haçlı Seferleri olmuştur.¹⁴⁷ Haçlı Seferleri söylemi 11 Eylül sonrası dönemde ABD başkanı George Bush tarafından yeniden dillendirilmiş, Bush, 11 Eylül Saldırıları sonrası verecekleri tepkiyi Haçlı Seferleri'ne benzetmiştir.¹⁴⁸

İslam'ın bir tehdit olarak görülmeye başlaması 1950'li yıllarda ABD ve Avrupa'ya Müslümanların göç etmesiyle de alakalıdır. Batı Hristiyan dünyasında Müslümanların sayısının artması, buna bağlı olarak ibadethanelerin açılması/sayısının artması toplumda bir çeşit kendi kültürüne sarılma etkisi oluştururken bu duruma bağlı toplumsal hoşnutsuzluklar da ortaya çıkmıştır. Henüz 11 Eylül 2001 saldırıları yaşanmadan önce 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırı, Müslümanların tehdit olarak görülmesi düşüncesinde artış olmasını sağlamıştır.¹⁴⁹

Bernard Lewis tarafından ortaya atılan, Samuel Huntington tarafından teorileştirilen “Medeniyetler Çatışması” iddiası, 1990'lı yıllarda Huntington'ın “Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması” başlıklı kitabını

¹⁴⁶ Mustafa Aydın ve Sinem A. Açıkmeşe, “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, Mustafa Aydın ve diğerleri (drl.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.123.

¹⁴⁷ Mustafa Aydın ve Sinem A. Açıkmeşe, s. 123.

¹⁴⁸ Hürriyet Gazetesi, “Bush'tan Haçlı Seferi Yakıştırması”, 17 Ekim 2001.

¹⁴⁹ Mustafa Aydın ve Sinem A. Açıkmeşe, s. 125.

neşretmesiyle birlikte yoğunluklu olarak gündeme gelmiştir. Huntington'a göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşlar artık sınırları belli olan ülkeler arasında değil medeniyetler, daha açık anlamda Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında olacaktır yani artık çatışmalar kültürler ve kimlikler arasında olacaktır.¹⁵⁰ Bu söylem otomatik olarak Müslümanları, Batı için bir güvenlik problemi haline getirmektedir. Huntington'a göre Batı medeniyeti gerilemeye başlamıştır buna mukabil Çin ve İslam medeniyeti yükselişe geçmiştir ve artık yeni bir dünya düzeni oluşmaktadır. Batı'nın ayakta kalması ABD'nin ayakta kalmasına bağlıdır ve Batı medeniyeti korunmalıdır.¹⁵¹

Küreselleşmenin de güvenlik konusuna etki ettiği düşünülmektedir. 1980'lerden itibaren yavaş yavaş yayılan küreselleşmeyle tüm dünyaya Batılı değerlerin dayatılması sonucunda bir çeşit dini ve etnik milliyetçilik tepkisi oluşmuştur. Küreselleşmenin vaat ettiği daha iyi bir yaşam imkanı çoğu kez gerçekleşmediği için bu durum bireylerde hoşnutsuzluk hissi oluşturarak mutsuzluk yaratmıştır. Bunların sonucunda küreselleşmenin etnik ve dini tutumları artırdığı ifade edilmektedir.¹⁵² Küreselleşme aynı zamanda iç çatışmaların artmasında da etkili olmuştur zira artık sadece yiyecek, giyecek gibi ürünler değil silahlar da küresel dolaşımda kolayca ulaşılabilen şeyler haline gelmiştir. Böyle bir durumda kolaylıkla edinilebilen silahlar iç çatışmaların uzun sürmesine, iç savaşa dönüşmesine sebep olmuştur.¹⁵³ Küreselleşme, toplumların dil, değer ve kültür gibi kendilerine ait kimliklerini dönüştürme girişimiyle kültürlerin kendi devamlılıklarını sağlama yeteneğini tehdit ederek, kültürel, etnik taassubu arttırmıştır. Batılı yaşam ve tüketim biçiminin dayatıldığı, bir şekilde dönüşüme itilen toplumlarda; etnik, dini, kültürel kimliklere daha fazla sarılma eğilimi oluşmaya başlamış, zorlayıcı etkilere karşı antipati doğmuştur.¹⁵⁴ Küreselleşme ile birlikte devletlere yönelik bir başka

¹⁵⁰ Tuğçe Selin Ergen, "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması", 2018, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, https://www.academia.edu/37987811/MEDEN%C4%B0YETLER_%C3%87ATI%C5%9EMASI_ve_d%C3%BCnya_d%C3%BCzeninin_yeniden_kurulmas%C4%B1, s. 1, (1 Ocak 2020).

¹⁵¹ Ahmet Özer, "11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma", [Elektronik Versiyon], *Journal of Human Sciences*, 2007, Vol. 7, No. 2, (1 Ocak 2020), s. 1144.

¹⁵² Mustafa Aydın ve Sinem A. Açıkmeşe, s. 122.

¹⁵³ Evren Balta, "**Küresel Güvenlik Kompleksi, Uluslararası Siyasette Güvenlik**", 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2012, s.26-27.

¹⁵⁴ Ağır, s.111.

devletten gelebilecek tehdit netliği muğlaklaşmış, devlet dışı aktörlerden gelebilecek tehditler mevzu olmuş, tehdit çeşitliliği ortaya çıkmıştır.¹⁵⁵

Soğuk Savaş bitince NATO'nun rolü de sorgulanır olmuştur. NATO'ya varlığını devamlı kılmak için bir tehdit, bir öteki, bir düşman bulmak gerekmektedir. 1993'te NATO Güçleri Komutanı General Galvin, "Soğuk Savaş'ı kazandık artık İslam ile aramızda devam eden 1300 yıllık çatışmaya geri döndük." demiştir. Soğuk Savaş'ın hemen ardından 1995 yılında NATO genel sekreterliği görevinde olan Willy Claes "İslami köktencilığın artık NATO için büyük bir tehdit oluşturduğunu" söylemiştir. Aynı dönemde Batı'da birçok yayın, "İslam'ın ve Müslümanların Batı için tehdit oluşturduğuna" dair çok sayıda makaleyi yayınlamaya başlamıştır.¹⁵⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ABD'nin tek başına rakipsiz bir ülke haline gelmesi uluslararası ilişkilerde bir dengesizlik oluşturmuştur. Güç dengelerinin yeniden belirlenmesi sürecinde dünya çapında ciddi oranda nüfusa sahip Müslümanlar ve zengin kaynaklara sahip İslam ülkeleri, Batı'nın bütüncül olarak sisteme hakim olabilmesi için maksatlı olarak ortak bir tehdit olarak gösterilmiştir. 11 Eylül sonrasında bu "ortak düşman" efsanesi, en önemli güvenlik meselesi haline getirilmiştir.¹⁵⁷

1.2.1 İslam Karşıtı Güvenlik Politikalarının Sonucu Olarak İslamofobi

"İslam korkusu" anlamına gelen İslamofobi, 11 Eylül Saldırıları sonrası bilinçli olarak sıkça zikredilse de Müslümanların, Hristiyanlar tarafından mücadele edilmesi gereken kişiler olarak gösterilmesi 7. yüzyıldan sonraya dayanmaktadır. İslam karşıtı risalelerin ilki kabul edilen, son kilise babalarından John Demescen'in Yunanca olarak yazdığı De Haeresibus metni, İslam karşıtı/anti-İslamist metinlerin ilki olarak kabul edilmektedir. Bu metinde İslam sapkın bir dini hareket olarak

¹⁵⁵ Ağır, s. 110.

¹⁵⁶ Murat Aktaş, "Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi", **Ankara Avrupa Çalışmaları Merkezi**, Cilt. 13, Sayı. 1, (2014), s. 47-48.

¹⁵⁷ Devrim Ertürk, "Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör", *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2010, Sayı. 4, file:///C:/Users/user/Desktop/K%C3%9CRESL%20SAVA%C5%9EIN%20SONU%C3%87LARI/5000102215.pdf, (29 Nisan 2020), s. 93-94.

tanımlanmıştır. Orta çağ döneminde bu metne benzer metinlerin, bu metne atıfla yazıldığı bilinmektedir.¹⁵⁸

İslamofobi ifadesi 1918 yılında ilk kez Etienne Dinet'in Fransızca olarak yazdığı kitapta zikredilmiştir. Ancak Müslümanların, Batı'nın bir düşmanı olduğu anlamıyla 1991'de ve ardından 1997'de Batılı metinlerde kullanılmıştır.¹⁵⁹

Soğuk Savaş'ın ardından ulus devletlerin küreselleşme ile sınırlarının zorlanması, ABD'nin ekonomik politikaları amacıyla zorlanan sınırlar üzerinden yaşanan dönüşümün devamlılığı için bir düşman ihdas etmek gerekmiştir. ABD ve Avrupa'nın bu küresel ticareti devam ettirebilmesi için kendisine koruma sağlayacak küresel askeri tehdide ve güce ihtiyacı vardır ve bu tehdit İslam ve Müslümanlar olarak tanımlanmıştır. Bu tip politik amaçlar için “Batı uygarlığına tehdit olarak” İslam ve Müslümanlar gösterilmiştir. Batı'da artan Müslüman nüfusun, toplumda oluşturduğu rahatsızlık, küreselleşmeye bağlı artan kimlik taassubu, “medeniyetler çatışması” iddiası ve nihayetinde yaşanan 11 Eylül Saldırıları ile bir düşman icat edilmiştir.¹⁶⁰

İslamofobinin siyasette, medyada yaygın olarak kullanıldığı, 1997 yılında İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust tarafından hazırlanan raporla ortaya koyulmaya başlamıştır. Raporda, “Avrupa'da farklı kimliklerin birlikte yaşaması toplumsal problem doğurmaktadır ve bununla mücadele edilmelidir” fikri ortaya sürülmüştür. Buradan hareketle İslamofobi konusunda bir literatür oluşmaya başlamıştır.¹⁶¹

11 Eylül Saldırıları ile birlikte İslamofobi tutumlarında çok ciddi bir artış olmuştur. Bu fobinin bu kadar gelişmesinde medyanın önemli rolü bulunmaktadır. Illinois Üniversitesi akademisyenlerinden Travis Dixon'ın, 2008-2012 yılları

¹⁵⁸ Özcan Hıdır, “Anri-Semitizm ve Anti-İslamizm Benzerlikler ve Farklılıklar”, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde (63-101), Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, s.83-84.

¹⁵⁹ Özcan Hıdır, “İslamofobi-Irkçılık-‘Kültürel Irkçılık’ İlişkisi”, **OMBUDSMAN Akademik**, Yıl. 4, Sayı. 7, (Temmuz-Aralık 2017), s. 28-29

¹⁶⁰ Aktaş, Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi, s. 32.

¹⁶¹ Hüsnü Ezber Bodur, “Batı'da İslam Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi”[Elektronik versiyon], 2017, *İlahiyat Akdemi Dergisi*, Sayı.6, (5 Ocak 2020), s. 74.

arasında yaptığı araştırmanın sonucunda, ABD haber kanallarında Müslümanların terörist olarak resmedildiği görülmüştür. Think Progress'in 2010-2011 arasında yaptığı bir araştırma, Amerikan Fox News kanalının Müslümanlara yönelik ayrımcı, ötekileştirici haberleri rakiplerinden çok daha fazla sayıda kullandığını ortaya koymuştur. Avrupa medyasında da durum ABD'dekinden pek farklı değildir. İngiltere merkezli The Telegraph, The Guardian gibi günlük gazetelerde sunulan haberlerin yaklaşık olarak %58'inin, İslam ve Müslüman karşıtı haberlerden oluştuğu gözlenmiştir. Pew Araştırma Merkezi'nin 2017 yılında yaptığı çalışmada, medyadaki İslam karşıtı söylemin, toplumda ayrıştırıcı şekilde İslamofobiye yol açtığı ortaya koyulmuştur.¹⁶²

İslamofobi, 11 Eylül Saldırıları ile eş zamanlı olarak birden ortaya çıkmış bir olgu değildir. Tarihsel olarak arka planı olmakla birlikte Soğuk Savaş sonrası Batılı politik amaçlar için kullanılan İslam karşıtlığının sonucunda oluşmuş bir durumdur. Batı'nın kendisini güvenlik tehditlerini bahane ederek yeniden ikame etme amaçlı ortaya koyduğu İslam karşıtı politikaları haklı ve meşru göstermek için ürettiği İslamofobi, İslam karşıtı politikaların bir sonucudur. Elbette 11 Eylül Saldırıları ile hem sonuç olan İslamofobide büyük bir artış olmuş hem de sebep olan İslam karşıtı politikalar hız kazanmıştır.

¹⁶² Abdülkadir Gölcü ve Mustafa Çuhadar, "Batı Toplumlarda İslamofobinin Üretilmesinde Medyanın Rolü"[Elektronik Versiyon], Temmuz-Aralık 2017, *OMBUDSMAN Akademik*, Yıl. 4, Sayı. 7, (5 Ocak 2010), s. 80-86.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM KARŞITLIĞI VE İSLAMOFOBİ

2.1 İslam Karşıtlığının Tarihsel Kökenleri

Batı Hristiyan dünyasının, Müslümanlara yönelik karşıtlığı yeni bir durum, 11 Eylül Saldırıları sonrasında ortaya çıkmış bir olgu değildir. Miladi 7. Yüzyıldan sonra Bizans'ın kontrolünde olan toprakların Müslümanlar tarafından kontrol altına alınmasıyla başlamış olan bir süreçtir. 732 yılında Hristiyanların, Müslümanları yendiği Poitiers Savaşı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş sonrasında Müslümanları yenen Hristiyanların kimliğini tanımlamak için “Europenses” (Avrupalılar) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında Haçlı Seferleri'ne kadar önemli bir temas olmamıştır.¹⁶³

İslam'ın kılıç dini olduğu, Müslümanların şiddetperest kişilerden oluştuğu ve hatta Müslümanların bir çeşit kafir olduğu düşüncesi Hristiyanlar arasında kabul gören bir anlayış olagelmıştır. 8. ve 9. yüzyıllarda İslam karşıtı teolojik yazın oluşmaya başlamıştır. Yuhanna Ed-Dımeşki ve öğrencisi Theodore Ebu Kurra gibi teologlar eserlerinde İslam'dan bahseden isimlerdir. Özellikle ed-Dımeşki'nin çalışmaları Ortaçağ boyunca Hristiyan dünyasındaki İslam/Müslüman karşıtı anlayışının oluşmasında etkili olmuştur. Dımeşki, çalışmalarında Hz. Muhammed'in “sahte peygamber olduğunu, İslâm'ın Hristiyanlık içerisinden çıkmış ‘sapkın’ bir mezhep olduğunu” iddia etmiştir.¹⁶⁴

İslâm'ın büyük bir hızla yayılması Batı Hristiyan dünyasında endişe doğurmuş hatta kıyametin yakın olduğu fikrinin bile ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁶⁵ Ancak Haçlı Seferleri'nin tek nedeni bu değildir.¹⁶⁶ Haçlı Seferleri,

¹⁶³ Arthur F. Buehler, “İslamofobi: Batı'nın Karanlık Tarafının Bir Yansıması”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 55, Sayı. 1, (2014), s. 124-125.

¹⁶⁴ İbrahim Kalın, **Ben, Öteki ve Ötesi**, 5. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2016, s. 60-64.

¹⁶⁵ Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, s. 67.

¹⁶⁶ Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, s.91

Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında şiddet ilişkisinin başlangıcı olan önemli bir durum olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁷

İstanbul'un Fethi (1453), Preveze Deniz Savaşı (1538), İnebahtı Deniz Savaşı (1571) ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana'ya kadar gitmesi gibi gelişmeler, Batı Hristiyan dünyası için Müslümanların birer "tehdit" olduğu fikrini devam ettirmiştir.¹⁶⁸

Hristiyan düşünürlerin ve teologların, İslam karşıtı anlayış oluşmasına etkisi önemlidir. Thomas Aquinas (1225-1274) "Summa Contra Gentiles" isimli eserinde İslam'ın, "şiddet dini olduğunu, cinsellik ve sapkınlık üzerine kurulduğunu" iddia etmiştir.¹⁶⁹ Martin Luther (1483-1546) İslam'ın ilahi bir yönü olmadığını, sapkın/heretik bir din olduğu iddialarını yinelemiştir.¹⁷⁰ Humprey Prideaux'un 1697'de neşrettiği "The True Nature of Imposture Displayed in the Life of Mahomet" isimli çok baskı yapan çalışması İslam Peygamberi hakkında çirkin ithamlar içermektedir.¹⁷¹ İslam hakkındaki olumsuz yazın Batı Hristiyan dünyasında sadece Ortaçağ dönemine has değildir, Ortaçağ sonrası dönemde de İslam hakkında olumsuz yazın oluşturulmuştur. David Hume (1711-1776) İslam'da tanrının varlığının mahiyetinin tutarlı olmadığını iddia etmiştir.¹⁷² Bir akademisyen olan William Muir (1819-1905), "Life of Mohammed" isimli kitabında Hz. Peygamber'in "psikopat" olduğunu iddia etmiştir.¹⁷³ Weber (1864-1920), İslam'ın mal, fetih, cinsel arzular peşinde savaşan bedevilerin dini olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Kerim Balcı, "Evrilen Bir Gerçeklik Olarak İslamofobi", **Dipnot Dergisi**, Sayı. 9, (Nisan-Mayıs-Haziran 2012), s. 74.

¹⁶⁸ M. Ali Kirman, "İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı, Doğulu mu?"[Elektronik Versiyon], *Journal of Islamic Research*, 2010, Cilt. 21, Sayı. 1, 20 Ocak 2020, s. 26.

¹⁶⁹ Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, s. 131-132.

¹⁷⁰ Özcan Hıdır, Tarihte Bir "Anti-İslamist" Olarak Martin Luher, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde (145-179), Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, s.158.

¹⁷¹ Muhsin Altun, "İngiliz Aydınlanma Düşünürlerinde İslam Algısı", **Liberal Düşünce**, Yıl. 20, Sayı. 77, (Kış 2015), s. 140.

¹⁷² Altun, s. 155.

¹⁷³ İbrahim Kalın, "Batı'daki İslam Algısı Tarihine Giriş", [Elektronik versiyon], *Divan İlmi Araştırmalar*, 2003, Sayı. 15, (22 Ocak 2020), s. 10.

¹⁷⁴ Sait Kar, "Felsefi Açıdan İslamofobi ve Eleştirisi", **İlahiyat Tetkikleri Dergisi**, Sayı. 47, (2017), s. 208.

Henüz 11 Eylül 2001 Saldırıları olmadan, Müslümanlar küresel güvenlik tehdidi ilan edilmeden, İslamofobi ortaya çıkmadan asırlar önce, Batı Hristiyan dünyasında İslam karşıtı anlayış zaten mevcuttur. Ancak ilerleyen dönemde ortaya çıkan önemli olaylar bu kadim karşıtlığın yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.1.1 Batı Hristiyan Kimliği

Batı Hristiyan dünyasının Avrupalı kimliği, onların Müslümanlara ve İslam'a bakış açısını belirlemiştir. Coğrafi olarak Batılılığın, kültürel olarak Avrupalılığın, dini olarak ise Hristiyanlığın oluşturduğu Batı Hristiyan kimliği için kendi dışındaki tüm diğer kimlikler ötekidir. Batı Hristiyan dünyasının bu kimliği, kendisine göre öteki sayılan kesimlerle, örneğin Müslümanlarla birlikte yaşam tecrübesinin mümkün olmamasına, mümkün olması durumunda zor olmasına sebebiyet vermektedir.¹⁷⁵

Haçlı Seferleri döneminde motive edici bir güç olan Batı Hristiyan kimliği, kendisi dışındakileri yok sayan, ötekileştirici ve dışlayıcı bir pozisyonla ele alan bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyel, 15. yüzyılın sonuna doğru başlayan keşifler döneminde yükselişe geçmiştir. Yeni keşfedilen bölgelerdeki sömürgecilik politikaları bu anlayış üzerinden sağlanmıştır.¹⁷⁶

İslam, Avrupa'da 12. yüzyıl ve 15. yüzyıl arasında yaşanmıştır. Ancak bu dönemin tecrübelerine bakılınca Hristiyanlar arasında azınlık olarak görülen Müslümanların durumu pek iç açıcı olmamıştır. İspanya'da Hristiyan krallıklar tarafından himaye edilen Müslümanlar, Kilise tarafından zorla vaftiz edilmek suretiyle Hristiyan olmaya zorlanmıştır. 19. yüzyılda köleliğin kaldırılmasına kadar

¹⁷⁵ F. Betül Aydın Varol, "Haber Söyleminde İslamofobinin İnşası: Batı Avrupa Basınına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Seçluk Üniversitesi SBE 2019), s. 124-127.

¹⁷⁶ Bülent Şenay, "Avrupa Birliği'nin Dini Kimliği ve Avrupa'da Dinler: Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm Ve İslam", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 1, (2002), s. 126-127.

köleleştirilen hür Müslümanlar ancak vaftiz olup, Hristiyan olmaları karşılığında özgürlüklerini elde edebilmişlerdir.¹⁷⁷

Batı Hristiyan dünyasının 18. yüzyıldan başlayarak sanayi toplumu haline gelmesiyle birlikte Batı kendisinin medeni bir toplum olduğunu iddia etmiş, kendisi dışındakileri “barbarlıkla” itham ederek tanımlamıştır.¹⁷⁸

Batı Hristiyan dünyasının, kendilerini Müslümanları bir savaşta kazanan kişiler üzerinden “Avrupalılar” olarak isimlendirmeleri, kendilerini öteki üzerinden tanımlamalarının en net örneklerinden biridir. Böyle bir geleneğin öteki ile ilişkileri elbette karşıtlık üzerinden gelişecektir. Ancak Batı Hristiyan kimliğinin, İslam karşıtı tutumlara yaptığı etkiyi izah ederken Batı Hristiyan dünyasının bütüncül olarak İslam ve Müslüman karşıtlığı üzerinden kendisini var etmediğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

2.1.2 Oryantalizm

En geniş ifade ile “Doğu bilimi” anlamına gelen oryantalizm (şarkiyatçılık), Batı’nın Doğu hakkında bilgi edinme sürecini ifade eder.¹⁷⁹

Birçok araştırmacı oryantalizmin bilimsel bir çalışma alanı olarak başlangıcının 14. yüzyılda, Viyana Kilise Konseyi’nin, doğu kültürünün araştırılması için kürsüler kurdurtmasıyla başladığını söylemektedir. Bu çalışmalarda motive edici gücün ekonomik, askeri ve coğrafi güç edinme arzusu ile alakalı olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁰

Oryantalizm tartışmaları üzerindeki en önemli katkı hiç şüphesiz Edward Said’e aittir. Said, 1987’de neşrettiği “Oryantalizm” isimli çalışmasıyla alana önemli katkıda bulunmuştur. Buna göre oryantalizm, bir Doğu bilimi olmaktan öte Batı’nın

¹⁷⁷ Tuba Er ve Kemal Ataman, “İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 17, Sayı.2, (2008), s. 751.

¹⁷⁸ Hüsnüye Canbay Tatar, “Batı’nın Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri”, [Elektronik Versiyon], *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, Cilt. 4, Sayı. 14, (22 Ocak 2020), s. 97.

¹⁷⁹ Meryem Köse ve Meryem Küçük, “Oryantalizm ve Öteki Algısı”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, (2015), s.110.

¹⁸⁰ Mehmet Yüksel, “İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki”, [Elektronik Versiyon], *İÜHFİM*, 2014, Cilt. 22, Sayı. 1, (24 Ocak 2020), s. 191.

kendi tahayyülünden oluşturduğu Doğu algısıdır. ¹⁸¹Said, Doğu'ya ait bilginin araştırılmasının masum bir çalışma olmadığını, Batı'nın, Doğu üzerinde iktidar/hegemonya sağlayabilmek için bilgi-iktidar ilişkisi dairesinde Doğu'ya ait bilgiyi araştırdığını ifade etmiştir. ¹⁸² Bir diğer deyişle Said'de göre oryantalizm, Batı'nın kendisini merkeze alarak, Doğu'yu dilediği gibi kurgulayarak, Batı karşıtı bir söylemle ele almasıdır. Oryantalizm, Batı hegemonyasını tüm dünya düzeninde hakim kılma amacı güden, farklı olanın da ötekileştirildiği bir süreçtir. ¹⁸³

Elbette oryantalizm çalışmalarının tümü yahut tüm oryantalistler, İslam karşıtı tutum içindedir denilemez. Hatta birçok oryantalist eser, Doğuluların ve Müslümanların kendileri hakkında bilgi edinmesine de yardımcı olmuştur ancak mevcuttaki İslam karşıtı politikaların, hali hazırda yükselen İslamofobinin kökenlerinde oryantalizmin, oryantalist bakış açısının etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.2. İslamofobi

İslamofobi, “phobos” korku ve İslam kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş, “İslam korkusu” anlamına gelen bir kelimedir. Terim olarak ise Müslümanlardan, İslam dininden korkma anlamına gelmektedir. ¹⁸⁴

İslamofobi kavramının ilk kullanımı ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte kavramın ilk kez Fransız Sömürge Bakanlığı çalışanı Alain Quelling tarafından, yazılı basında, Fransız sömürgecilerin, sömürdükleri bölgelerdeki kültürleri algılamalarının kusurluluğuna dair bir eleştiri ifadesi olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. ¹⁸⁵ İslamofobi kavramını 1986 yılında Muhammed Nazif Şehrani, “İslam karşıtlığı” anlamında kullanmıştır. İslamofobi, İslam'dan ve Müslümanlardan korkma anlamında ilk kez 1992'de oryantalist Etienne Dinet tarafından

¹⁸¹ Köse ve Küçük, s.115.

¹⁸² Hakan Mertcan, “Oryantalizm Sömürgecilik İlişkisi”, [Elektronik versiyon], *Milel ve Nihal*, Ağustos 2007, Cilt. 4, Sayı. 2, (24 Ocak 2020), s. 15.

¹⁸³ Yüksel, s. 191-192.

¹⁸⁴ Neslihan Akılotu, “İslamofobi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi SBE, 2015), s. 6.

¹⁸⁵ Nurcan Ceyhan, “21. Yüzyılda İslamofobi ve Avrupa”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2018), s. 9

kullanılmıştır.¹⁸⁶ İslamofobi ile ilgili kapsamlı bir çalışma 1997 yılında, İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust tarafından yapılmıştır. Runnymede Trust raporuna göre islamofobi; İslam'ın değişime karşı olduğunu düşünen, İslam'ın diğer kültürlerle ortak yönü olmadığına inanan, bu bağlamda onu öteki gören, İslam'ın Batı medeniyetine oranla geri kalmış ve barbar olduğunu düşünen, İslam'ı şiddet yanlısı ve cinsiyetçi olarak gören ve onun siyasal bir ideoloji olduğunu düşünen kişilerin yaşadığı korku olarak ifade edilmiştir.

2.2.1 1960'lar Sonrası Göç

Müslümanların Batı Hristiyan coğrafyasına ilk göçü, sömürülen ülkelerden gelenlerin oluşturduğu göç dalgası şeklinde olmuştur. 1960'larda ekonomik kriz sırasındaki göç bir diğer göç dalgasının nedenidir. 1970 ve 1980'lerde ise iş gücü ihtiyacı nedeniyle bir göç dalgası yaşanmıştır. 1990'larda ise mültecilik sebebi ile göç yaşanmıştır.¹⁸⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Müslümanların Batı'ya doğru artan göçü ekonomik temellidir. Savaş sonrası ekonomik toparlanma amacıyla ortaya çıkan işçi gücü ihtiyacı, Avrupa ülkelerince ilk olarak sömürgeleştirdikleri ülkelerden göç almalarıyla giderilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁸ 1960 ve 1980 arası dönemde Batı'ya göç eden Müslümanların sistematik bir ayrımcılıkla karşılaştığını söylenemez ancak 1980 sonrası sayıları artan, nüfus içerisinde etkin olan, ibadethaneleri ve yaşam biçimleri ile toplumda daha görünür olan Müslümanlar, Batı toplumları içerisinde ayrımcılığa, İslamofobiye maruz kalmıştır.¹⁸⁹

Batı Hristiyan dünyasında ve göçün yoğunluklu olarak yöneldiği Avrupa'da, zaten kendisini öteki olarak gördüğü kesimden yüksek görme hasleti

¹⁸⁶ Akılotu, s.7.

¹⁸⁷ Rukiye Sözer, "Sosyo-Kültürel, Tarihsel ve İdeolojik Bağlamda İslamofobi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2018), s. 74.

¹⁸⁸ Tanju Deniz, "Yükselen İslamofobinin Avrupa Kimliğine Etkisi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE, 2014), s. 88.

¹⁸⁹ Hakan Samur, "Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 15, Sayı. 29, 2017, s. 155.

bulunmaktadır, bu arka plana artan göç unsuru da eklenince, öteki kabul ettiklerine yönelik fobi, karşıtlık her geçen gün biraz daha artmıştır.¹⁹⁰

Bu gelişmelere Avrupa’da, Avrupalı nüfusun azalmasına mukabil Müslüman nüfusun artması da eklenince toplumsal tepkiler artmaya başlamıştır. Bu dönem bu gelişmelere paralel olarak “Eurabia” kavramı ortaya çıkmıştır. Eurabia, Avrupa’da, Arap ülkelerinden gelenlerin artan nüfusunun Avrupalıların nüfusunu geçeceği, Müslümanların çoğunluğu oluşturacağı, Avrupa’nın “radikal İslam” tarafından kuşatılacağı düşüncesini ifade eden bir kavramdır.¹⁹¹

Özellikle Avrupa’da, Avrupalı olmayanların nüfus oranlarına bakıldığında ilk sırada Müslümanların olduğu görülmüştür. Bu duruma bakarak göç meselesi denilince ilk olarak Müslümanların akla gelmesi olağan bir durumdur. Ayrıca Müslümanların gittikleri yerlere kültürlerini/dinlerini götördükleri düşüncesi, Batı dünyasında bir tehdit olarak algılanmalarına sebep olmuştur.

2.2.2 Küreselleşme

Küreselleşme, artan mal, hizmet ve sermayenin dolaşımının artması sonucunda sınırların ötesinde karşılıklı ekonomik etkileşim, birleşme; ulusal sermayelerin dünya ekonomisine, sermayesine dahil olması, dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerin ve toplumların birçok alanda ilişkilerinin artması, karşılıklı bağımlı hale gelmesidir.¹⁹²

Endüstriyel alandaki gelişmeler ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile dünya genelinde kültürel, ekonomik, siyasi ilişkilerin artması ve yaygın hale gelmesi anlamına gelen küreselleşme, 1970’lerden itibaren ortaya çıkmış ve peyderpey artmıştır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, siyasi, kültürel

¹⁹⁰ Bekir Gündoğmuş, “Avrupa’da Kültürel İrkcılık ve Göçün Tetikleyici Etkisi”, **7. Uluslararası Sempozyum İdealden Geleceğe Toplum, Siyaset ve Ekonomi**, Malatya: Bilsam Yayınları, 12-13 Ekim 2018, s. 293.

¹⁹¹ Büşra Kepenek, “Avrupa’da Göç ve İslamofobi”, **Avrupa’da İslam Düşmanlığı Raporu**, Ankara: Sakarya Üniversitesi, 2016, s. 131.

¹⁹¹ Kepenek, s. 137.

¹⁹¹ Deniz, s. 89.

¹⁹² Fulya Kıvılcım, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, [Elektronik Versiyon], *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt. 5, Sayı. 1, (28 Ocak 2010), s.202.

ilişkiler, etkileşimler tüm dünya toplumlarını etkileyerek küresel bir toplum oluştururken toplumları ve bireyleri derinden etkilemiştir.¹⁹³

Küreselleşme ile Batı, kendi kültürünü tüm dünyaya dayatmaya çalışmıştır ancak kendi dışındaki ülkelerde küreselleşmenin kurumsallaşmaması nedeniyle bu ülkelerde bir çeşit uyumsuzluk ve huzursuzluk doğmuştur. Zira Batı'nın bir umut olarak pazarladığı küreselleşme, Batılı olmayan toplumlarda beklentileri yükseltmiş ancak bu yüksek beklentiye karşın ekonomik, siyasi, sosyal alanda Batı düzeyinde bir iyileşme olmadığı için bu durum öfke ve rahatsızlığa neden olmuştur. İslam karşıtlığı ve İslamofobiye bir anlamda etki eden İslam-Batı arasındaki tarihsel gerginlik, küreselleşmenin başarısızlığı, dayatmacı baskı hissi ile de ilişkilidir. Zira bu baskı hissi ve başarısızlık, Batı dışındaki ülkelerde, ekonomik ve siyasi problemlere neden olan bir öfke yaratmıştır. Bu öfke ise Batı'nın yeni güvenlik politikalarının temelini oluşturmuştur.¹⁹⁴

Küreselleşme olgusu göç ile de alakalıdır. Küreselleşmenin vaat ettiği daha iyi yaşam şartları arzusuyla Batı'ya göç eden Müslümanların, kültürel ve dini motifleri, Batı'da yaşayan bireylerin kültürel ve dini motifleri ile örtüşmeyince hem toplumsal olarak öteki karşıtlığı oluşmuş hem de karşılıklı olarak kendi kimliklerine daha fazla sarılma refleksi artmıştır. Bu durum bir çeşit karşılıklı mücadele, gerilim hattı oluşturmuştur.¹⁹⁵

Küreselleşme sadece ekonomik olarak değil kültürel olarak da yayılma gösterebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Ancak küreselleşmenin refah vaatlerinin Batı dışı toplumlarda Batı'da olduğu gibi gerçekleşmemiş olması hatta ekonomileri daha kırılgan hale getirmesi Batı'ya karşı bir öfke doğmasına neden olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹³ Deniz, s. 92.

¹⁹⁴ Rasim Özgür Dönmez, "Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 1, Sayı. 4, (Kış 2014), s. 90-91.

¹⁹⁵ Deniz, 95-98.

¹⁹⁶ Dönmez, s. 104.

2.2.3 Soğuk Savaş Sonrası Tehdit Arayışı

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle oluşan uluslararası değişim, küreselleşme, siyasi istikrarsızlıklar ile komünizm sonrası dönemde ortaya çıkan ideolojik boşluk ırkçı ideolojilerin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm “demir perde” ülkeleri diye adlandırılan ülkelerdeki marksist ideolojilerin yerine ırkçılık, antisemitizm, İslam karşıtlığı ve İslamofobinin ikame edilmesi sonucunu doğurmuştur. Buradaki ırkçılık ırka dayalı olmaktan çok kültüre dayalı bir çeşit ırkçılık olarak kendini göstermiştir.¹⁹⁷

1990'lardan itibaren yani Soğuk Savaş'ın bitip iki kutuplu sistemin çözülmesiyle, iç politika ve dış politika arasındaki net ayrımın muğlaklaşmasıyla, güvenliğe yönelik bakış ve tehdit anlayışı da değişmiştir. Batı için artık “Sovyet tehdidi” sona ermiş buna mukabil küreselleşme, kimlik, göç gibi olguların öne çıkmasıyla farklı tehditlerden bahsedilmeye başlanmıştır.¹⁹⁸

Avrupa örneğinden ele alacak olursak Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'daki “bütünleşme” fikri paradoksal olarak kültüre dayalı milliyetçiliğin ivme kazanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da öteki kabul edilenlere yönelik önyargılar, karşıtlık, yabancı düşmanlığı artmıştır.¹⁹⁹

“Komünizm tehdidin” ardından yeni bir öteki, yeni bir tehdit arayışına giren Batı dünyası, komünizm yerine İslam ve Müslümanları koymaya çalışmıştır. Bu yeni tehdidin, gerçek bir tehdit olduğuna inandırmak için siyasi ve entelektüel alanlarda Batı uygarlığının, kültürünün Müslümanlar ve İslam tarafından tehdit altında olduğu iddiaları ortaya atılmıştır. Ekonomik ve siyasi krizler ve seçim dönemi çalışmalarında, Müslümanlar birer günah keçisi olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki önemli örneklerden biri Hollandalı Pim Fortuyn'dur. Fortuyn'un 1997'de yazdığı “Kültürümüzün İslamlaşmasına Karşı: Temel Olarak Hollanda Kimliği” isimli kitabında ve çeşitli makalelerinde, İslam ve Müslümanların komünizmin

¹⁹⁷ Kedikli ve Akça, s. 63.

¹⁹⁸ Özgün Erler Bayır, “Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar”, Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar** içinde (171-191), İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2013, s.174.

¹⁹⁹ Kedikli ve Akça, s.67-68.

yerine geçen tehdit olduğunu sıkça ifade etmiştir.²⁰⁰ 1994'te CIA (Central Intelligence Agency) eski başkanı James Wooley, "İslam'ın komünizmden sonra Batı'nın başına gelen en büyük tehdit" olduğunu iddia etmiştir.²⁰¹

İslamofobinin daha görünür hale gelmesi 1980'lerden sonra mümkün olmuş olsa da net bir problem olarak ifade edilmesi Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemde olmuştur. Zira bu dönemde bir yandan küreselleşme ile sınırlar genişlerken diğer yandan kimlik üzerinden ulus-devleti ayakta tutma ihtiyacı doğmuştur. Komünizm sonrasında Batı'da ortak idealleri hayata geçirebilmek için bir öteki yaratma ihtiyacı doğmuştur. Ayrıca bu dönemde NATO da varlığını devam ettirebilmek için yeni tehdide ihtiyaç duymaktadır. 1990 yılında İskoçya'da yapılan NATO Zirvesi'nde İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, yeni güvenlik tehdidi, yeni düşman olarak "yeşil düşman" ifadesiyle Müslümanları göstermiş, komünizm tehdidi anlamında kullanılan "kızıl düşmanın" yerini "yeşil düşmanın" aldığını, ifade etmiştir.

2.2.4 Medeniyetler Çatışması İddiası

1979 yılında İran'daki Şahlık Rejimi'nin Humeyni ve taraftarları tarafından devrilmiş, İran'da İslam cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu süreçte eski İran Şahı Pehlevi'nin ABD tarafından tedavi maksadıyla kabul edilmesine tepki olarak bir grup İranlının, ABD büyükelçiliğine baskın düzenleyip 66 Amerikan vatandaşını esir alması, ABD başta olmak üzere tüm Batı dünyasında tepki ile karşılanmıştır. Sadece bu eylem değil İran'da bir "İslam devrimi" olması Batı'yı telaşlandırmıştır. Devrim sonrasında Batı'da medyadan siyasete kadar birçok alanda İran karşıtı söylemler artmıştır. Bununla birlikte İslam karşıtı, İslamofobi yanlısı tutumlar da artmıştır. "Siyasal İslam, radikal İslam" kavramları bu dönemde sıkça kullanılmış, Müslümanlara karşı propagandalar yapılmış, İslam dini ve Müslümanlar birer tehdit olarak gösterilmiştir. Bu tip yayınlardan en provokatif ve en dikkat çekici olanı Selman Rüştü'nin "Şeytan Ayetleri" kitabıdır. Humeyni'nin Rüştü için ölüm fetvası

²⁰⁰ Murat Aktaş, "AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm", [Elektronik Versiyon], *OMBUDSMAN Akademik*, Temmuz-Aralık 2017, Yıl. 4, Sayı. 7, (30 Ocak 2020), s. 133.

²⁰¹ Aktaş, AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm, s. 138.

vermesi sonrası İslam dinin tehdit olduğu iddiaları daha fazla dile getirilir olmuştur.²⁰²

İngiltere’de yayınlanan The Economist dergisi, 1992 Aralık ve 1993 Ocak sayılarında, Suudi Arabistan’da radikallerin darbe ile yönetime el koyup, daha sonra Balkanlara ilerleyeceğini ve eski Sovyetler Birliği’nin etkisinde olan alanlarda hakimiyet elde edeceğini iddia eden bir takım öngörüler ortaya atmıştır. Hemen hemen aynı dönemlerde Batı basını komünizm, Çin ve Sovyetler Birliği kaynaklı olmasına rağmen; Nazizim Almanya kaynaklı olmasına rağmen, İslam ve Müslümanların 1930’ların ve 1950’lerin iki problemi olan komünizm ve nazizim tehlikesine benzediğini ifade etmiştir.²⁰³

1993’te Samuel Huntington’ın, Foreign Affairs dergisinde makale olarak yayımlayıp daha sonra genişletilmiş halini “Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması” ismiyle kitap olarak yayınladığı çalışması, medeniyetler çatışması iddiasının el kitabı muamelesi görmüştür. Bu yayına göre; 21. yüzyılda çatışmalar medeniyetler üzerinden olacaktır. Huntington bu döneme kadar ideolojik, ekonomik özellikleri ile sınıflandırılan ülkelerin artık bu dönemden sonra kültürel özelliklerine göre sınıflandırılacağını iddia etmiştir. Huntington’a göre artık çatışmalar farklı kültürler, medeniyetler arasında olacaktır. Dünya üzerindeki medeniyetlerin sekiz olduğunu belirten Huntington’a göre Batı medeniyeti ile en büyük çatışma İslam medeniyeti ve Çin/Konfüçyus medeniyeti arasında olacaktır.²⁰⁴

2.3 İslamofobi, Anti-İslamizm Anlam Ayrımı

İslam karşıtlığını ifade etmek için genellikle İslamofobi kavramı kullanılmaktadır ancak bu kavramın kullanımına yönelik farklı görüşler de bulunmaktadır. İslamofobi ve İslam Karşıtlığı/Anti-İslamizm birbirlerinin yerine kullanılsa da iki kavram arasında fark olduğunu ifade eden, İslamofobi kavramının ifade bakımından eksik olduğunu yahut kavramlar arasında sebep-sonuç ilişkisi olduğunu ifade eden görüşler bulunmaktadır.

²⁰² Akılotu, s.15.

²⁰³ Aktaş, AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm, s. 47.

²⁰⁴ Aktaş, AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm, s. 49.

1997 yılında İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust’ın hazırladığı “İslamofobi: Hepimiz İçin Bir tehdit” başlıklı raporda İslamofobinin 11 Eylül Saldırıları sonrası ortaya çıkmadığı, Batı toplumlarında yüzyıllardır var olduğu ancak son 20 yıllık süreçte daha da belirginleştiği ifade edilmiştir. Ayrıca raporda kullanılan İslamofobi tanımı eleştirilmiştir. Rapordaki İslamofobi tanımında “İslam ve Müslümanların şiddet yanlısı, hoşgörüsüz, saldırgan, terörü destekleyen kişiler olarak” ifade ediliyor olması, mağdurdan çok fail merkezli olduğu için, meseleyi anlatmak konusunda eksik kaldığı için bu tanım eleştirilmiştir.²⁰⁵

Kadir Canatan’a göre İslamofobi ve İslam karşıtlığı kavramları birbirlerinin yerine kullanılıyor, eş anlamlı kullanılıyor olsa da bu doğru bir kullanım değildir. Canatan, İslamofobinin sosyolojik/toplumsal bir gerçeklik olduğunu, İslam karşıtlığının ise siyasi, ideolojik bir gerçeklik olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak İslam karşıtlığı ortaya çıkmıştır, politik ve entelektüel bir eğilim göstermiştir. Bu eğilimin sonucunda ise İslamofobi ortaya çıkmıştır yani bir nevi İslamofobi, İslam karşıtlığı/Anti-İslamizmin ürünüdür. Ayrıca Canatan, İslam karşıtlığının tarihsel kökenleri olmasa İslamofobinin son dönemde bu kadar yükselmeyeceğini savunmaktadır. Bir diğer deyişle, Batı Hristiyan dünyasında İslamofobi de İslam karşıtlığı da tarihsel, kültürel, toplumsal olarak yeniden üretilmektedir.²⁰⁶

İslamofobi ifadesi, Müslümanların maruz kaldığı ırkçılığı, ciddi ayrımcılığı ifade etmek konusunda yetersiz kalmaktadır. Bunun yerine İslam karşıtlığı/Anti-İslamizm ifadesi kullanılmalıdır. Zira kavramdaki “korku” ifadesinin çağrışımı, İslam karşıtlığının bir nevi korku bahanesine sığınarak mazeret haline getirilmesine imkan tanımaktadır.²⁰⁷

İslamofobi çok sık kullanılan bir kavram olmasına rağmen İslam karşıtlığını ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Dahası kavram, mağduriyetleri ifade etmekten uzaktır. İslamofobi tanımındaki Müslümanların ve İslam’ın korkulacak bir şeymiş

²⁰⁵ Gölcü ve Varol, s.75.

²⁰⁶ Kadir Canatan, “Batı’nın Doğu’da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 6, (2017), s.88-89.

²⁰⁷ Mehmet Akif Okur, “Üretilen Korku: İslamofobi” [Elektronik Versiyon], *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2017, Sayı. 317, (26 Ocak 2020), s. 19

gibi lanse edildiği gerçeği İslamofobiyi izah etmekten çok İslamofobiye davetiye çıkartacak çağrışımlar ihtiva etmektedir. Bu nedenle İslamofobi yerine İslam karşıtlığı/Anti-İslamizm kavramının kullanılması daha doğru olacaktır.

2.4. Yeni Güvenliğin Küresel Terörle Mücadele Şeklinde İfade Edilmesi

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İkiz Kuleler'e yönelik terör saldırısı sonrasında güvenlik konusunda küresel boyutta değişim yaşanmıştır. Bu değişim iç ve dış güvenlik arasındaki ayrımının ortadan kalkmasıyla alakalıdır. 11 Eylül'e kadar geleneksel güvenlik anlayışı, dışarıdaki düşmanlara karşı kendini "savunma" olarak ifade edilirken, 11 Eylül'den sonra dış ve iç düşman ayrımı ortadan kalkmış, dost-düşman şeklindeki keskin ayrıma dayalı bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. 11 Eylül'den sonra ABD Başkanı George W. Bush'un kullandığı "Yanımızda olmayan karşımızdadır" ifadesi bu ayrımın bir göstergesidir. ABD, 11 Eylül Saldırıları üzerinden terör bahanesiyle her türlü baskı ve işgali meşrulaştırmaya çalışırken, bu tutumların bireysel hak ve özgürlükleri ihlal ettiğine dair itirazlar ortaya çıkmıştır.²⁰⁸

Soğuk Savaş boyunca realist güvenlik yaklaşımı tercih edilirken Soğuk Savaş sonlarına doğru, küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik anlayışında dönüşüm ortaya çıkmıştır. Ancak 11 Eylül Saldırıları sonrasında klasik güvenlik anlayışına geri dönme gereği vurgulanmaya başlamıştır. Lakin artık güvenlik tehditleri küreselleşmenin de etkisiyle küresel bir boyut kazandığı için, zaman ve mekan ayrımı olmaksızın devlet dışı aktörlerden de tehditler geldiği için realist güvenlik yaklaşımının güvenlik sağlamada yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Güvenliğe yönelik tehditlerin oldukça genişlediği böyle bir dönemde sadece belirli devletlerin güvenliğini sağlamaya çalışmak, güç unsuru üzerinden güvenliğini sağlamaya çalışmak pek makul bir yöntem olarak görülmemiştir. Zaten ABD'nin 11 Eylül sonrasında uluslararası kurumların onayını almadan yaptığı operasyonlar, uluslararası hukuka

²⁰⁸ Zühtü Arslan, "11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk", **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 2,(2006), s.125

uygun olup olmadığı bugün bile tartışılan operasyonlar, güvenliğini sağlamadığı gibi yeni ve çeşitli güvenlik sorunları doğurmuştur.²⁰⁹

ABD, Soğuk Savaş sonrasında her ne kadar dünyanın tek hakimi haline gelse de, bu durumun çok uzun süre devam etmesi mümkün değildir. Zira küreselleşmenin de etkisiyle yeni aktörlerin/ülkelerin güçlenme, hakimiyet iddiasında bulunma imkanları ortaya çıkmıştır. Şu durumda ABD, mevcut hakimiyetinin son bulmaması için yeni politikalara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç için yayılmacı, müdahaleci dış politika vizyonu belirlemeye çalışmıştır.²¹⁰ ABD'nin küresel hakimiyetini devam ettirmesi için küresel müdahalelerini hayata geçirebilmesi için küresel boyutta bir tehdide ihtiyacı vardır. Güvenliğin küresel boyutta ifade edilmesi, ABD hakimiyetinin devam ettirilmesi ile de alakalıdır. ABD, küresel bir güvenlik problemi olduğunu iddia ederek, bu küresel soruna karşı, küresel mücadelenin en öndeki aktörü olarak hakimiyetini devam ettirmek istemiştir.

11 Eylül 2001 sonrasında ABD tarafından hazırlanan “Ulusal Güvenlik Stratejisi”, 17 Eylül 2002’de resmi hale getirilmiştir. Bu stratejiyle devlet dışı aktörler, terör grupları öncelikli güvenlik sorunu olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül 2001 Saldırıları sonrasında acil olarak yapılan NATO Olağanüstü Zirvesi’nde terör öncelikli güvenlik tehdidi kabul edilmiştir. Avrupa da bu duruma kayıtsız kalmamış hemen hemen aynı doğrultuda güvenlik stratejileri belirlemiştir.²¹¹ 11 Eylül ile birlikte artık güvenlik konusu terörizm üzerinden, daha çok “teröre karşı küresel savaş” yöntemiyle ve terör örgütlerinin de Müslümanlardan oluştuğu fikrine dayanarak revize edilmiştir.

11 Eylül sonrasında güvenlik anlayışı, uluslararası terörizm tehdidi üzerinden ele alınmıştır. Bir anlamda realizme dönülerek güvenlik, askeri müdahale (ABD öncülüğünde 2001’de Afganistan’ın işgali ve 2003’te Irak’ın işgali)

²⁰⁹ Mehmet Özel ve Demet Dönmez, “Toplum Sözleşmecilerinden 11 Eylül’e Güvenlik Anlayışlarındaki Değişim”, [Elektronik Versiyon], *Türk İdare Dergisi*, 2016, Sayı. 482, (1 Şubat 2020), s.267.

²¹⁰ Murat Toman ve Halil Akman, “Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrinin Oluşumu ve Ortadoğu’ya Yansımaları”, [Elektronik Versiyon], *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 35, (30 Nisan 2020), s. 305.

²¹¹ Seval Gökbaş, “Çok Kutuplu Uluslararası Sistemde Güvenlik Algısı”, Kamu Diplomasisi Yayınları, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf> , (1 Şubat 2020).

yöntemiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yöntem “önleyici savaş” olarak tanımlanan proaktif, dost-düşman ayrımına dayalı, çatışmacı bir yöntemdir. Bu yöntem hak ve özgürlükler konusunda yeni tartışmaları gündeme getirmiştir, zira terör ile mücadele gerekçesiyle insan hak ve hürriyetleri kısıtlanmaya başlamıştır. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü gibi temel insani mefhumların rafa kaldırıldığı 11 Eylül sonrası dönemde, şiddet oldukça yüksek bir oranda kullanılmıştır. 11 Eylül sonrası güvenlik sadece terörizm üzerinden ele alınırken, terörle mücadele yöntemlerinin şiddet merkezli, hukuka dayalı olmayan, özgürlükleri ve hakları ihlal eden bir boyutta yürütülmesi, terörle mücadeleye zarar vermiştir. Hatta bu yöntem terörle mücadele olmaktan çıkarılıp, daha radikal ve marjinal grupların, terör oluşumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yönden ortaya çıkan kaosu neden olduğu göç, mültecilik gibi olgular, güvenlik probleminin çözülmesini değil daha çözümsüz bir hale gelmesini sağlamıştır.

2.5. 11 Eylül 2001 Saldırıları

11 Eylül Terör Saldırıları, 11 Eylül 2001 günü, yerel saat ile 09.00’da kaçırılan iki uçaktan birinin ABD’nin New York şehrindeki Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerinden birine, 18 dakika sonra diğerine çarpması; kaçırılan üçüncü uçağın ABD Savunma Bakanlığı’na yönelmesi; dördüncü uçağın ise Pennsylvania eyaletinde boş bir araziye düşmesi ile gerçekleşen terör saldırılarıdır. Saldırılarda 2 bin 977 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırıları El-Kaide örgütü üstlenmiştir.²¹²

11 Eylül Saldırıları, sadece bir günlük ve sadece ABD’de yaşanmış saldırılar değildir. 15 Kasım 2003’te İstanbul’da Neve Şalom ve Beth İsrail Sinagoglarına, 20 Kasım 2003’te HSBC bankasına ve İngiltere Konsolosluğu’na yapılan saldırılar; 11 Mart 2004’te Madrid metrosunda gerçekleşen patlamalar, Londra’da 7 ve 21 Temmuz 2005’te yapılan saldırılar, bu tip terör saldırılarının

²¹² İrfan Polat, “11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan Müdahalesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2006), s. 36.

hedefinin sadece ABD değil, Avrupa olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Terör saldırıları küresel bir boyut kazanmıştır.²¹³

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri, fazla iyimser bir bakış açısı ile liberal demokrasilerin yaygınlaşacağı, silahlanmanın azalacağı, barış ve refah döneminin başlayacağı şeklinde beklentilere kapılmışlardır. Bu beklentilerin altında yatan sebep, Doğu bloğunun çökmesi sonrası ABD'nin Atlantik'ten Pasifik'e kadar çok geniş bir alanda ekonomik, siyasi ve askeri alanda tek başına rakipsiz bir aktör olmasıdır. Ancak beklentiler kısa sürede aksi istikamete evrilmiştir. Zira kısa süre içinde Körfez Savaşları başlamış, Ruanda ve Bosna'da soykırımlar yaşanmış, Etiyopya ve Sudan'da açlık krizleri ortaya çıkmıştır. 11 Eylül Saldırıları öncesi, dünyanın 1990'lar sonrası İslam ve Batı Hristiyan medeniyetleri arasındaki çatışmaya sahneye olacağını iddia eden Bernard Lewis, Samuel Huntington'ın iddiaları yavaş yavaş hayata geçmeye başlamıştır. Henüz 11 Eylül 2001 Saldırıları yaşanmadan ABD, "Yeni Dünya Düzeni" politikasıyla ABD merkezci bir dünya yaratmaya çalışmaya başlamıştır. ABD'nin, Batılı ekonomik, siyasi, sosyal yapısını tüm dünyaya dayatmaya kalkmasına dayanan bu düzen, kısa süre sonra tüm dünyada rahatsızlık oluşturmaya başlamıştır.²¹⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, İslam dünyası Sovyetler'e karşı bir zafer kazanıldığı düşüncesine kapılmıştır. Ancak bir süre sonra "mücahit gruplar" arasında bir egemenlik yarışı başlamıştır. Afganistan'da Taliban, Vahabilik ve mollalar arasında mücadele başlamıştır. Bu gruplardan bazıları daha önce Sovyetler'e karşı CIA tarafından eğitilmiştir, Sovyetler dağılınca ise bu gruplar arasında egemenlik mücadelesi başlamıştır, bu durum doğal olarak terör ortamı doğmasına neden olmuştur.²¹⁵

²¹³ Erhan Akdemir, "11 Eylül 2001, 11 Mart 2004, 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı,[Elektronik Versiyon], *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2009, Cilt. 8, Sayı. 1, (3 Şubat 2020), s. 3.

²¹⁴ Şeyda Güdek, "ABD'nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü", **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 4, (Ekim 2017), s. 144.

²¹⁵ Ertürk, s. 95-96.

11 Eylül sonrasında ABD'nin güvenlik anlayışı değişmiştir. Yeni güvenlik tehdidi uluslararası terör üzerinden ifade edilmiştir. Terör saldırılarının El-Kaide tarafından üstlenilmesi sonrası terör ifadesi Müslümanlar üzerinden şekillendirilmiş, “radikal İslam” bir tehdit kaynağı olarak görülmüştür.²¹⁶

11 Eylül'den sonra ABD Başkanı Bush güvenliği, terörizm üzerinden ifade etmiştir. Artık ABD, Sovyetler'e karşı, karşı CIA tarafından “özgürlük savaşçısı” olarak görüp, her şekilde desteklediği kişileri “terörist” ilan ederek, hem kendi hem de tüm dünyanın güvenliğini 11 Eylül üzerinden yeniden şekillendirmeye başlamıştır.²¹⁷

2.5.1 11Eylül Saldırıları Sonrası Ortaya Çıkan Güvenlik Anlayışı

11 Eylül Saldırıları yaşanmadan önce “medeniyetler çatışması, radikal İslam tehdidi” gibi kavramlar dolaşıma sokulmuş olsa da bu kavramların güvenlik ve uluslararası ilişkilerde yoğun olarak kullanımı 11 Eylül sonrasında gerçekleşmiştir.²¹⁸ 11 Eylül Saldırıları ile birlikte tekrardan devlet güvenliği, askeri çözümler güvenliğinin ana aktörü haline getirilmeye çalışılmıştır.²¹⁹

11 Eylül ile birlikte güvenlik, “dost-düşman” ayırımına indirgenmiş, küresel güvensizlik ortamı oluşmuş, bireysel hak ve özgürlükler, güvenlik bahanesi ile rafa kaldırılmıştır.²²⁰ 11 Eylül Saldırıları sonrası Batı, “terörle mücadele” iddiası ile yabancı/öteki düşmanlığını arttıracak, bireylerin hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak uygulamalara girişmiştir ve geleneksel güvenlik anlayışına geri dönmüştür.²²¹

11 Eylül sonrasında güvenlik konularının merkezine terör oturtulmuştur. Teröre karşı küresel çapta mücadele politikaları sonrasında güvenlik ve insan hakları arasında birbirine tezat birçok durum yaşanmıştır, bir diğer deyişle insan hakları

²¹⁶ Güdek, s. 148.

²¹⁷ Güdek, s. 149.

²¹⁸ Kadir Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 6, (2013), s. 130.

²¹⁹ Özlem Kaygusuz, “Küreselleşme ve Ulusal Güvenlik Devleti: Geri Dönüş Mümkün mü?”, [Elektronik Versiyon], *Mülkiye Dergisi*, 2014, Cilt. 31, Sayı, 255, (3 Şubat 2020), s. 143 s. 145.

²²⁰ Ömer Göksel İşyar, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, **Akademik Bakış**, Cilt. 2, Sayı. 3, (Kış 2008), s. 19.

²²¹ Kaygusuz, s. 46.

ihlalleri meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Batılı devletler, kendi güvenliklerini koruma bahanesi ile göçmenlerin kötü muameleye maruz kalacaklarını bile bile onları sınır dışı etmişlerdir.²²²

Güvenlik konusu, 11 Eylül'den etkilenmiş, yeni gelişmeler ışığında ele alınmıştır. Küreselleşme ile birlikte devletin sınırlarının tartışılması sürecinde, güvenlik konusunda devlet dışı aktörler de güvenliğe dahil olurken, yeni güvenlik konusunda tehdidin gelebileceği odaklar da çeşitlenmiş, terörizm güvenliğin ana konusu olmuştur. Şu durumda güvenliğin tanımı ve aktörler çeşitlenmeye, genişlemeye ve derinleşmeye başlamıştır.²²³

2.5.2 11 Eylül Sonrasında İslam Karşıtlığı ve İslamofobi

İslam karşıtlığı ve İslamofobi, 11 Eylül Saldırıları ve akabinde Avrupa'da yapılan periyodik terör saldırıları sonrasında ortaya çıkmamış, öncesinde de mevcut olan bir durum olsa da 11 Eylül 2001'den sonra ciddi oranda artış göstermiştir. 11 Eylül'den sonra Müslümanlar sadece dışarıdan gelecek bir terör saldırısının faili olarak değil aynı zamanda Batı'da yaşayan, "içerideki düşman" olarak görülmeye başlamıştır. Karşıtlık öyle bir boyuta gelmiştir ki, Kuran-ı Kerim'in yasaklanması, fişleme, camilerin kapatılması, Müslümanların sınır dışı edilmesi, Müslümanlardan gelen göçün durdurulması gibi ayrımcılıkla alakalı konular bile açık açık teklif edilir olmuştur.²²⁴

11 Eylül'ün hemen akabinde Batı Hıristiyan dünyasında asırlar öncesinden beri var olan İslam-şiddet arasında ilişki olduğu iddiası, siyaset ve medya eliyle tekrar dolaşıma sokulmuştur. 11 Eylül sonrası, Müslümanların yaşadığı ülkeler terör saldırılarını kınadığı halde İslam, Müslümanlar ve terör arasında doğrudan bağlantı olduğu söylemi ayırım yapmaksızın sıkça kullanılmıştır. 11 Eylül sonrasında şiddet, sıkça terör eylemini gerçekleştirenlerin dini aidiyetleri üzerinden konuşulmuştur. Bir

²²² Ergin Ergül, "Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri", [Elektronik Versiyon], *EÜHFD*, 2014, Cilt. 18, Sayı. 1-2, (29 Nisan 2020), s.74.

²²³ Sandıklı ve Emeklier, s. 58

²²⁴ Talha Övet, "Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1, (Mayıs 2016), s. 123.

diğer deyişle terör ile din arasında bağlantılı kurulmaya çalışılmıştır, bu da İslam karşıtı, İslamofobi yanlısı tutumların artmasına neden olmuştur.²²⁵

FBI verilerine göre 1997-2001 yılları arasında ABD’de ortalama 20-30 fobi motiveli saldırı olurken, 2001 yılında bu rakam 408’e çıkmıştır. Bu tarz saldırılar ABD’ye has da değildir, bu tip saldırılar Avrupa ülkelerinde de artış göstermiştir. Bu saldırıların failleriyle yapılan görüşmeler neticesinde saldırganların “teröre karşı ülkelerini savunmak için bu eylemleri yaptıklarını” ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca saldırıya uğrayan sadece Müslümanlar değildir, başlarında bir çeşit örtü bulunduğu için Sih Hintliler de saldırıya uğramıştır. Bir Sih olan Balbir Sadhi, Müslüman zannedildiği için vurulmuştur.²²⁶

11 Eylül’den sonra Batı’da medya, siyaset eliyle İslam karşıtlığı, terör bahanesi ile meşrulaştırılmış, buna bağlı olarak toplumda İslamofobi saldırıları artış göstermiştir. Camiler, ibadethaneler riskli bölgeler ilan edilmiş ve kimlik kontrolleri başlamıştır. 11 Eylül’ün ardından Müslümanlara çok ciddi ayrımcılık yapılmıştır. 11 Eylül’ün ardından İslamofobi bir endüstri haline gelmiş; karikatürler, televizyonlar, dergiler, filmler, gazeteler bu konuda yardımcı aktörler olarak işlev görmüştür. Batı, İslam’ı değişmesi, ilerlemesi gereken gerici bir din gibi göstermeye çalışmıştır.²²⁷

11 Eylül’den iki ay sonra PEW Araştırma Merkezi’nin yaptığı çalışma, Amerikan halkının %59’unun Müslümanlar hakkında olumsuz düşünceleri olduğunu ortaya koymuştur. Michigan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Juan Cole’a göre Amerika’daki sağcı ve muhafazakar gruplar, İslamofobinin yaygınlaşması için ciddi anlamda çaba sarf etmiştir.²²⁸

Teröre karışan Müslüman sayısı, dünyadaki toplam Müslüman nüfusun %1’i bile değilken maalesef “Müslümanlar teröristtir” imajı fazlasıyla işlenmeye çalışılmıştır. İslamofobi söylemi ve saldırılardaki artışa bakıldığında yanlış imajın

²²⁵ Talip Küçükcan, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 6, Sayı. 24, (Kış 2010), s. 49-50.

²²⁶ Övet, Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi, s. 129.

²²⁷ Rukiye Sözer, “Sosyo-Kültürel, Tarihsel ve İdeolojik Bağlamda İslamofobi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2018), s. 18-19.

²²⁸ Gölcü ve Çuhadar, s.77.

üretmesinde başarılı olunduğu görülmüştür. İslam'ın şeytanlaştırılması gibi çalışmaların olduğu bu dönemde Müslümanlar korkulması gereken kişiler olarak resmedilmiştir. “Başörtüsü, cihat, peçe, İslam, sakal, kadın hakları” gibi kavramlar sık sık şiddet ve terör ile ilişkilendirilerek kullanılmış, İslam karşıtlığı ve İslamofobinin artması sağlanmıştır.²²⁹

²²⁹ Yusuf Özkır, “11 Eylül Kurgular, Yalanlar ve Müslüman İmaji”, *Anadolu Ajansı*, 11 Eylül 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/11-eylul-kurgular-yalanlar-ve-musliman-imaji/1252060> , (4 Şubat 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GALLER EKOLÜ VE İSLAMOFOBİ, ANTİ-İSLAMİZM ÇÖZÜMLEMESİ

3.1 Eleştirel Güvenlik Teorisi

Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlendiği bir dönemde güvenlik konuları akademik alanda tartışmalı olarak yeniden ele alınmaya başlamıştır. Bu tartışmalar güvenliği sağlayacaklar ve güvenliği sağlanacaklar üzerinden devam ederken, aynı zamanda geleneksel güvenlik teorileri eleştirilerek yeni güvenlik tanımları yapılmaya başlamıştır. Keith Krause ve Michael Willimas, güvenlik tanımlarının genişleme serüvenini ele aldıkları “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods” başlıklı çalışmalarında, güvenlik konusuyla ilgili olarak yaşanan değişimi üç boyutta özetler. Buna göre, neo-realist güvenlik yaklaşımlarının devleti merkeze alan güvenlik tanımlarının yanına ekonomi, çevre, cinsiyet, insan hakları gibi konuları da ekleyerek, muhtemel tehditleri de bu konuya dahil etmelidir; güvenlik sadece ulus-devlet içinde ve boyutlarında değil, küresel düzeyde, bireyleri, toplumları da dahil ederek yeniden tanımlamalıdır ve devlet merkezli güvenlikteki güvenlik ikilemi problemlerine çözüm bulmak, yeni güvenlik çalışmalarının gündeminde olmalıdır.²³⁰

Yeni güvenlik yaklaşımları konusunda çalışan düşünürler, ilk olarak Soğuk Savaş boyunca etkin olan neo-realist teorilerin ulusal güvenliği merkeze alan güvenlik tanımlarına yönelik eleştirileriyle yeni perspektifler oluşturmaya başlamışlardır. Bu çalışmalar yöntem olarak geleneksel teorilerin pozitivist yöntemlerine eleştiri getirdikleri için post-pozitivist teoriler olarak da adlandırılmışlardır. Sosyal inşacılar, uluslararası yapının sadece maddesel unsurlardan oluşan bir yapı değil aynı zamanda sosyal bir yapı olduğunu ve oluşturulduğunu savunmaktadır. Bu anlamda realizmin, uluslararası sistemin verili değişmez kabul ettiği anarşik yapısının ve güvenlik ikilemi görüşlerinin sosyal

²³⁰ Krause ve Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, s. 247-249.

süreçlerin ve inşa süreçlerinin etkisiyle değişebileceğini savunurlar. Sosyal inşacılığın önemli teorisyeni Alexander Wendt'e göre güvenlik ikilemi problemi belli normlar, ortak tutumlar sayesinde aşılabılır. Uluslararası ilişkiler teorileri arasında oldukça etkin olan feminist yaklaşım, uluslararası politikayı üst politika olarak gören beyaz erkeklerin hakim olduğu realist yaklaşımların, kadınların bu alanda etkin olmasını engellediğini düşünerek bunu eleştirir. Bununla birlikte geleneksel uluslararası ilişkilerin güç, insan doğası, egemenlik gibi kavramları eril değerler üzerinden tanımlanmasını eleştirir. Ayrıca feminist yaklaşımlara göre devlet merkezli ulusal güvenliği temel alan yaklaşımlar, bu alana odaklanarak yapısal şiddetin oluşturduğu güvenlik problemlerini görmemektedirler. Batılı uluslararası ilişkilerin rasyonalist yöntemli evrimsel, ilerlemeci teorilerine eleştirel yaklaşan post-modern teoriler, moderniteyi uluslararası sistemde şiddete yol açmakla eleştirmişlerdir. Bu alanda Michelle Foucault'dan yola çıkarak bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Mevcut tüm bilgilerin iktidarlar tarafından üretildiğini ifade ederek verili bilgiyi eleştiriye tabi tutmayı önermişlerdir. Zira gerçek bilgiye ancak böyle ulaşılabilir.²³¹

Uluslararası ilişkilerdeki post-modern yaklaşımlar, modernizmin devlet odaklı yaklaşımlarını eleştirirken uluslararası sistemin anarşik olduğu iddialarına bu durumun modernizm tarafından oluşturulduğunu ifade ederek eleştiri yöneltirler. Post-modern bir yaklaşımı olan Richard Ashley, Jacques Derrida'nın ikili okuma yönteminden yola çıkarak anarşi kavramını irdeler. Buna göre anarşi kavramı hiç sorgulanmamıştır, verili olarak kabul edilmiştir. Devletin sürekli olarak dışarıya karşı korunması gerektiğinin vurgulandığı bu anlayışta hegemonik bir gerçek oluşur ve bu hiçbir şekilde sorgulanmaz.²³²

Post-modernsitler, post-yapısalcı bir yöntemle devleti merkeze alan ve zaman içinde oluşturulmuş güvenlik tanımlarını, tehditleri, kimlikleri yapı sökümcü bir metotla eleştirerek güvenliğin yeni boyutlarının görülmesinin mümkün olacağını savunur. Zira devletler bu güvenlik tanımlarını kendi güvenlik politikalarını

²³¹ Öztürk, "Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar, s. 162-168.

²³² Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 29, (Bahar 2011), s. 83-84.

meşrulaştırmak için söylem üzerinden üretmiştir. Özellikle kimlik gibi güvenlik konusunda belirleyici olan kavramlar da bu amaçla üretilmişlerdir. Buna göre güvenlikle ilgili konular, tanımlamalar nesnel değil öznelidir. Ashley'e göre egemenlik ve anarşi kavramları da bu oluşturma sürecinde birbirlerinin zıddı olarak güvenlik yaklaşımlarının şekillenmesinde kullanılmıştır.²³³ Belirtmek gerekir ki post-modernist ya da post-yapısalcı yaklaşımların bir güvenlik teorisi oluşturduğundan bahsedemeyiz ancak eleştirel güvenlik çalışmalarına metot açısından bir perspektif kazandırdığını söyleyebiliriz.

1920'lerden itibaren öncelikle Almanya'da ortaya çıkan sonrasında ABD'de gelişen eleştirel teori, ilk olarak Frankfurt Okulu düşünürleri tarafından ifade edilmeye başlamıştır. Felsefi olarak Batı marksizmi ve neo-marksizme dayanan ekol, var olan teorilerin varlık sebebini, neden-sonuç ilişkisini, ne kadar doğal olup olmadıklarını tarafsız bir şekilde sorgulayarak tartışmaya açmıştır. Özellikle bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye yoğunlaşan ekol için bilgi, tarafsız/objektif değildir, bilgi iktidarlar tarafından onların istediği amaçla üretilmiştir ve buna bağlı olarak iktidarlar bilgi üzerinden diledikleri gibi iktidar alanlarını yönetmektedirler. Ekole göre gerçek bilgiye ulaşmanın yolu sürekli olarak üretilmiş olan bilgiyi eleştirmekle mümkün olabilir.²³⁴

Andrew Linklater, "Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity" kitabında marksizmden ilham alan eleştirel sosyal teorinin, uluslararası ilişkilerdeki eleştirel düşünceye etkisinden bahsederken post-pozitivist, post-modernist eleştirel teoriden de ilham aldığını söyler.²³⁵ Ancak aynı zamanda eleştirel teorinin aydınlanmaya olan inancını koruduğunu da not düşer. Buradaki eleştirel tavır aydınlanmaya yönelik değildir, daha çok evrensel boyutta geçerli olabilecek ahlaki norm ve ilkelerin elde edilmesini amaçlayan bir eleştiridir. Ahlak ve normların sadece vatandaşlar arasında değil tüm insan ırkını kapsayacak şekilde ve evrensel boyutta olması gerektiğiyle ilgilidir.²³⁶

²³³ Çıtak, s.163-164.

²³⁴ Bakan ve Şahin, s. 144.

²³⁵ Linklater, Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity, s. 45.

²³⁶ Linklater, Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity, s. 59

Öncülleri her ne kadar 1920'lere kadar gitse de eleştirel güvenlik çalışmalarının güvenlik çalışmaları içerisinde özgün bir konuma gelmeye başlaması 1980'lerden itibaren, mümkün olmuştur. 1990'lardan itibaren Galler/Aberystwyth Ekolü'nün teorisyonu Ken Booth'un çalışmaları öncülüğünde ekol teorilerini ortaya koymaya başlamıştır.²³⁷

1994'te Toronto York Üniversitesi'nde düzenlenen "Güvenlik Çalışmalarına Eleştirel Yaklaşımlar" başlıklı konferans genel olarak eleştirel çalışmaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Keith Krause ve Michael C. Williams, eleştirel yaklaşımlarına güvenliğin referans nesnesini yani güvenliği sağlanacak şeyin sadece devlet olacağı görüşünü eleştirerek başlamıştır. Krause ve Williams'a göre sadece devletin güvenliğini sağlamak tam anlamıyla güvenlik sağlamayacaktır, bu anlamda bireyin güvenliği de önemli bir konudur. Bu anlamda geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezli ve askeri çözümlü, dış tehditlere odaklanmış güvenlik tanımı eksik bir tanımdır.²³⁸ Eleştirel teori için devlet ve devlet politikaları güvenliğin sağlanması için amaç değil araç olmalıdır. Buradan hareketle, Ken Booth'un da ifadesiyle güvenliğin referans noktası devlet değil birey olmalıdır.²³⁹ Ancak ilk etapta Krause ve Williams, devleti güvenlik konularının merkezinden çıkartmayı önermezler.

Eleştirel teoriye göre güvenliğin merkezinde realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımlarının iddia ettiği gibi sadece devlet olmamalıdır, farklı alanlar da güvenlik konularına dahil edilmelidir. Devlet, sosyal hayata sadece güvenlik sağlama amacıyla müdahil olmalıdır. Eleştirel teori, özgürlük vurgusu üzerinden bir güvenlik tanımı yapmaya çalışır.²⁴⁰

Krause ve Williams'a göre neo-realizm, güvenlik ve vatandaşlığı aynı anlama getirmektedir. Bu durumda güvenlik vatandaş olmaktan, güvensizlik ise diğer devletlerin vatandaşlarından kaynaklanmaktadır ve bu doğru olmayan bir tutumdur.

²³⁷ Kolasi, Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?, s.123.

²³⁸ Mutimer, s. 69-70.

²³⁹ Talha Övet ve Yusuf Ay, "Temel Güvenlik Kuramları ve Yaklaşımları", Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (Ed.), **Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine** içinde (31-59), Ankara: Gazi Kitabevi, 2018, s. 48.

²⁴⁰ Bakan ve Şahin, s. 145.

Devleti güvenlik konularından dışarı çıkartmadan ancak bireyin güvenliğine de güvenliğe dahil ederek güvenlik ele alınmalıdır. Zira güvenlik problemi bazen devletlerin kendi vatandaşlarından da kaynaklanabilir. Bu durumda güvenliğin odağını bireye kaydırmak da güvenliğı tam anlamıyla sağlamayacaktır. Ayrıca kimlikler çoğu kez güvenlik problemleri doğurmaktadır. Neo-realistler bu önemli noktayı gözden kaçırmış ya da görmezden gelmişlerdir.²⁴¹

Krause ve Williams, editörlüğünü yaptıkları “Critical Security Studies: Concepts and Cases” isimli kitapta, devlet merkezli güvenlik anlayışının, bireylerin güvenliğini sağlamakta her zaman istekli davranmadığını ifade eder. Devletler bazı durumlarda hukukun üstünlüğünü bir kenara bırakarak, temel insan haklarını ihlal edebilirler, böyle bir durumda bireylerin güvenliğı sağlanmadığı için bu güvenlik anlayışı problemlidir.²⁴² Devlet merkezli, askeri çözümlü güvenliğin tamamıyla rafa kalkması gerektiğini önermek elbette doğru değildir, silahların rafa kalkması da pek mümkün değildir ancak Bosna Savaşı, Ruanda’da yaşanan şiddet olayları, sadece devlet merkezli, askeri çözümlü ve dış tehditlere odaklı bir güvenliğin tek başına yeterli olmayacağını göstermiştir.²⁴³

Ken Booth, eleştirel güvenlik çalışmalarının realizm, neo-realizm merkezli kalarak güvenlik çalışmaları konusunda genişleyemeyeceğini savunur. Ancak realizm yaklaşımının güvenlik konusunda tamamen terk edilmesinden bahsetmez onu sadece maddi boyutları ele alan, ahlaki boyutları görmezden gelen bir yaklaşım olarak görür ve bu düzlemde eleştirir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında tehditlerin çeşitlendiğı bir ortamda sadece askeri yöntemli, maddi boyutlu güvenlik yöntemleri, güvenlik tanımlamaları için yeterli değildir.²⁴⁴

Galler Ekolü’nün eleştirel teorisi mevcut sistemin nasıl oluştuğunu sorgulayan, güvenliğin ise özgürleşme merkezinde ele alınmasını savunan bir teoridir. Bu eleştirel yaklaşıma göre, güvenlik tehditlerin olmaması durumudur.

²⁴¹ Krause ve Williams, “From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies, 45-49.

²⁴² Krause ve Williams, “From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies”, s.45.

²⁴³ Krause ve Williams, From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies, s.52.

²⁴⁴ Ken Booth, “Security and Self: Foundations of Critical Security Studies”, Keith Krause ve Michael Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde (83-121), UK: UCL Press, 1997, s. 105-109.

Tehditler sadece savaşlardan oluşmaz, fakirlik, kısıtlı imkanlar da güvenlik için birer tehdittir. Özgürlük/özgüleştirme ise tüm bu tehditlerin olmaması, güvende olma durumudur ve güvenlik bu tehditlerin ortadan kalkmasıyla oluşmaktadır.²⁴⁵ Booth, eleştirel güvenliğe genellikle bu perspektif üzerinden bakmıştır.

Eleştirel teorisyenlerin bir kısmı ekonomik eşitsizliğin de bir güvenlik tehdidi olduğunu savunmuştur. Bu eşitsizliğin ve tehdidin kaynağının ise kapitalizm olduğunu savunmuşlardır. Küreselleşmenin de bu anlamda birey güvenliğini tehdit etmek yoluyla bir çeşit güvensizlik oluşturduğunu savunmuşlardır. Güvenliğı sağlamanın yolunun ise kapitalizmin dönüştürölmesiyle mümkün olacağını ifade etmişlerdir.²⁴⁶

Hiç şüphesiz Soğuk Savaş döneminde tehditleri tanımlamak, savaş sonrası döneme görece daha kolay olmuştur. Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte tehditler çeşitlilik göstermiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, küresel boyutu da olabilen organize suç örgütleri, etnik/dini temelli çatışmalar çok çeşitli ve farklı tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişme sonucunda da güvenlik ve tehdit anlayışlarındaki klasik/geleneksel güvenlik çalışmaları eleştirilerek ortaya yeni güvenlik çalışmaları, teorileri çıkmaya başlamıştır.²⁴⁷

Güvenliğe yönelik eleştirel yaklaşımlar, sadece güvenliğin nasıl sağlanacağı ile değil aynı zamanda güvensizliğe neden olacak durumlar ile de ilgilendiirmiştir.²⁴⁸

3.1.1 Galler Ekolü

Klasik güvenlik anlayışlarının güvenlik sağlamakta başarılı olmadığını düşünen, güvensizlik yarattığına inanan, güvenliğin sadece askeri tehditler ile ele alınmasını yetersiz bulan bazı akademisyenler, Soğuk Savaş'ın sonuna doğru ortaya yeni görüşler koymaya başlamışlardır. Güvenliğin sadece savaşları önlemek

²⁴⁵ Demet Haser, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, 2018), s. 48.

²⁴⁶ Bakan ve şahin, s. 145.

²⁴⁷ Özdoğan, s.10.

²⁴⁸ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram, Teori ve Uygulama, s.63-64.

olmadığını, bireylerin güvenliğinin, refah ve huzurunun sağlanmasının da bir güvenlik konusu olduğunu düşünenler arasında ortaya çıkan ekollerden biri de Ken Booth'un çalışmalarının damga vurduğu Galler/Aberystwyth Ekolüdür.

Galler Ekolü, 1980'lerde İngiltere Aberystwyth Üniversitesi'nde Ken Booth, Richard Wyn Jones, Andrew Linklater, Keith Krause ve Michael Williams gibi akademisyenlerin öncülük ettiği bir ekol olarak öne çıkmıştır. Ancak ekolün en önemli ismi Ken Booth olarak kabul edilmektedir.²⁴⁹

Küreselleşme, ekonomik anlamda yaşanan bir dönüşüm olduğu kadar siyasi alanda da bir dönüşüm oluşturarak muhafazakarlığın artmasına neden olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda ideolojik/sınıf siyasetinden kimlik siyasetine geçiş yaşanmıştır. Neo-liberal küreselleşmenin siyasi söyleminin üreticileri olarak ABD'de Ronald Reagan ve İngiltere'de Margaret Thatcher gibi isimler yeni sağ olarak siyaset sahnesine gelmiştir. Yeni sağın yükselmesi, neo-liberal küreselleşmenin ve ABD hegemonyasını tüm dünyaya dayatılması, üçüncü dünya ülkelerinde rahatsızlık oluştururken tüm bu gelişmeler ulus-devletin sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik, politik, siyasi anlamda ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümler, güvenliği uzunca süre kendi tekeli altına alarak tanımlayan devletin sorgulanmasını sağlarken, güvenlik anlayışının da eleştirilmesine neden olmuştur. Avrupa merkezli akademik çevreler, Batı'daki ırk ve cinsiyet ayrımı, insan hakları ihlalleri, azınlıklara ve farklılıklara yönelik ayrımcılık ile ortaya çıkan güvenlik konularını, güvenlik konusuna dahil etmişlerdir. Galler Ekolü böyle bir arka plan dahilinde güvenlik konusunda çalışmalar ortaya koymaya başlamıştır.²⁵⁰

Booth, eleştirel kurama yönelik fikirlerini eleştirel küresel kuramsallaştırma kavramı üzerinden ifade eder. Buna göre, Eleştirel küresel kuramsallaştırmanın evrenselci, kapsayıcı, ahlaki-normatif, özgürleştirici, ilerlemeci ve eleştirel olmak üzere altı özelliği vardır. Booth'a göre güvenlik hayatta kalmanın ötesini ifade etmektedir bu nedenle güvenlik, eleştirel yöntemli, devam eden, sadece maddi koşullardan oluşmayan bir durumdur. Booth'un eleştirel güvenlik teorisi, eleştirel

²⁴⁹ Birdişli, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü", s.73.

²⁵⁰ Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", s.133-134.

kuram, realizm eleştirileri, Frankfurt Ekolü'ne ait görüşlerini ele alarak oluşturduğu bir teoridir. Booth'a göre Frankfurt Ekolü görüşleri, Gramsci gelenek, Marks'ın mirası ve eleştirel uluslararası ilişkiler kuramı güvenlik konusunu maalesef olması gerektiği gibi ele almamıştır. Frankfurt Ekolü, özgürleştirici projenin kaynaklarından, ancak üzerinde fikir birliği olan bir teori oluşturamamışlardır. R. Cox'un eleştirel kuramının oluşması konusunda büyük etkisi olan Gramsci'ci fikirleri ele alması sorun çözücü bir perspektife sahip olmakla birlikte statükonun temel eleştirisini yapabilecek eleştirel bir kuram haline gelememiştir. İnsan güvenliği ve barış çalışmaları konusunda olumlu etkisi olan marksist görüşler ise maalesef yeterli bir eleştirel teori oluşturamamıştır.²⁵¹

Booth, eleştirel bir güvenlik kuramına ihtiyaç olduğunu şu şekilde savunmaktadır: Eleştirel bir yaklaşım olmadığı müddetçe seçkinler, egemen devletler dünyada daha fazla eşitsizliğin ve güvensizliğin kaynağı olacaktır. Eleştirel bir dünya güvenliği gerekliliği konusunda Booth, “realizmin dar prizmasının dünya hakkındaki gerçekleri ifade etmesi mümkün değildir bu nedenle eleştirel güvenlik teorisi soru sorarak işe başlamalıdır” şeklinde düşünmektedir. Sonrasında ahlaki/etik problemlere çözüm bulunarak ilerlemeci bir pozisyonun oluşması gerektiğini savunmaktadır. En son olarak da var olan geriye götürücü ve durağan teoriler terk edilmelidir çünkü her geçen gün her anlamda güvenlik sorunları derinleşmektedir. Ortodoks teoriler ile bu sorunlar çözülememektedir, eleştirel yaklaşım yaşanan sorunlara çözüm bulmaya çalışmalıdır.²⁵²

Booth, Galler Ekolü için şu temaları belirlemiştir: Tüm bilgiler siyasal olarak üretilir. Bu bilgilerin çıkarları vardır ve birileri içindir. Bilginin üretilmesini sağlayan siyaset ortaya çıkarılmalıdır. Bu temalar, değişime imkan sağlayan durumdur ve bu özgürleştirici temaya giden yoldur. Diğer temaların ilki insan topluluğunun kendi tarafından icat edildiğidir. Buradan hareketle Booth şöyle bir şema çizer; uluslararası ilişkiler alanına hakim olan paradigma geriye götürücü teorilerden (realizm) oluşmaktadır ve bu paradigma, birileri tarafından birileri için

²⁵¹ Ken Booth, **Theory of World Security**, 1. Published, New York: Cambridge University Press, 2007, s. 37-39.

²⁵² Booth, *Theory of World Security*, s. 88-93.

olan bilgiyi, kendisini tekrar tekrar ikame etmek için üretmektedir. Bunun amacı kendi paradigmalarının devamlılığını, iktidarını sağlamak içindir. Eleştirel çalışmalar ileriye götürücü bir paradigma ortaya koymalıdır. İleriye götürücü tema eleştiriyi ve sorgulamayı gerektirir. Son olarak ise bunlar hem özgürleştirici yöntemle hem de özgürleştirme amacıyla yapılmalıdır.²⁵³

Booth, realizmin durağan, geriye götürücü bir paradigma olduğunu hatta teori değil bir ideoloji olduğunu ifade eder. Güvenlikle ilgili olan birçok konuyu devlet merkezli kalarak güvenliğin içinde almamıştır. Herhangi bir gerçeklik sunma becerisinden yoksundur.²⁵⁴ Eleştirel teoriler bu ve bunun gibi dar güvenlik yaklaşımlarını olması gerektiği gibi genişletebilmek için gereklidir.

Booth'a göre güvenlik politikaları tüm yaşamdaki tehditleri yok edemez ancak tehditlerin azaldığı bir güvenlik anlayışı tasavvur etmek mümkündür. Ayrıca güvenliğe yönelik tehditlerin öncelik sırasına göre sıralanması gerekir. Booth askeri ve devlet merkezli güvenlik anlayışlarının dar olduğunu, askeri güvenliğin ve devletin güvenliğinin sağlandığı durumlarda bile bireylerin oldukça büyük boyutta güvensizliklerle mücadele etmek zorunda kaldığını ifade eder.²⁵⁵

Ken Booth, Karl W. Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramını da ele almıştır. Deutsch, güvenlik topluluğu kavramı ile anarşik uluslararası sistemde modern demokratik devletlerin iletişim yolunun açılması ve sosyal iletişimin artırılması yoluyla devletlerin birbirleri için tehdit oluşturmayacak bir seviyeye gelebileceğini kast etmektedir. Bu durumda "biz" anlayışı gelişecek ve biz'i paylaşan topluluklar arasında savaş, tehdit gibi durumlar oluşmayacaktır.²⁵⁶ Booth bunun yerine güvenlik cemiyeti kavramını önermektedir. Deutsch'un güvenlik topluluğu Avrupa örneğinde hayata geçmiş olsa da Orta Doğu örneğinde böyle bir durumun olmamasını örnekleyerek dünya güvenliği için özgürleştirici cemiyetler fikrini önerir.

²⁵³ Mutimer, s. 76.

²⁵⁴ Booth, *Theory of World Security*, s. 34-35.

²⁵⁵ Ken Booth, "Critical Security Studies and Regional Insecurity", Keith Krause ve Michael Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde (329-360), UK: UCL Press, 1997 s. 336-337.

²⁵⁶ Mitat Çelikkale, "Güvenlik Topluluğu", [Elektronik Versiyon], *Güvenlik Yazıları Serisi*, 2019, Sayı. 43. (26 Temmuz 2020), s. 3.

Özgürleştirici cemiyetler, kozmopolit devletleri içeren, özgürleştirici cemiyetlerin iletişiminden oluşan, küresel boyutta insan haklarını önemseyen, eşitliği arttıran, özgürlük imkanı sunan bir platformda gelişecektir.²⁵⁷ Booth dünya güvenliği kuramı için özgürleştirici cemiyetlerin önemine vurgu yaparken savaş ihtimalinin sıfıra indirilmemesinin nedeninin devletlerin mecburi gerekçelerle savaştığını iddia eden Waltz'cı görüşlerin ya da savaşı dini nedenlerle savunan yahut savunma gerekliliği gibi gören anlayışların savaşları meşrulaştırması sonucu olduğunu söyler. Yine de özgürleştirici cemiyetler şiddetin önlenmesinde önemli rol oynayabilir.²⁵⁸

Booth, Galtung'un yapısal şiddet kavramsallaştırması üzerinden barış çalışmalarını da eleştirel teorisinde ele almıştır. Buna göre, şiddetin insanlara yönelik sadece güç kullanımı değil aynı zamanda ilişkilerin yapısı üzerinden uygulandığı anlamına gelen yapısal şiddet kavramı, güvenlik konusunda genişlemeci anlayışlara kısmen öncülük etmiştir.²⁵⁹ Ancak barış çalışmaları, Galtung'cu yapısal şiddet önermeleri, insan güvenliği gibi konular, devleti özne olmaktan çıkartıp, bireyi özne haline getirmekte yetersiz kaldığı için Booth açısından bu yaklaşımlar yetersiz görülmüştür.²⁶⁰

Booth için güvenlik konusunda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (BMKP) 1994'te ele aldığı insan güvenliği ile ilgili kararlar hiç yoktan iyidir ancak bu kararlar olması gerektiği gibi bireysel güvenliği sağlamak konusunda başarılı olmamıştır. Zira bu programlar devlet merkezli anlayışlar içerisinde devletlerin çıkarları yönünde araçsallaştırılmıştır. Bu programa katılan ülkeler bireyin güvenliğini devletin güvenliğinin yerine yerleştirmemiştir. Hatta gelişmiş ülkeler, insan güvenliği gibi konuları yumuşak güç meselesi üzerinden araçsallaştırarak bunu geliştirmekte olan ülkeleri denetleme aracı olarak kullanmıştır. Eleştirel teori, insanın araçsallaştırılmasını kabul etmez, oysa egemen devletler bunu yapmaktadır. İnsan

²⁵⁷ Booth, Theory of World Security, s. 147.

²⁵⁸ Booth, Theory of World Security, s. 429-430.

²⁵⁹ Booth, Theory of World Security, s. 169.

²⁶⁰ Booth, Theory of World Security, s. 324-325.

güvenliği, egemen devletlerin kendi güvenliklerini sağlamlaştırmak için kullandıkları bir kavram olmuştur.²⁶¹

Galler Ekolü'nün güvenlik konusundaki yaptığı katkılar önemlidir. Ekol, güvenlik anlayışında derinleşme yapılması gerektiğini savunur. Derinleşmeden kasıt, güvenliğin birey, toplum, çevre, sağlık ve ekonomi gibi konuları da kapsayacak şekilde derinleştirilmesi ve siyasiliğinin ortaya koyulması, güvenliğin türetilmiş bir kavram olduğunun kabul edilmesidir. Diğer önemli katkı ise güvenlik anlayışının genişletilmesi gerektiğidir. Genişleme ile anlatılmak istenen, karşılaşılan güvensizliklerin de güvenlik konusuna dahil edilmesidir. Bu metotlarla ekol, güvenliğin siyasiliğini ortaya çıkarmaya çalışır. Güvenliğin siyasiliğinin ortaya çıkarılması bir diğer deyişle güvenliğin siyasileştirilmesinin ne olduğu şu şekilde izah edilir: Galler Ekolü'ne göre güvenlik konusunu, bireylerin güvenliğini her zaman gerektiği kadar ön planda tutmayan güvenlik elitinin eline bırakmamak gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, güvenliğin siyasiliğini ortaya çıkarmak, güvenlik politikalarının temelinde ne olduğunu ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. Ekol güvenliğin devlet merkezli olmasını eleştirir zira güvenlik sadece devlet merkezli ele alındığında sadece devletin amaçları doğrultusunda şekillenecektir, bireylerin güvenlikleri geri planda kalacaktır ve ön planda hep devletlerin kazancı olacaktır. Bir tarafın kazanıp bir tarafın kaybettiği bu anlayış, bireylerin güvenliğini kaybetmesi ihtimali nedeniyle sorunlu bir güvenlik anlayışıdır.²⁶²

Galler Ekolü akademisyenlerinin en temel eleştirileri realizmin güvenlik yaklaşımı üzerinedir. Bu noktada ekol, realizmin bilginin nesnel olduğu, nesnel olarak bilgiye ulaşılabileceği ön kabulünü de eleştirir. Bilgi, türev bir kavramdır, objektif değildir aksine taraflıdır.²⁶³

Galler Ekolü için en ehemmiyetli kavramlardan biri özgürleştirme kavramıdır. Galler Ekolü'ne düşünsel ve felsefî olarak öncülük eden Frankfurt

²⁶¹ Booth, Theory of World Security, s. 322-326.

²⁶² Bilgin, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, s. 44-45.

²⁶³ Richard Wyn Jones, "Security Strategy and Critical Theory", Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1999, s. 1/24.

Ekolü'nün düşünürlerinden Horkheimer, özgürleşmeyi “İnsanların önlerinde onları engelleyen tüm kısıtlamaların ortadan kaldırılıp, mutluluğun artması” olarak ifade etmiştir. Galler Ekolü bu tanımı geliştirerek kendi teorilerinde anahtar kavram olarak kullanmıştır. Zira ekol, güvenliği özgürlük ile ifade etmektedir.²⁶⁴

Ken Booth, “Theory of World Security/Dünya Güvenliği Kuramı” (2007) kitabıyla, daha önce güvenlik alanında yaptığı çalışmaları derli toplu bir hale getirerek ekolün güvenlik teorilerini ortaya koymuştur. Teorilerini ortaya koyarken Booth'un çıkış noktası Frankfurt Ekolü'nün temel varsayımlarıdır. Buna göre Booth, güvenlik konusundaki bilginin objektif, nesnel bir durum olmadığı siyasi bir süreç içerisinde üretildiğini savunmaktadır. Bu nedenle eleştirel güvenlik çalışmaları sürekli olarak bilginin arkasındaki görünmeyen siyaseti ortaya çıkarmak için çaba göstermelidir. Bu çaba, güvenliğin ideal şekilde sağlanmasına hizmet edecektir.²⁶⁵ Booth, Frankfurt Ekolü görüşlerinden yola çıkarak realizme ve onun pozitivist, modernist tutumuna eleştiri getirmektedir. Ancak burada bilimi, pozitivizmi tamamiyle reddetmemektedir. Bunun yerine eleştirel kuramcının makul şekilde pozitivizmin ilerlemeci görüşlerinden faydalanabileceğini savunur. Burada sorun bilimi dar anlamli olarak tanımlamakla ilgilidir.²⁶⁶ Booth için buradaki problem biraz da realizmin ve neo-realizmin pozitivist bir formda kalarak, bilgiyi kendi lehine kullanarak egemen devletlerin kendi dış politikalarını realizm üzerinden, bilgi-iktidar inşasıyla, rıza üretimiyle sağlamasıyla alakalıdır.²⁶⁷

Booth'a göre realist güvenlik yaklaşımı, güvenlik oluşturmak yerine yeni güvensizlikler icat etmektedir. Realist yaklaşımın devlet merkezli, askeri çözümlü güvenlik yöntemi, ABD merkezli güvenlik anlayışının ürünü olan taraflı bir güvenlik tanımı sunmaktadır.²⁶⁸ Booth'un önerisi özgürleştirici realizmdir. Özgürleştirici

²⁶⁴ Birdişli, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, s.73.

²⁶⁵ Mutimer, s. 75.

²⁶⁶ Booth, Theory of World Security, s. 193-194.

²⁶⁷ Ken Booth, Tim Dunne, Michael Cox, “How Might Me Live? Global Ethics in a New Century”, Ken Booth, Tim Dunne, Michael Cox (Ed.), **How Might Me Live? Global Ethics in a New Century** içinde (1-29), UK: Cambridge Press, 2001, s. 3-6.

²⁶⁸ Mesut Şöhret, “Kopenhag ve Aberystwyth Ekolleri Çerçevesinde 21. Yüzyılda Güvenliğin Değişen Kapsamı ve Boyutu”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 8-9 Ekim 2013, s.699.

realizm, eşitliği artırmayı amaçlayan, küreselleşmeyi daha insani bir boyuta taşımayı öneren²⁶⁹, insan haklarının gerçek anlamda değer verilmesini telkin eden sonuçta güvenliği sağlamaya yarayacak olan bir kavramdır.²⁷⁰

Galler Ekolü, kimlik sorunlarına da yönelir. Soğuk Savaş sonrası tüm dünyaya dayatılan ABD hegemonyasını çözümlmek için ötekileştirme kavramını kullanır. Ötekileştirmeyi, gözleyen ve gözlenen üzerinden çözümlmeye çalışır. Buna göre gözlenenler, gözleyenler tarafından ötekileştirilmektedir. Zira gözleyenler kendilerini merkeze almaktadır ve bu tutumla objektif olmaktan çok uzak bir profil çizmektedirler. Güvenlik konusunda bu durum, Batı ve diğerleri anlayışına tekabül etmektedir; güvenlik Batı merkezli, öncelikli olanın Batı'nın güvenliği olduğu ön kabulü ile yola çıkmaktadır ve bu tutum güvenlik oluşturmak yerine güvenliğin tehdit altında olmasına hizmet etmektedir. Örneğin; 11 Eylül sonrasında Batı'nın Müslümanlara yönelik ayrımcı tutumu, İslam ve terör arasında sürekli analogi kurması bir çeşit ötekileştirme değildir. Batı, daha özelinde ABD, bu ötekileştirme ile kendi kimliğini inşa etmektedir. Diğer yönden Booth, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan güvenlik tehditlerinin nedenlerinin ayrımcılık, ötekileştirme, güç ve iktidar olguları üzerinden ele alırken, bu olguyu çözümlme konusunda özgürleştirme teorisini anahtar kavram olarak kullanır. 11 Eylül sonrasında Batı'nın güvenlik bahanesi ile insan haklarını rafa kaldırıp insanları kısıtlamasının, yani özgürlüklerini ellerinden almasının güvenlik sağlamadığını aksine güvensizlikleri arttırdığını savunur.²⁷¹

Booth toplumu “ortak kimliğin, ortak çıkarların, karşılıklı yükümlülüklerin, ortak kültürel alışkanlıkların olduğu” bir yapı olarak tanımlar.²⁷² Galler Ekolü teorisyenleri, ortak barış ve ortak güvenlik amacının gerçekleştirilebildiği toplumları güvenlik toplumu olarak tanımlar.²⁷³ Booth'a göre eleştirel güvenlik kuramının toplum konusundaki ideali, o toplumdaki tüm bireylerin, kendileri olabileceği imkanı

²⁶⁹ Ken Booth, “**Dünya Güvenliği Kuramı**”, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, s. 403.

²⁷⁰ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 468.

²⁷¹ Birdişli, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, s75-76.

²⁷² Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 167.

²⁷³ Ayşen Güldürlek, “The Welsh School in Critical Security Studies”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2009), s.70.

bulabilmesidir. Bu güvenlik için bir gereksinimdir.²⁷⁴ Zira güvenlik bir toplumda bireylerden başlayarak, toplumdaki gruplara yayılmalı ve bir bütün olarak düşünülmelidir.²⁷⁵

3.1.1.1 Galler Ekolünde Güvenliğin Derinleşmesi

Ken Booth'a göre güvenlik, değişme potansiyeli taşıyan bir kavramdır. Güvenlik tanımı türetilmiştir ve belli dünya görüşlerinin güdümünde oluşmuştur. Bu nedenle güvenlik konusunda çalışanların yapması gereken ilk şey, güvenlik konularının arka planındaki dünya görüşünü, siyasi teoriyi ortaya çıkarmak olacaktır. Güvenliğin türetilmiş bir kavram olması, güvenlik tanımlarının ve anlayışımızın hakim dünya görüşleri tarafından oluşturulduğu anlamına gelmektedir. Güvenlikle alakalı konular da aynı şekilde hiçbir zaman tarafsız, nesnel değildir, her zaman birileri tarafından oluşturulmuş, bir amaca hizmet için türetilmiştir.²⁷⁶ Güvenlik konusunda derinleşirken, güvenliğin nasıl oluştuğu ortaya çıkarılır. Bir diğer deyişle derinleşmek, güvenlik konusunda kazı yapmak demektir.²⁷⁷

İkinci olarak ise güvenliğin genişlemesinin sağlanması gerekmektedir. Genişleme, güvenlik ve güvenlikle ilgili konuların siyasileştirilmesi demektir. Diğer bir deyişle Galler Ekolü, güvenlik problemlerini çözmek için bu problemlerin siyaset teorisinin alanına dahil edilmesini önermektedir. Güvenliği siyasallaşması ile güvenlik konuları, güvenliği sadece kendini merkeze koyarak tanımlayan devlet elitlerinin elinde kalmayacak, bireyler de bu konuya dahil olacak, dolayısıyla güvenlik problemleri bireylerin lehine bir şekilde çözülecektir.²⁷⁸ Zira Booth'a göre güvenlik tanımları, belli dünya görüşleri tarafından ortaya konulmuştur.²⁷⁹ Bir örnekle açıklamak gerekirse, ırkçılık siyasi bir olgudur; anti-Semitizm, göçmen karşıtlığı, anti-İslamizm ve İslamofobi gibi bir çeşit ırkçılık olan tutumların ardında

²⁷⁴ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 171.

²⁷⁵ Burcu Yavuz, "Critical Security Studies and World Politics", [Elektronik Versiyon], *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar 2019, Cilt. 6, Sayı. 21, (5 Mart 2020), s. 141.

²⁷⁶ Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", s.144.

²⁷⁷ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.190.

²⁷⁸ Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", s.144-145.

²⁷⁹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 185.

yatan şey, ırkçı siyasi tutumların oluşturduğu ırklar arasında eşitsizliğin olduğu propagandasıdır.²⁸⁰

Derinleşme, güvenlik kavramının olduğu siyasi kuramın arka planını ortaya çıkarmak için gereklidir. Derinleşme diğer yönüyle de özgürleştirmenin anahtarıdır.²⁸¹

Güvenliğin türev bir kavram olduğunu düşünen Booth, İngiliz Okulu'nun güvenlikle ilgili çok az şey söylediğini, konstrüktivist/inşacı yaklaşımların güvenlik konusunun türev bir kavram olduğunu ortaya çıkarılması için yardımcı olduğunu ancak bir uluslararası ilişkiler teorisi olmadığını ifade ettikten sonra güvenlik konusunda derinleşmenin inşa edilmiş güvenlik tanımları arkasındaki siyasi amaçları ortaya çıkarmak için önemli rolü olduğunu söylemiştir.²⁸² Ancak Kopenhag Ekolü'nün devletin yanında toplum, ekonomi, çevre gibi konuları ekleyerek güvenlik konularının genişletmesinin derinleşme olmadığını altını çizmiştir.

Derinleşme, bir anlamda da Ortodoks/realist güvenlik anlayışlarının eleştirisini barındırmaktadır. Dünyada cinsiyete dayalı, ekonomiye dayalı, etnisiteye dayalı birçok güvensizlik vardır. Bu güvensizlikler, askeri güvenliği merkeze alan güvenlik yaklaşımları tarafından görmezden gelinmektedir. Derinleşme bu güvensizliklerin görünür olmasını sağlayacak bir yöntemdir.²⁸³

Derinleşme, güvenliği siyasileştirme probleminin ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Zira güvenlik konuları devlet seçkinlerinin elinde siyasileştirilmektedir. Bu siyasileştirme devam ettiği müddetçe devlet dışı aktörlerin güvenliği konusunda hassas olunmayacaktır. Güvenlik konusu devlet seçkinleri tarafından ele alındıkça politik amaçlar için kullanılacaktır yani güvenlik insanların tümü için değil devlet seçkinlerinin amaçları için, onların istedikleri şekilde

²⁸⁰ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 193.

²⁸¹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.185.

²⁸² Booth, Theory of World Security, s. 150-152.

²⁸³ Booth, Theory of World Security, s. 154-156.

tanımlanacaktır.²⁸⁴ Derinleşme bu problemli yaklaşımların oluşturduğu sorunları çözmek için gereklidir.

3.1.1.2 Galler Ekolünde Ötekileştirme ve Kimlik

Galler Ekolü, ötekileştirme ve kimlik konularını, ABD hegemonyasını çözümlmek için kullanır ve bu kavramları özgürleştirme kavramıyla birlikte ele alır. Galler Ekolü, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik tehditlerinin eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme sonucu ortaya çıktığını iddia eder. Ötekileştirme olgusu, ekol için gözleyen ve gözlenen arasında gerçekleşir, buna göre gözlenen taraf, gözleyen taraf tarafından ötekileştirilmektedir zira merkezde olan gözleyenlerdir ve gözleyen tarafın güvenliği öncelenir. Bir örnekle ifade etmek gerekirse, Batı dünyası kendi güvenliğini önceleyerek gözleyen taraf olurken kendi dışındaki gözleyerek onları ötekileştirir ve bunun sonucunda güvenlik sağlanamaz.²⁸⁵

Booth, bireyi güvenliğin merkezine alırken, toplum içerisindeki grupların da bu bireyler başlığında ele alınması gerektiğini önermiştir. Bireyler ve grupların toplum içerisinde özgürce yaşayabilmesi (sadece maddi koşullar içine değil, sosyal manevi koşullar için de geçerli) güvenliğin olmazsa olmazlarından.²⁸⁶

Booth, kimlik konusunu da özgürleştirme ve cemiyetle ilgili olarak ele alır. Booth'a göre kimlikler, insanların din, ırk, sınıf gibi farklı kimlikleriyle özgür bir şekilde birlikte yaşayabilmesine imkan sağlayan özgürleştirici cemiyet içinde var olabilir. Bu var olabilme imkanı aynı zamanda güvenliği sağlayabilecek bir mefhumdur.²⁸⁷ Booth'a göre kimliklerin bir toplum içinde eşit olarak yaşayamaması eşitliğin önündeki en büyük engeldir ve eşitlik olmadığı müddetçe güvenlik de olmayacaktır. Bir diğer deyişle farklılıkların toplum içerisinde ayrımcılığa maruz kalmaması, güvenliğin şartlarından biridir.²⁸⁸

²⁸⁴ Pınar Bilgin, "Critical Theory", Paul D. Williams, Matt McDonald (Ed.), **Security Studies an Introduction** içinde (89-102), New York: Taylor and Francis, 2018, s. 92-94.

²⁸⁵ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s. 74.

²⁸⁶ Pınar Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", [Elektronik Versiyon], *International Studies Review*, 2003, No:5, (5 Mart 2020), s. 208-209.

²⁸⁷ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 172.

²⁸⁸ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 173-174.

ABD'nin kendisi adına oluşturduğu kimlik kendi dışındaki ulusları ötekileştirerek oluşturduğu bir kimliktir. 11 Eylül Saldırıları sonrasında ABD'nin Müslümanları ve İslam'ı terörle ilişkilendirerek, kendi kimliğine yönelik tehdit olarak lanse etmesi bunun bir örneğidir. 11 Eylül sonrasında artan İslamofobi, İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı ve ağır insan hakları ihlalleri güvenlik sağlama bahanesi ile güvenlik tehditlerinin artmasına hizmet etmiştir.²⁸⁹

Galler Ekolü teorisyenlerinden Andrew Linklater, kimlik ve toplum konusunu birlikte ele alırken uluslararası ilişkilerde devleti temel birim kabul eden anlayışın bireyi yok saydığını, ulus-devlet retoriğinin arasını sıkıştırdığını ifade ederek bunu eleştirmektedir.²⁹⁰ Bireyin ulus-devlet içine sıkıştırılması, biz-onlar ayrımı yapılmasına neden olarak bireyleri içinde bulunduğu topluma yabancılaştırmaktadır. Bu süreç aynı zamanda bireyler için bir kimlik inşa sürecidir ve bu şekilde inşa edilen kimlikler, güvenliğin sağlanmasına olumsuz yönde etki etmektedir.²⁹¹

Booth, Krause ve Williams'ın editörlüğünü yaptığı "Critical Security Studies: Concepts and Cases" kitabındaki "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist" başlıklı makalesinde, kimlik konusunu ele alırken, kimliklerin sosyal ortam içinde oluştuğunu ifade eder. Booth bu konuda "ben" denilen şeyin aslında "ben" olup olmadığının sorgulanmasını önerir. Ona göre oluşturulan ben üzerinden oluşturulan kimlikler, toplumun insanlara dayattığı ve kabul etmek zorunda kaldıkları roller üzerinden oluşur. Güvenlik anlayışı da böyledir. Ancak bu gerçek, uluslararası ilişkiler çalışmaları içinde görmezden gelinmiştir. Ve nihayetinde güvenliğin konusu "bizlerin" yaptığı bir şeydir, bu anlamda "biz" nesnel değil öznelidir. Güvenlik konusunda çalışanlar, güvenlik, kimlik konularına bu açıdan da bakmalıdır.²⁹²

Booth'a göre güvenliğin sağlanması bir anlamda eşitliğe bağlıdır, yani eşitsizlikler güvenlik problemi doğurmaktadır. Eşitsizlikten kasıt sadece yatay

²⁸⁹ Birdişli, Teoride ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s.75.

²⁹⁰ Şöhret, s. 701.

²⁹¹ Yavuz, s. 142.

²⁹² Booth, "Security and Self: Foundations of Critical Security Studies, s. 87-92.

düzlemdeki zenginlik-yoksulluk farkı değildir aynı zamanda din, ırk, kimlik gibi konularda farklı olma hakkının ihlal edilmesi de bir çeşit eşitsizliktir ve güvensizlik doğurmaktadır.²⁹³ Küreselleşme her ne kadar refah ortamı vaat etmiş olsa da sonuçta küresel çapta eşitsizlikler doğurduğu için güvenlik problemlerinden birini teşkil etmektedir. Booth bu konuda küreselleşmenin eşitliği artırma yönünde evrilmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁹⁴

3.1.1.3 Galler Ekolünde Güvenlik ve Özgürleşme

Galler Ekolü'nü, ortak noktaları olduğu diğer eleştirel güvenlik çalışmaları arasında özgün kılan şey, özgürleşme konusuna verdiği önemdir. Frankfurt Ekolü düşünürlerinden Horkheimer'in "Bireysel insan varlığının önündeki engellerin kaldırılarak mutluluğun arttırılması" olarak tanımladığı özgürleşme, Galler Ekolü tarafından ekolün anahtarı kavramı kabul edilmiş ve geliştirilmiştir.²⁹⁵

Özgürleşme, bir şeyin doğru olup olmadığını bilmemizi sağlar, bu onun felsefi yönüdür. İlerleme yönüyle özgürleşme, sürekli devam eden dinamik bir süreci ifade eder. Ayrıca özgürleşme eleştiriyi merkeze alan bir yöntemi özgürleşmeyi gerçekleştirmek için benimsemelidir.²⁹⁶

Booth'a göre özgürleştirme, insanların özgür seçimler yapabilmesini engelleyen baskılardan kurtarılmasıdır. Ve özgürleştirme, bir şeyin/güvenliğin ne olduğunun bilgisinin doğru olup olmadığını söylemenin imkanını sağlar. Özgürleşme, bir süreçtir, nihai noktası olmayan devam eden bir süreçtir.²⁹⁷

Özgürlük, sadece Batılı ülkelere has olmamalıdır. Özgürlük bir yere ve bir gruba ait olmamalıdır. Üçüncü dünya ülkelerindeki özgürlükler de en az Batılı ülkelerdeki özgürlükler kadar önemlidir.²⁹⁸ Zira güvenliğin sadece bir bölgede

²⁹³ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.421.

²⁹⁴ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 431.

²⁹⁵ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s. 73.

²⁹⁶ Ken Booth, "Security and Emancipation", [Elektronik Versiyon], *International Studies*, 1991, Vol. 4, No. 4, (28 Temmuz 2020), s.318-319.

²⁹⁷ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 141.

²⁹⁸ Pınar Bilgin, Individual and Societal Dimensions of Security, s.209-210.

olması dünya güvenliği için yeterli değildir, dünya güvenliği için her yerde özgürleştirme olması gerekmektedir.

Galler Ekolüne göre insanlar ancak özgür seçimler yapabildiği müddetçe güvenlik sağlanır. Örneğin; 11 Eylül saldırıları sonrası ABD kamuoyu ve neredeyse dünyanın tümünde sürekli olarak küresel güvenlik tehdidinden bahsedilmesi, önceden planlanmış siyasetin tüm insanları etkilemesidir. Bu etkilenme insanların özgür seçimler yapabilmesinin önündeki büyük engellerden biridir. Bu korku iklimi insanlara dayatıldığı müddetçe, dünyada güvenlik sağlanamayacak ve yeni güvensizlikler ortaya çıkacaktır.²⁹⁹

Güvenlik ve özgürleşme aynı madalyonun iki yüzü gibidir. Bu iki kavram arasındaki ilişki, güvenliğin uygulanması için elzemdir. Güvenliğin uygulanması için özgürleştirici alanın genişletilmesi yani insanların dilediği gibi seçimler yapabilme imkanının önünün açılması gerekmektedir. Böyle bir durumda güvenlik bir araç, özgürleşme ise amaçtır.³⁰⁰

Booth, özgürleşme kavramı başlığı altında kimlik ve cemiyeti birlikte ele alır. Kimlik ve cemiyeti ise ben ve biz kavramları üzerinden inceler. Buna göre ortak kimlik oluşturan cemiyetler, zorbalar, milliyetçiler, radikaller tarafından tek tür kimliklerin oluşmasına imkan verebilir. Küreselleşme de ortak kimlik kavramı üzerinden böyle bir problem doğurmuştur. Oysa bu kavramlar, ortak kimlik oluşturmaz aksine insanların kendilerine yabancılaşmasına neden olur. Bu yabancılaşma özgürleşmenin önündeki büyük engellerden biridir. Şu halde cemiyet gibi muğlak bir kavram, özgürleşme ideali zemini olarak insanların birden çok kimliği olduğunun kabul edildiği, dine ya da etnisiteye bağlı olarak tek bir özellik taşımamasının olumlu karşılandığı, insanların aidiyet duygusuyla davranmaya zorlanmadığı bir ortam olmalıdır, özgürleşme ancak böyle özellikleri olan cemiyetler içerisinde oluşabilir.³⁰¹

²⁹⁹ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s.76.

³⁰⁰ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 145.

³⁰¹ Booth, Theory of World Security, s. 134-137.

3.2. Eleştirel Güvenlik Ekolü Perspektifinden Anti-İslamizm Çözümlemesi

Galler Ekolü, güvenliğin tanımının derinleşmesi ve genişlemesi önermesiyle, güvenliğin aslında birileri tarafından ve birileri için, aynı zamanda siyasi amaçla tanımladığını, gerçek güvenlik tanımının yapılabilmesi için tanım üzerinde bir nevi kazı yapılması gerektiğini önermektedir.³⁰² Soğuk Savaş bitince ABD, yeni bir güvenlik tehdidine ihtiyaç duymuştur. Yeni güvenlik tehdidi olarak da İslam ve Müslümanlar gösterilmiştir. Batı merkezli güvenlik anlayışı, sadece Batı'nın güvenliğini önceleyerek, Müslüman bireylerin güvenlik problemlerini es geçmiş, sebep oldukları bu güvenlik açığı İslamofobi ve anti-İslamizm doğurmuştur.

Booth, Stefan Durand'dan aktararak "İslamofaşizm" kavramının henüz 11 Eylül Saldırıları yaşanmadan icat edildiğini, ABD tarafından da kullanılan bu ifadenin, stratejik amaçlı olduğunu, yani bu korkutma ifadeleri ile savaşçı güvenlik politikalarının meşrulaştırılmasının amaçlandığını ifade etmektedir.³⁰³

Galler Ekolü, realist güvenliği savunanları, Soğuk Savaş'ın sonunu tahmin edemedikleri için eleştirilmiştir. "Realistler, sadece dış odaklı ve askeri yöntemli güvenliğe odaklanmak yerine, iç siyasete, bireylerin ve toplumların konumuna bakmış olsalardı Soğuk Savaş'ın sonunu tahmin edebilirlerdi" görüşünü savunmuşlardır.³⁰⁴ 11 Eylül ile birlikte hiç vakit kaybetmeden realist güvenlik yaklaşımına, asker merkezli çözüme geri dönülmesini öneren ABD, aslında kısa süre önce dünya güvenliğini anlama noktasında kusuru olan bir yöntemin geri getirilmesini savunarak göz göre göre güvenlik konusunda yanlış adımlar atmaya kalkmıştır.

Soğuk Savaş'tan dünyanın tek hakimi olarak çıkan ABD, kendi çıkarları doğrultusunda kendi hegemonyasını çeşitli araçlarla dünyaya dayatmıştır. Ekonomik, siyasi, sosyal araçlar üzerinden devam eden bu dayatma içerisinde içkin bir üstencilik de bulunmaktadır. Hegemonya ve üstencilik siyaseti, ABD'nin dilediği

³⁰² Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.186.

³⁰³ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 504.

³⁰⁴ Jones, s. 2/24.

yere “demokrasi götürme, dünyayı dilediği gibi dizayn etme” kibri taşımaktadır ve bu üstencilik onun çoğu kez gerçeği görmesinin önüne geçmektedir. ABD, “herkesin ABD’li” olmadığını anlayana kadar küresel bazda bir güvenlik mümkün olmayacaktır.³⁰⁵ Zira ABD ve ABD hegemonyası çıkarına hizmet eden bir güvenlik anlayışı, dünyanın birçok noktasında farklı güvensizlikler doğuracaktır. Bu güvensizliklerden bir tanesi de yanlış olan anti-İslamist politikalardır. Bu politikalar sonucunda Müslümanların da, Müslümanların dışındakilerin de güvenliği olması gerektiği gibi sağlanamamıştır.

Galler Ekolü için kimlik önemli bir kavramdır. Ekol, kimlik konularını ABD hegemonyasını çözümlmek için kullanır.³⁰⁶ ABD merkezli güvenlik tanımları, ABD tarafından kendisini gözleyen, kendi dışındakileri de gözlenen haline getirdiği için bu durum ötekileştirme doğurmuştur. İslam karşıtı politikalara bakıldığında bu Batı merkezci tutumu görmek mümkündür. İslam’dan yahut Müslümanlardan sürekli olarak tehdit geleceği efsanesi mütemadiyen gündeme alınınca, Müslümanların gözlenen taraflar olarak sürekli ötekileştirildiği görülecektir. Bu ötekileştirme sonucunda özgürlükler kısıtlanmakta ve güvenlik problemleri çözülmediği gibi aksine artmaktadır. Bu güvensizlik ortamının ABD tarafından güvenlik sağlama amacıyla oluşturulduğu ifade edilse de bu durum, güvenlik sağlamak yerine güvenlik problemleri doğurmaktadır.

Batı’nın ekonomik çıkarlarını koruma amaçlı olarak 1990’lardan itibaren tüm dünyaya yaymaya çalıştığı küreselleşme, sadece Batı ekonomisine katkı sağladığı, Batı ekonomisi dışındaki ekonomilerde bağımlılık ve eşitsizlik oluşturduğu için güvenlik problemleri doğmasına neden olmuştur.³⁰⁷ Küreselleşme aynı zamanda Batı’nın renklerinin, bir diğer deyişle ABD kapitalizminin tüm dünyaya dayatılması projesine de döndüğü için, dünyanın farklı yerlerinden buna tepki olarak bireylerde kimliklerine daha fazla sarılma tepkisi doğurmuştur.³⁰⁸ Küreselleşmenin oluşturduğu eşitsizlik, aynı zamanda özgürlükleri de kısıtladığı için bu eşitsizlik, özgürlük kısıtlayıcı yönüyle güvenlik açısından bir tehdit oluşturmuştur. Küreselleşmenin

³⁰⁵ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 365-366.

³⁰⁶ Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s.73.

³⁰⁷ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 438.

³⁰⁸ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.439.

oluşturduğu eşitsizlik, bir yönüyle terör gibi bir güvenlik probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani ortada bir terör tehdidi varsa bunun sebebi Müslümanların ve İslam'ın terör tehdidi olması değil yanlış politikaların güvensizlik doğurmasıdır.

Galler Ekolü, güvenlik problemlerinin çözümü için medeniyetler çatışması iddiasının yanlışlığına vurgu yapar. Ayrıca inançlar ve normlar arasında ayrım yapılarak uzlaşma oluşturulabileceğinin altını çizerek. Bu minvalde, inançlar arasında farklılık olabilir, buna bağlı olarak inançlar çatışabilir ancak normlar üzerinde diyalog sağlanırsa, normlar üzerinden bir uzlaşma sağlanabilir. Huntington'ın iddiasının kesinlikle olacaktı şeklinde kabul edilmesinin önüne geçilebilir. Bunu sağlamanın yolu da ekolün, özgürleştirici teorisinin uygulanmasıdır zira özgürleştirici bir siyaset, inançlar arasında olmasa da normlar arasında müzakere yapmaya imkan sağlar.³⁰⁹ Yani illa medeniyetler arasında çatışma olacak diye bir kaide yoktur, belli normlar üzerinden medeniyetler, kültürler müzakere imkanı bulabilir.

Medeniyetler çatışması iddiası, 1990'lardan sonra tekrar canlandırılmış, siyasi söylemlere dahil edilmiştir. Güvenliğin bu çatışma iddiası üzerinden şekillendirilmesi sonrası ortaya çıkan Irak ve Afganistan savaşları sonucunda güvenlik problemleri daha da derinleşmiştir. Batı'nın kendi güvenliği ve siyasi amaçları için giriştiği savaşlar, güvenlik oluşturmamıştır aksine yeni çatışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır.³¹⁰

Huntington'ın ortaya attığı çatışma iddiasının sürekli servis edilmesi sonucunda Batılılar, İslam ve Müslümanları kendi varlıkları için birer tehdit olarak görmeye başlamış; Müslümanlar da Batı'yı kendi varlıkları için birer tehdit öznese olarak görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda oluşan çatışma, medeniyetler çatışması değil "cehalet çatışmasıdır".³¹¹ İki medeniyet arasında kimliklerin ötekileştirilmesiyle oluşturulan bu çatışma kehaneti yerine iki medeniyetin de

³⁰⁹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.525-526.

³¹⁰ Ayla Göl, "The War on Terror and the Rise of Neo-Orientalism in the 21st Century", [Elektronik Versiyon], *Critical Studies on Terrorism*, Nisan 2010, Vol. 3, No. 1, (6 Mart 2020), s. 2.

³¹¹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.497.

farklılıklarını kabul ederek birlikte yaşayabilme tecrübesi edinmesi güvenliği sağlamak için doğru yol olacaktır ancak çatışma kehaneti ile bu mesele güvenlik problemine dönüştürülmüştür.

Galler Ekolü ve ekolün teorisyeni Ken Booth'u diğer eleştirel güvenlik çalışmalarından ayıran en önemli yönü, özgürlüğe verdiği önemdir. Bir diğer deyişle güvenliği, özgürlük ile açıklamasıdır. Özgürlüğün olmadığı yerde güvenlik yoktur.³¹² Anti-İslamist siyasi söylemler/politikalar sonrasında, henüz 11 Eylül yaşanmadan önce Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı coğrafyalarda, Müslümanları istemedikleri bilinmektedir. Müslümanların özellikle ibadet/cuma namazı sonrasında bireysel haklarını ihlal etme pahasına kontrol edildikleri raporlanmıştır. 11 Eylül sonrası, Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu tarafından 2005'te yayımlanan rapora göre, 11 farklı ülkede Müslümanlar düşman olarak görülmekte, çok ciddi ayrımcılığa maruz kalmakta, Arapça isme sahip kişiler işe alınmamaktadır.³¹³ Böyle bir durumda Müslümanların özgür olması, özgürleşmesi mümkün değildir. Müslümanlar sürekli gözlenen taraf olarak ötekileştirilmektedir. Özgürlüğü olmayan, eşitsizliğe maruz kalan, ötekileştirilen Müslümanlar güvenlik içinde değildir. Güvenlik, tek bir kitleye değil ancak bütüne yayılınca tam anlamıyla güvenlik sağlayacağı için bu tip özgürleşme karşıtı tutumlar başta Müslümanlar olarak, tüm dünyanın güvenliğine zarar vermektedir.

Anti-İslamizm ve İslamofobi, siyasi amaçlar için kullanılarak, Müslüman kimliğinin ötekileştirilmesine, onların korkulacak kişiler olarak gösterilmesine sebep olmaktadır. Bunun güvenlik maksadıyla yapıldığı söylene de bu tutumlar güvensizlik doğurmaktadır. Bu politikalar sonucunda Müslümanlar sürekli gözlenerek ötekileştirilmektedir aynı şekilde bu da güvensizlikler üretmektedir. Güvenliğin gerçekten sağlanması için Müslümanların eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme gibi insan hakları ihlallerine varan tutumlardan kurtarılması ve

³¹² Sibel Şevval Kaçar, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Galler Ekolü", 2018, Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, https://www.academia.edu/41013060/Sibel_%C5%9Eevval_Ka%C3%A7ar-_Galler_Ekol%C3%BC , (7 Mart 2020)

³¹³ Asım Yapıcı ve Feyza Yapıcı, "Önyargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik", **İlahiyat Akademi Dergi**, Cilt. 5, Sayı. 6, (Aralık 2017), s. 18.

özgürlüklerin önünün açılması gerekmektedir. Zira güvenlik ve özgürlük neredeyse aynı şeylerdir ve özgürleşme sağlanmadan gerçek bir güvenlik sağlanamayacaktır.

3.2.1 Güvenliğin Derinleşmesi ve Anti-İslamizm

Galler Ekolü'nün, güvenliğin derinleşmesi önerisi, derinleşirken aslında mevcut güvenlik politikalarının arkasını görmeyi amaçlamaktadır. Bir diğer deyişle, derinleşirken güvenliğin ne olduğunun ve neleri kapsadığının hatta kimin için ve ne için olduğunu görmek mümkün olacaktır.³¹⁴

ABD Başkanı George Bush, Ocak 1991 tarihli konuşmasında “Barış için gerekli güce sahip yeryüzündeki tek ulus biziz. Bu, lider oluşumuzun bize yüklediği görevdir.” ifadelerini kullanmıştır. Bush, bu açıklamasında ayrıca “insan haklarının korunması, sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, silahların denetlenmesi gerektiğini” ifade etmiştir.³¹⁵ Ancak bu güvenlik söylemleri, güvenlik sağlama amacından çok ABD çıkarlarına hizmet etme amacı taşımaktadır. Güvenlik tanımlarının derinleşmesi yöntemiyle, güvenlik tanımlarının ve politikalarının güvenlik amaçlı değil ABD çıkarları amaçlı olduğu ortaya çıkacaktır.

Galler Ekolü'nün eleştirdiği realist güvenlik anlayışına göre, uluslararası sistem anarşiktir. Çatışma bu anlayış için kaçınılmaz bir durumdur, öznesi devlet olan bu anlayış için amaç güçtür ve güvenliği kendi çıkarları üzerinden tanımlarlar.³¹⁶ Bush'un insan hakları, barışçıl çözümler üzerine yaptığı konuşma sonrasında Birinci Körfez Savaşı başlamış, ABD bu savaşa katılma amaçlarının kendi çıkarları doğrultusunda olduğunu birçok kez itiraf etmiştir. Bu itirafa göre Körfez Savaşı'na girme amaçları, Ortadoğu'da dengeyi Batı lehine oluşturmak, askerlerini bölgeye yerleştirerek bölgeyi ve ekonomiyi kontrol etmektir.³¹⁷ Güvenlik tanımları derinleştirildikçe aslında bu tanımların güvenlik sağlama değil birilerinin çıkarına hizmet amaçlı oluşturulduğu görülecektir.

³¹⁴ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 185.

³¹⁵ Berdal Aral, “Soğuk Savaş Sonrasında Siyasallaşan Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları” [Elektronik Versiyon], *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1998, Cilt. 53, (8 Mart 2020), s.44.

³¹⁶ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 192.

³¹⁷ Aral, s. 44.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler'i çevrelediği için “yeşil kuşak” adı altında Batı tarafından müttefik olarak tanımlanan İslam ülkeleri, Soğuk Savaş sona erince ABD tarafından birer tehdit olarak görülmeye başlamıştır.³¹⁸ Bu dönemden itibaren Müslüman ülkelerin Batı tarafından kontrolü için anti-İslamist politikalar, güvenlik tehdidi algısı yaratılarak araçsallaştırılmıştır.

Güvenlik konusunda derinleştikçe, realist güvenlik politikalarının güvenlik sağlama maksadıyla değil birilerinin çıkarına hizmet etmek için üretildiğini, siyasi olarak kullanıldığını görmek mümkün olacaktır. Derinleşme ile anlatılmak istenen, devletlere sadece dışarıdan gelebilecek dış tehditlere odaklanmak yerine birey ve grupların güvenliği ile de ilgilenilmesi gerektiğidir. Dünyada birçok insan; kimliğe dayalı ayrımcılığa, dini kimliği nedeniyle baskılara, maddi yetersizliklere, şiddet içeren tutumlara maruz kalmaktadır, bu güvenlik sorunları, komşu ülkenin askeri gücünden daha önemlidir. Tabi bundan kasıt tamamıyla dış tehditlerin olası varlığını yok saymak değildir.³¹⁹

Galler Ekolü'ne göre, iktidarlar, siyasi elitler bazı durumlarda amaçlar ve araçları kasıtlı olarak birbirlerine karıştırır. Amacın güvenlik sağlamak olduğu söylemleri aslında siyasi amaçların hayata geçirilebilmesi için amacın/güvenliğin araçsallaştırılmasıdır.³²⁰ Güvenlik konusunda derinleştikçe amaçların araçsallaştırılmasını, söylemin arkasındaki siyasi amacı görmek mümkün olacaktır. 11 Eylül sonrası küresel güvenlik sağlama söylemiyle oluşturulan güvenlik politikaları, bu anlamda ABD siyasi amaçları için güvenliğin araçsallaştırılmasıdır.

3.2.2 Ötekileştirme, Kimlik ve İslamofobi

Galler Ekolü için kimlik siyaseti sorunludur. Zira bu tip bir siyaset, bireyleri tek tip bir hale getirmeye çalışır ve özgür biçimde kendi adlarına karar vermelerinin önünde engel oluşturur. Kimlik siyaseti, zorbalar, dini köktenciler, ataerkiller, aşırı milliyetçiler tarafından kullanılarak bireylerin türdeş hale gelmesine, yine kendileri

³¹⁸ Aral, s.54.

³¹⁹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.195-196.

³²⁰ Mustafa Ali Sezal, “Teröre Karşı Küresel Savaş ve Eleştirel Güvenlik Okulları”, Hasan Acar (Ed.), **Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları** içinde (253-271), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020, s. 261.

olmalarının önüne geçilmesine sebebiyet verebilir. Ekol için özgürce seçimler yapabilme imkanı özgürlüğün, o da güvenliğin anahtarı olduğu için bu tip bir siyaset güvenliğin önündeki engellerden biridir.³²¹

Küreselleşme etkisi, bir anlamda kimliklerin kemikleşmesini sağlamıştır. Müslüman ülkelerden Batı'ya yönelen göç sonucunda farklı kimliklerin Batı'da birlikte yaşam tecrübeleri çok olumlu sonuçlanmamış ve Batı'da 1980'lerden başlayarak İslamofobi artmıştır. 11 Eylül 2001'den itibaren ise İslamofobik tutumlarda çok ciddi oranda artış olmuştur. Böyle bir ortamda ne Batılı bireylerin ne de Müslümanların özgürce ve güvenlik içinde hayatlarını sürdürmeleri mümkün olmamıştır. Fobi dahilindeki korku hem Müslüman bireylerde hem de Müslüman olmayan bireylerde mevcuttur ve bu özgür seçimler yapmanın, güvenliğin önünde engel oluşturmaktadır.

Batı'da Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın dönemde aşırı sağcı partiler oy oranlarını arttırmaya başlamıştır. Bu oran Soğuk Savaş'ın bitmesiyle daha da artmaya başlamıştır. Yabancı korkusu odağından hareket eden aşırı sağ; azınlıkların, yabancıların, mültecilerin toplumdaki entegrasyonlarının önüne geçecek ötekileştirici söylemlerle öteki korkusunu ve öteki düşmanlığını arttırmışlardır.³²² Yani Müslüman bireylerin Batı'da özgür bir toplum içerisinde yaşama imkanları zorlaşmaya başlamıştır.

İslamofobi, Batı'da milli kimlik tanımlanması ihtiyacı, ulus-devletin ayakta tutulması gereğine olan inanç, siyasi olarak ve devlet eliyle yeni bir tehdit unsuruna duyulan ihtiyaç ile bir tehdit haline dönüştürülmüştür. Bu dönem İngiltere Başbakanı M. Thatcher, “yeşil düşman” ifadesiyle İslam ve Müslümanları açıkça düşman ilan etmiş, hedef göstermiştir.³²³ Siyasi olarak üretilen bu korku, hedef olarak gösterilen bir tehdit sonrası İslamofobi oldukça görünür bir hale gelmiş, Batı toplumlarında Müslümanların ayrımcılığa maruz kalmadan, eşit haklara sahip olarak yaşama imkanı zarar görmeye başlamıştır. Booth, kimliklerin özgür bir biçimde var olabilmesi için “özgürleştirici cemiyetlerin” olması gerektiğini söylemektedir.

³²¹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 169.

³²² Kedikli ve Akça, s. 81.

³²³ Kedikli ve Akça, s. 74.

Özgürleştirici bir cemiyet, eşitliği kimliğin üzerinde tutan bir cemiyettir ve böyle bir cemiyette özgürlük ve güvenlik için imkan vardır.³²⁴ Ancak siyasetler ve devlet eliyle, İslam'ın ve Müslümanların birer tehdit olarak gösterildiği ortamda ne Müslüman ne de Müslüman olmayan bireylerin güven içinde yaşaması mümkün olamaz. Karşılıklı olarak korkuların olduğu, yani Müslüman olmayanların, Müslümanlardan gelecek tehlike; Müslümanların ise Müslüman olmayanlardan gelecek tehlike nedeniyle tedirginlik duyduğu bir ortamda kimliklerin eşitliğinden, özgürlükten dolayısıyla güvenlikten bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Booth bu noktada, kimlik siyasetinin yıkıcı etkilerinin önüne geçmek için özgürleştirici cemiyetlerin ve eşitliğin artırılmasını önermektedir.³²⁵ Booth ayrıca kimlik siyasetinin, kimliğe hapsolmanın oluşturacağı güvenlik problemlerinden bahsederken din merkezli kimliklerin, eski kimlik kalıntılarının da güvenlik problemi teşkil edeceğini savunmaktadır.³²⁶ Batı Hristiyan kimliği öteki kimliklerin ötekileştirilmesi ile oluşturulmuştur bir kimliktir.³²⁷ Batı Hristiyan dünyasında tarihi olarak yerleşik olan bu anlayış, Booth'un ifade ettiği şekilde, tarihsel olanın ilerleyen zamanlarda tekrar üretilerek eşitsizlik, ayrımcılık, kimlik siyaseti için kullanılmasıdır. Bu tür bir siyaset, İslamofobinin tekrar üretilmesine, güvenliğin problemli olmasına etki etmiştir.

Booth'a göre bireylerin ve toplumun güvenlik anlayışları, onların siyasi anlayışları, felsefi dünya görüşleri ve hatta psikolojik durumlarından kaynaklanır. Buradan hareketle ekol, analitik bir yaklaşımla bu siyasi, felsefi, psikolojik durumların ele alınmasını önermektedir.³²⁸ Müslümanların sürekli olarak tehdit olduğunun vurgulandığı Batı toplumlarında güvenlik anlayışı, Müslümanların güvenliğini tehdit etmektedir. Özellikle siyasetçilerin ve medyanın diline bakıldığında bunu görmek mümkündür. Fransa'da Müslüman bir kız öğrencinin bir

³²⁴ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 172.

³²⁵ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 183.

³²⁶ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 536.

³²⁷ Nihal Zemheri Günay, "Avrupa'da İslamofobi Söylemler Üzerinden Nasıl İnşa Ediliyor?", Gazi Üniversitesi SBE, https://www.academia.edu/35021740/Avrupada_%C4%B0slamofobi , (8 Mart 2020), s.5.

³²⁸ Hakan Aydın, "Eleştirel Yaklaşım ve Galler Ekolü: 11 Eylül 2001 Saldırılarının Etkisinde Toplumsal Güvenlik", Sibel Turan ve Nergiz Özkural (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları** içinde (135-149), London: Press London, 2018, s. 143.

karikatür dergisinde maymun olarak çizilmesi, Macaristan’da camilerin ülkeyi işgal ettiği haberinin yapılması, Hollanda’da “Müslüman Bir Teröristi Tanımanın Yolları” başlıklı bildirilerin dağıtılması, Yunanistan’da başörtülü kadınları aşağılayan gazete manşetlerinin hazırlanması, Danimarka’da cinsel istismar ile İslam arasında bağlantı olduğunu iddia eden köşe yazılarının yazılması, toplumda medya yoluyla Müslümanların tehdit, düşman olarak gösterilmesinin yolunu açmıştır.³²⁹

Richard Wyn Jones’a göre bir devlet içindeki bireylerin, azınlık grubun kimliğinin/dininin o ülke için tehdit olduğunu iddia etmek sürekli güvenlik problemi üretmektedir.³³⁰ Güvenlik tanımları üzerinde derinleşip, o tanımların siyasi olduğu ve kimlik siyasetinin ötekileştirici etkileri ortaya çıkarılınca, Batılı siyasi elitler tarafından sürekli olarak İslam ve Müslümanların tehdit olduğu iddiasının yerleştirilmeye çalışıldığı görülecektir. Batı, toplumdaki insan hakları ihlallerinin üzerini örtmek için sürekli olarak bir tehdidin var olduğunu söyleyerek, ihlalleri meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Batı’da sürekli olarak İslam ve Müslümanların tehdit olarak lanse edilmesinin ardındaki siyasetin bir amacı da budur.

Galler Ekolü kimlik konusunda da toplumun normlarının ve değerlerinin aynı şekilde oluşturulduğunu savunur. Yani ve kimlik ve güvenlik arasında ilişki olduğu gibi kimlikler de güvenlik de oluşturulmuştur.³³¹ Sürekli olarak bir kesimin yani İslam ve Müslümanların güvenlik problemi olduğundan bahsedilen küresel bir anlayışta, Müslümanların yerel ve küresel bazda güvenlikte olduğundan ayrıca sürekli korkutulan dünya toplumlarının da güvende olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Zira kimlikler, tehdit ve korku ifadeleri arasında bırakılarak oluşturulmuştur.

3.2.3 Özgürleşme, İslamofobi ve Anti-İslamizm

Galler Ekolü için özgürleşme, güvenlik çalışmalarının temelidir. Güvenliğin uygulanması için özgürleşme alanının mütemadiyen genişletilmesi gerekmektedir.

³²⁹ SETA, “Medyada İslamofobi”, **European Islamophobia Report**, 2018, <https://www.setav.org/medyada-islamofobi-eir2018/>, (9 Mart 2020).

³³⁰ Jones, s. 14/24.

³³¹ Aydın, s. 144.

Bu özgürleşme alanı sadece bir kesim için değil herkesi kapsayacak şekilde düşünülmelidir. Bu anlamda özgürleşme amaç, güvenlik ise bu konuda araçtır.³³²

Özgürleşmenin felsefi tabanı, bir şeyin/bilginin doğru olup olmadığını söylemek için bir imkan sağlayıcıdır. Özgürleşme, ilerleme kuramı olarak dünya siyasetinin arka planında olanları anlama imkanı sağlar. Bir direnme biçimi olarak da eleştiriyi temel alan ve devam eden bir süreçtir. Baskı ve kısıtlamaların olduğu yerde özgürlük diğer deyişle güvenlik olamaz.³³³

İslamofobik tutumlar ve anti-İslamist siyaset, dış politika uygulamaları, Müslüman bireylerin dünya genelinde özgürce yaşamalarına engel olduğu gibi özgürleşme imkanlarını da ortadan kaldırmıştır. Böyle bir dünyada Müslüman bireyler dahil hiç kimsenin özgürlüğünden ve güvenliğinden bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Avrupa’da yaşayan birçok Müslüman, iş, eğitim ve barınma alalarında ayrımcılıkla karşılaşmakta, eşitsizliklere maruz kalmaktadır. Müslümanlar, fiziksel ve sözlü olarak saldırılara maruz kalmaktadırlar. İslamofobik, İslam karşıtı tutumlar toplumsal bütünleşmeye engel olduğu gibi marjinalleşme, yalnızlaşma gibi sorunların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.³³⁴

Realist güvenlik yaklaşımı için devletin güvenliğinin sağlanması aynı zamanda vatandaşların/bireylerin de güvenliğinin sağlandığı anlamına gelmektedir. Ekole göre bu peşin varsayım doğru değildir. Devletler bazen kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamakta isteksiz davranabilirler. Ya da bireyleri, sadece fiziksel şiddetten koruyor olmayı güvenliği sağlamak olarak görüyor olabilirler. Oysa güvenlik ve özgürlük, sadece fiziksel olarak güvenliğe bağlı değildir. Yoksulluğun, baskının, ötekileştirmenin olduğu bir devlette bireylerin güvenlik içinde olduğunu söylemek mümkün değildir.³³⁵ ABD’de Müslümanları öldürmek için silah tasarlanıp

³³² Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 145.

³³³ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 140-142.

³³⁴ EUMC Raporu, “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, <https://docplayer.biz.tr/9091916-Eumc-raporu-nun-onemli-basliklari-avrupa-birligi-nde-muslumanlar-ayrimcilik-ve-islamofobi.html>, (8 Mart 2020), s. 1.

³³⁵ Jones, s. 6/24.

ismi “Haçlı” konulabilmektedir. Avusturya’da camilerin kapatılma tehlikesi bulunmaktadır. İsviçre’de Müslümanların okul açmasına izin verilmemektedir. Uluslararası Af Örgütü’nün yayınladığı rapora göre Almanya, Müslümanların güvenliğini sağlamada başarısız olmuştur.³³⁶ Batı’da Müslümanların fiziksel, ruhsal güvenliği sağlanamadığı gibi güvenliğin bir parçası olan eğitim, ekonomik güvenlik gibi güvenliğe dahil olan bireysel ihtiyaçları da sağlanmamaktadır. Ayrıca realist güvenlik anlayışıyla ortaya konulan “Teröre Karşı Küresel Savaş” yöntemlerinin, Afganistan ve Irak’ta ayrıca dünyanın birçok noktasında şiddet ve terör devam etmesi nedeniyle dünya güvenliğine bir katkısı olmadığı görülmektedir. Şu durumda küresel güvenlik problemi Müslümanlardan kaynaklanmadığı gibi aynı zamanda Müslümanlar da güvensizliğe mahkum edilmiştir.

1997’de henüz 11 Eylül olayları yaşanmadan İngiliz menşeli Runnymede Trust tarafından yayınlanan “İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Tehdit” isimli rapor, İslamofobinin 11 Eylül’den önce de Batı’da var olduğunu göstermektedir. Bu rapora göre islamofoblar, İslam kültürünün farklı ve değişmez olduğunu düşünmektedir. İslam kültürü onlara göre Batı’da bir alt kültürdür. İslam, şiddet yanlısı bir dindir. Ve dahası İslamofobi normal kabul edilmektedir.³³⁷ Böyle bir durumda Müslümanların özgür olması mümkün değildir aynı zamanda İslam karşıtı siyasetle Müslümanların tehdit olduğuna inandırılan Batılı toplumu bireyleri de özgür değildir. Dolayısıyla kimsenin tam olarak güvende olduğunu söylemek mümkün değildir.

Batı toplumları, geçmişten bu yana kendileri gibi olmadığını düşündüğü gruplarla çatışma halinde olmuştur. Bu tutumun nedeni öteki olana, yabancılara karşı korku ve nefret duyulmasıdır. Bu nefret, siyasi amaç için oluşturulurken, siyasi elitlerin en büyük destekçisi de medya olmuştur. İslamofobi bir anlamda medya üzerinden yaygınlaştırılmakta ve Müslümanlar şeytanlaştırılmaktadır.³³⁸

³³⁶ Büşra Kepenek, “Güncel Raporlar Işığında Avrupa’da İslam Düşmanlığı”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 3, (Aralık 2016), s.70.

³³⁷ Gölcü ve Varol, s. 75.

³³⁸ Gölcü ve Varol, s. 76.

Daha önce ifade edildiği gibi güvenlik, özgürlüktür.³³⁹ Bu özgürlüğün içerisinde eğitim, çalışma hakkı, eşitlik, barınma ve hatta muhalefet etme hakkı da bulunmaktadır. Ancak Müslümanlar Batı’da çalışma, buna bağlı ekonomik haklar konusunda ayrımcılığa uğramaktadır. Avrupa’da Müslümanların yüzde 50’si bu ayrımcılık nedeniyle işsizlikle karşı karşıyadır.³⁴⁰

Washington merkezli Sosyal Politika ve Anlayış Enstitüsü’nün, “Amerikan Müslüman Anketi 2019: İslamofobinin Tahmini ve Önlenmesi” başlıklı raporunda, ABD’de en fazla ayrımcılık gören grubun Müslümanlar olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca bu rapor İslamofobinin siyasi kaynaklı olduğunu da ortaya koymuştur.³⁴¹

Amerika-İslam İlişkileri Konseyi, 2017 yılında 2014-2016 arasında dönemde ABD’deki İslamofobi vakalarını inceleyen bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre, ABD’de o dönem itibariyle 74 tane İslam karşıtı grup bulunmaktadır. Bu grupların yanı sıra ABD’de bazı eyaletlerde İslam karşıtı kanun tekliflerinin yasalaşması önerilmiştir. Bazı ders kitaplarında İslam karşıtı söylem kullanılmıştır.³⁴²

Avrupa’ya bakıldığında Belçika’da 2018’de 70 İslamofobi vakası tespit edilmiştir. Avusturya’da ise bu rakam 540’a kadar yükselmektedir ve bir yıl önceye göre İslamofobi güdümlü saldırılar yüzde 74 oranında artmıştır. Fransa’da 676 vaka görülmüş, bu vakalardan 20’sinin fiziki saldırı, 568’inin ayrımcılık, 88’inin nefret suçu olduğu kaydedilmiştir. Almanya’da 678 vaka tespit edilmiştir, camilere 60 saldırı yapılmıştır ve mültecilere yönelik 1775 saldırı yapılmıştır. Avrupa genelinde benzer vakalar tüm Avrupa ülkelerinde görülmekle birlikte, vakaların ortak özelliği geçmiş yıllara göre artış gösteriyor olmalarıdır.³⁴³

³³⁹ Jones, s. 24/24.

³⁴⁰ Zülfiye Zeynep Bakır, “Avrupa ve Müslümanlar Raporu”, *İNSAMER*, 4 Aralık 2017, https://insamer.com/tr/avrupa-ve-muslumanlar_1047.html, (9 Mart 2020).

³⁴¹ Anadolu Ajansı, ABD’deki Müslüman Karşıtlığı Siyasi Kaynaklı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2019-islamofobi-raporu-abddeki-musluman-karsitligi-siyasi-kaynakli/1468570>, (8 Mart 2020).

³⁴² Göç Araştırmaları Vakfı, Amerika-İslam İlişkileri Konseyi İslamofobi Raporu, 2017, https://www.academia.edu/38809215/Amerika_%C4%B0slam_%C4%B0li%C5%9Fkileri_Konseyi_CAIR_%C4%B0slamofobi_Raporu, (8 Mart 2020).

³⁴³ SETA, Avrupa İslamofobi Raporu, 2018, <https://setav.org/assets/uploads/2019/09/EIR2018infografikler.pdf>, (8 Mart 2020).

Güvenlik sağlanmaya çalışılırken insan hakları ve güvenlik arasındaki denge gözetilmelidir. İnsan hakları ihlallerine imkan tanıyan güvenlik politikaları güvenlik problemlerinin artmasına neden olmaktadır. 11 Eylül sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi (AK) tarafından terörle mücadele sırasında insan haklarının korunması gereğine dair yayınlanan stratejiler bu anlamda önemlidir.³⁴⁴ Bu çalışmalar aynı zamanda 11 Eylül sonrasında güvenlik bahanesi ile insan hakları ihlallerinin yapıldığının ifade edilmesi açısından birer veri oluşturmaktadır.

Galler Ekolü'ne göre güvenliğin sağlanması için yapılması gerekenlerden biri, insanların dini, etnik, cinsiyete dayalı kimliklerine odaklanmak yerine, bu ayrıştırıcı yöntemi terk edip dünyadaki tüm insanların eşit haklara sahip bireyler olduklarını kabul etmektir. Özgürlüklerin önünü açmanın yollarından biri de budur. Ekole göre insanlar korkutulduğu müddetçe özgür seçimler yapamayacaklardır ve dolayısıyla güvenlik de sağlanamayacaktır.³⁴⁵ Müslümanlardan ve İslam'dan korkmayı ifade eden İslamofobi ve bu fobiye destek olan siyasi söylemler terk edilmedikçe, sürekli korku hisseden bireylerin özgürleşmesi ve güvenliğin sağlanması mümkün olmayacaktır.

Galler Ekolü'nün özgürlüğü ve güvenliği aynı madalyonun iki yüzü kabul ettiği düşünülürse, uygulanan siyasi maksatlı İslam karşıtı güvenlik politikaları ve üretilen İslamofobi sonucunda Müslümanların özgürleşemediği, özgürleşebilecekleri bir ortamın ve toplumun olmadığı görülecektir. Ekole göre dünya güvenliğinin sağlanması için sadece bir grubun güvenliğinin sağlanması yeterli değildir ki Batı toplumları bir çeşit fobi, korku içerisinde yaşıyorlarsa zaten güvenliği amaçlanan o grup da güvende değildir. Aynı şekilde okların çevrildiği Müslümanların da güvende olduğu söylenemez. Ekolün önerisiyle, Batı toplumlarında özgürleştirici cemiyyet fikrinin ortaya çıkma imkanları araştırılmalı ve sağlanmalıdır. Ayrıca ötekileştirici söylemlerden vazgeçip, ayrımcılığı terk edip, eşitliği sağlamanın yolları üzerinde çalışılmalıdır. Tüm dünyanın güvenliği ancak bu öneriler hayata geçirilirse sağlanabilecektir. Bu konuda tüm Batı, İslam karşıtı ve İslamofobi yanlısıdır demek

³⁴⁴ Ergül, s. 92-95.

³⁴⁵ Sezal, s. 262.

elbette mümkün değildir, birçok kuruluş hatta bazen devlet destekli kurumlar İslamofobi ve İslam karşıtlığı ile mücadelenin yollarını aramaktadır.

3.2.4 Galler Ekolü, Küresel Güvenlik ve Anti-İslamizm

11 Eylül Terör Saldırıları sonrasında ABD başta olmak üzere neredeyse tüm dünya tarafından güvenlik, terörizm üzerinden ifade edilmeye başlamıştır. “Teröre Karşı Küresel Savaş” anlayışı üzerinden şekillenen bu güvenlik anlayışı aynı zamanda devlet-asker merkezli realist güvenlik anlayışına dönüşmesi gerektiğini önermiştir. Eleştirel bir okul olan Galler Ekolü, bu güvenlik yaklaşımlarına da eleştiriler getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası, daha önce sıkça ifade edildiği gibi, güvenliğe yönelik çeşitli tehditlerin olduğu söylemi sonrası 11 Eylül ile birlikte realist güvenlik anlayışına dönüşmesinin teklif edildiği doğrudur. Ancak Soğuk Savaş’ın hemen akabinde 1990 yılındaki 1. Körfez Savaşı’nın, ABD’nin önderliğindeki koalisyonun, Ortadoğu’ya güç amaçlı, ABD çıkarı merkezli askeri müdahalesini belirtmek önemlidir. Zira realist anlayışın 11 Eylül ile birlikte gündeme geldiğini söylemek meselenin anlaşılması konusunda eksik olacaktır. Askeri girişimin arka planında henüz 11 Eylül yaşanmadan ABD’nin hegemonik ve ekonomik çıkar amaçlı olarak realist yöntemleri kullandığı devamında da güvenlik problemlerinin arttığı ortadadır.

1979 yılında İran’daki Şahlık Rejimi yıkılıp, yerine bir “İslam Cumhuriyeti” rejimi kurulunca ABD, Ortadoğu’daki önemli müttefiki İran’ı kaybetmiştir. ABD kendisine bölgedeki gücünü arttırmak ve ekonomik çıkarlarını korumak için yeni bir müttefik ararken, İran-Irak arasındaki savaş ortaya çıkmıştır ve Irak artık ABD’nin bölgedeki en önemli müttefiki olmuştur.³⁴⁶ Irak yönetiminin güç elde etmesinin bölgede güvenlik problemi doğuracağı ön görülebildiği halde Irak yönetimi silah ve ekonomik bakımdan ABD tarafından oldukça yoğun şekilde desteklenmiştir.³⁴⁷ Irak yönetiminin, Kuveyt’i işgal edeceği sinyalleri ortadayken ABD bu duruma hiç müdahale etmemiş, bu müdahalesizliği Irak tarafından işgale yeşil ışık yakmak

³⁴⁶ Nasuh Uslu, “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. 54, Sayı. 3, (1999), s.165.

³⁴⁷ Uslu, s. 169.

olarak yorumlanmıştır.³⁴⁸ Irak'ın Kuveyt'i işgalinden kısa süre sonra ABD öncülüğündeki koalisyon Irak'a karşı bir savaş başlatmıştır. Bu savaşın amacı bölgedeki Arap-Müslüman ülkelerin zayıflatılması, bölgede Batı çıkarına hizmet edecek şekilde dengelerin değiştirilmek istenmesidir. Galler Ekolü derinleşme perspektifinden bakarsak, ABD'nin Irak'a karşı savaş başlatması George Bush'un siyasi amaçlarından biridir zira bu savaş sonrası endişe duyan ABD halkının Bush'a desteği artmıştır. Diğer yönden realist bir anlayışla ABD gücünün tüm dünyaya gösterilmesi sağlanmıştır.³⁴⁹ Savaş sonrası ABD bölgeye askerlerini yerleştirme ve bölgeye istediği anda müdahale edebilme imkanı elde etmiştir. Yani amaç aslında bölgede istikrar sağlamak değil, ABD'nin siyasi planlarını, güvenliği bahane ederek yürürlüğe koymaktır.

1980'lerde Reagan yönetimindeki ABD, "Terörizmle savaş" söylemini dillendirmeye başlamıştır. Teröre destek verdiği gerekçesi ile Libya'yı bombalamıştır. Aslında bu dönemden itibaren ABD'de Müslümanlara terör ithamı üzerinden ötekileştirme ve baskılar başlamıştır.³⁵⁰

ABD, 11 Eylül ile birlikte artık terörün tüm dünya güvenliğini tehdit eden bir olgu olduğunu iddia etmiş ve "Teröre Karşı Küresel Savaş" söylemini ortaya koymuştur ancak bu savaş anlayışı 11 Eylül'den daha önce ABD'nin çıkar amaçlı ortaya koyduğu politikaların bir sonucudur, 11 Eylül'ün değil. Zira Ortadoğu'dan başlayarak Batı'ya yönelen terörün bir sebebi de ABD'nin yanlış güvenlik politikalarıdır. ABD, Soğuk Savaş döneminden itibaren Ortadoğu'da diktatör rejimleri destekleyerek, siyasi katılımın olmadığı rejimleri silahlarla donatarak halkların, bu rejimlere karşı şiddet ve terör de içerebilen yöntemlerle direnmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu gruplar, kendi diktatörlerini destekleyen ABD'nin kendi ülkelerindeki kurumlarını da oluşan öfke nedeniyle hedef almaya başlamıştır.³⁵¹ Yani mesele 11 Eylül ile başlayan, sadece terörden kaynaklı bir güvenlik meselesi değil aynı zamanda ABD'nin güç elde etme amaçlı yanlış realist

³⁴⁸ Uslu, s. 174.

³⁴⁹ Uslu, s. 181.

³⁵⁰ Ejder Okumuş, "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası", Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde (235-259), Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, s. 238.

³⁵¹ Uslu, s. 195.

güvenlik politikalarının dolaylı yoldan güvenlik problemi, terör problemi doğurma meselesidir. Galler Ekolü'nün derinleşme perspektifinden güvenliğe baktığımızda mesele daha net anlaşılmaktadır.

Galler Ekolü, 11 Eylül Saldırıları sonrası ortaya çıkan Afganistan ve Irak savaşları üzerinden güvenlik anlayışını çözümlemeye çalışmıştır. Bu anlamda milliyetçi ve devletçi güvenlik akımlarından, realizmden uzaklaşarak güvenliğin ancak karşılıklı olarak sağlanmasıyla güvenliğin oluşturulacağını savunarak bir güvenlik teorisi önermiştir.³⁵² Zira 11 Eylül sonrası ortaya çıkan terörle mücadele politikaları aynı zamanda devlet-asker merkezli bir güvenlik anlayışına geri dönmeyi önermektedir. Oysa Galler Ekolü için zaten realist güvenlik yaklaşımları güvenlik oluşturmamakta aksine güvenlik tehditlerini arttırmaktadır. 11 Eylül'den sonra terör saldırılarının azalmadığı aksine arttığı, Afganistan ve Irak savaşlarının yeni ve daha derin güvenlik tehditleri doğurduğu düşünülürse, eleştirel güvenlik yaklaşımının önermelerinin doğru olduğu görülecektir.

11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak'a savaş açılması halen tartışmalı bir konudur. ABD'nin 2002'de ilan ettiği "Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi" ile henüz tehdidin ne olduğu netleşmeden ortaya konmuştur. Akabinde küresel bir savaş başlatılmıştır.³⁵³ Müslümanlar, İslam ülkeleri küresel bir güvenlik tehdidi olarak gösterilmiştir. Ancak mesele terörle mücadeleden çok, Bush doktrini çerçevesinde ABD hegemonyasının dünyaya zorunlu olarak kabul ettirilmesidir. Bugün 20 yıl önce alınan savaş kararlarının sonucuna baktığımızda, binlerce insanın öldüğünü, binlercesinin göç etmek zorunda kaldığını ve terör sorunun bitmediğini görmek mümkündür.

Booth'a göre 11 Eylül sonrasında ABD'nin ortaya koyduğu ve Batı ülkeleri tarafından desteklenen teröre karşı savaş, küresel siyasetin bir amacıdır ve dünya güvensizliğinin artmasına neden olmuştur.³⁵⁴ Yani bir anlamda terör saldırıları küresel çapta bir güvenlik sorunu doğurmadan evvel, birileri için oluşturulmuş

³⁵² Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 18.

³⁵³ Aydın, Eleştirel Yaklaşım ve Galler Ekolü: 11 Eylül 2001 Saldırılarının Etkisinde Toplumsal Güvenlik, s. 146.

³⁵⁴ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.122.

güvenlik anlayışları terör gibi büyük bir güvenlik tehdidinin ortaya çıkmasında kısmen etkili olmuştur.

Güvenlik sağlama amaçlı terörle mücadele söylemi, özellikle ABD Başkanı Bush tarafından maksadın aşacak ve sonuca ulaşamayacak kadar genişletilmiştir. Bu tutum sonrası özgürlük ve demokrasi adı altında insan hakları ihlalleri, özgürlük kısıtlamaları meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu sürecin sonunda radikal, marjinal grupların eylemlerinde, terör eylemlerinde azalma değil artış olmuştur. Küresel Terörizme Karşı Savaş, sadece Doğu ülkelerine, Müslümanların yaşadığı ülkelere yönelmiştir. Galler Ekolü için bu tutum bir anlamda neo-oryantalizm tarzı bir tutumdur ve yanlıştır.³⁵⁵

11 Eylül Saldırıları sonrası oluşan güvenlik anlayışı Booth'a göre ABD'nin kendi gündemini değiştirmesini sağlamıştır ancak gerçek anlamda çok fazla bir şeyi değiştirmemiştir. Çünkü tüm dünyanın güvenliğini sağlama hülyasıyla çıkılan bu yolda bir yerde güvenlik sağlanamadığı gibi yeni savaşlarla güvenlik daha da büyük bir tehdit altına girmiştir.³⁵⁶

11 Eylül'den sonra ilan edilen terörle mücadele anlayışı sonrası İslam ve Müslümanları, tehdit, düşman, güvenlik problemi olarak göstermek bir nevi moda olmuştur. Bu söylem Batı ve Doğu arasındaki olağan kabul edilmesi gereken farkları derinleştirmiştir ve ortaya çıkan bu eşitsizlik, küresel çaptaki güvensizlikleri arttırmıştır.³⁵⁷

11 Eylül sonrasında ABD'nin dünyanın güvenliğini sağlamak amacıyla açtığı savaşlar, Batılı siyasilerin kullandığı küresel güvenlik anlayışı söylemleri güvenliğini sağlamadığı gibi hukukun da rafa kaldırılmasına neden olmuştur. Afganistan ve Irak'a açılan savaşlar uluslararası hukuk açısından sorunludur. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan ağır insan hakları ihlalleri özgürlüklerin karşısında en büyük engeller oldukları için güvenlik sağlamamıştır ve tüm dünyanın güvenliğini

³⁵⁵ Kaçar, s.24.

³⁵⁶ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.473.

³⁵⁷ Ayla Göl, "Editors Introdictuon: Wies from the 'Others' of the War on Terror", [Elektronik Versiyon], *Critical Studies on Terrorism*, 2010, Vol. 3, (7 Mart 2020).

riske atmıştır. Booth'a göre 11 Eylül sonrasında eğer bir güvenlik sağlanmak isteniyorsa verilecek ilk tepki savaş üzerinden değil hukuk üzerinden olmalıydı ancak bu dönemde hukuk rafa kaldırılmıştır.³⁵⁸

Müslümanların Avrupa'ya göçü sonrasında başlayan ve 11 Eylül Saldırıları sonrası oldukça ivme kazanan İslamofobi, aslında Batı'da artan sağ, milliyetçi, popülist siyasetin de bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa ve ABD'de ortaya çıkan beyaz ırkın üstünlüğüne inanan anlayış, milliyetçi, sağ partilerin oylarını yükselmesine neden olmuştur. Müslüman/yabancı karşıtı siyasi söylem, Hitler dönemi kadar olmasa dahi bugünün dünyasında faşist anlayışların popüler olmasına hizmet etmiştir. Bu aynı zamanda Müslümanların yaşadığı ülkelerde de faşist eğilimler doğurmuştur. Tabi faşist eğilimler 1980'lerde ABD tarafından desteklenmiştir. Hatta 11 Eylül sonrası terörist ilan edilen ve savaşılmaması gereken kitle olduğu düşünülen Afgan gerillalar, Rusya'ya karşı ABD tarafından desteklenmiştir.³⁵⁹ Dünyanın her hangi bir yerinde tek başına güvenliğin olmasının güvenlik için yeterli olmayacağını ileri süren Galler Ekolü için, Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda yaşanan faşist, özgürlük karşıtı tutumlar, bir müddet sonra tüm dünya güvenliğini tehdit edebilecek boyuta gelmiştir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası aldığı realist anlayışlı savaş kararı, ABD siyasetinde gömülü neo-con zihniyetinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu karar, en önemli özgürlük alanı olan bireylerin yaşam haklarını, suçlu ve suçsuz ayırt etmeksizin hedef aldığı için ve teröre karşı mücadele yerine tamamen savaş yöntemiyle uygulamaya konulduğu için terörü bertaraf etmemiş bilakis teröristlerin yeni motivasyonlar sağlamasına hizmet etmiştir. ABD'nin bu konuda verdiği adaletsiz tepki, güvenlik tehditlerinin artmasına neden olmuştur.³⁶⁰

Booth'a göre farklı kimlikler arasındaki farklılığın kabul edilmesi, bu farklılıkların eşitsizlik doğurmaması gerekmektedir. Eşitsizlik doğuran her tür kimlik ayrımcılığı güvenlik için tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, 11 Eylül sonrası Irak'taki şiddetin artması, Ebu Gureyb ve Guantamo hapishanelerindeki şiddet görüntüleri,

³⁵⁸ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s.516-517.

³⁵⁹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 504-505.

³⁶⁰ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 517.

bazı Müslüman bireyler üzerinde kimlik üzerinden tetikleyici etki yaparak terör gruplarının moral destek bulmasına hizmet etmiştir.³⁶¹

İnsanlar ancak özgürleştirilince, özgürce tercihler yapabilme imkanları olunca güvenlikte olmaktadır. Ancak 11 Eylül sonrasında uluslararası medya yoluyla sürekli küresel terör korkusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tutum, hem Müslüman bireyleri baskılamış, özgürlüklerini engellemiş hem de Müslüman olmayan bireylerin endişe halinde yaşamasına, özgür seçimler yapamamasına neden olmuştur.³⁶²

ABD, teröre karşı savaş söylemini 1990’lardan itibaren ortaya koymuş, 1. Körfez Savaşı, Afganistan ve Irak işgalleri ile sürdürmüştür. Terör ile Müslümanları sık sık aynı cümlede kullanan ABD’nin yanlış güvenlik politikaları, bugün IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) gibi tüm dünya güvenliğini tehdit edebilen, oldukça organize çalışabilen bir terör örgütünün ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. ABD’nin yanlış güvenlik politikaları hem terörün artmasına neden olmuş, hem anti-İslamist politikaların meşrulaştırılmasına neden olmuş, hem de İslam/Müslümanlar ile terör arasında bağlantılı kurarak İslamofobinin artmasına neden olmuştur.³⁶³

Anti-İslamist politikalar, Batı tarafından terörle mücadele başlığı altında meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Galler Ekolü’ne göre, terörle mücadele yöntemlerine bakıldığı kadar bu yöntemlerin sonuçlarına da bakmak gerekmektedir. Bazen terör ve teröre karşı verilen mücadelenin sonuçlarının oluşturduğu genel korku, terörden daha fazla zarar verebilmektedir. Terör gibi bir şiddet sorununa, güvenlik problemine siyasi karar vericilerin yanlış politikalarının eklenmesi sonucunda siyasi şiddet, hukuki problemler artabilmektedir. Güvenlik ve özgürlük arasında, güvenliğin sağlanması için bir dengenin olması gerekmektedir ancak yanlış güvenlik politikaları bu dengeyi bozarak güvenlik problemlerinin artmasına neden olmaktadır.³⁶⁴

³⁶¹ Booth, Dünya Güvenliği Kuramı, s. 428.

³⁶² Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, s.76.

³⁶³ Cemile Bayraktar, “ ABD Dış Politikalarının İç Çatışmalara Etkisi”, 2018, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, https://www.academia.edu/38497950/AMER%C4%B0KA_B%C4%B0RLE%C5%9E%C4%B0K_D EVLETLER%C4%B0_DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KALARININ_%C4%B0%C3%87_% C3%87AT%C5%9EEMALARA_ETK%C4%B0S%C4%B0.docx , (11 Mart 2020).

³⁶⁴ Sezal, s. 260.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler alanında önemli bir yeri olan güvenlik konusu, kurucu ve temel teorilerden biri olan realist teorinin de önem verdiği bir konudur. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi boyunca güvenlik konusu realist ve neo-realist teoriler üzerinden ele alınmıştır. Realist teoriler, güvenliği güç ile özdeşleştirerek, devletin güvenliğini en ön sıraya koyarak ve askeri çözümlü yöntemlerle ele almıştır. Bu yaklaşıma göre devletler güçlü olduğu müddetçe güvenlikte olacaktır ve devletin güvenliği sağlandığı müddetçe hemen hemen her alanın da güvenliği sağlanmış olacaktır.

Uluslararası ilişkiler, Batı merkezli bir disiplindir. Aynı şekilde güvenlik konusu da Batı merkezli bir anlayışla ele alınmıştır. Bu nedenle güvenlik konusunda, Batı'nın güvenliği üzerinden ele alınan teoriler daha yaygın ve daha hakim teoriler olarak kabul edilmiştir. Batı genel olarak kendi varlığını, kendisi dışındakileri ötekileştirerek oluşturmuştur. Bu gelenek, güvenlik konuları içinde de devam etmiştir. Soğuk Savaş süreci boyunca Batı, daha özel ifadeyle kapitalist Batı ülkeleri, güvenliği SSCB ve ona bağlı komünist ülkelere gelebilecek tehditler üzerinden tanımlamıştır. Bu anlamda güvenlik konularını da tehditleri de tanımlamak sonraki döneme görece daha kolay olmuştur.

Soğuk Savaş'ın son dönemlerine doğru neo-liberal küreselleşmenin ortaya çıkması, Soğuk Savaş'ın Batılı kapitalist ülkeler lehine sonuçlanması sonrasında ABD, dünyada tek başına en etkili olan aktör konumuna gelmiştir. Ancak burada farklı problemler ortaya çıkmıştır. İlk olarak ABD için komünizm tehlikesi ortadan kalkınca, yeni bir güvenlik tehdidi arama ihtiyacı doğmuştur. Zira ABD'nin de dahil olduğu Batılı anlayışlar, kendileri dışındakileri ötekileştirerek kendilerini, güvenliklerini izah ettikleri için ötekileştirecek bir yapı arama ihtiyacı doğmuştur. İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın çatışmasız olarak sona ereceğini öngörememiş olan realist, neo-realist teoriler eleştirilmeye başlamıştır. Bir diğer önemli problem Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan iç çatışmalardır. Küreselleşmenin etkisiyle artık silahların dolaşımı da mümkün olduğu için bu durum, birçok çatışmanın daha çözümsüz ve

uzun vadeli olmasına neden olmuştur. Yani güvenliğe yönelik tehditler artık Soğuk Savaş sürecinde olduğu kadar net şekilde tanımlanamamaya başlamıştır.

Hemen hemen bu döneme paralel olarak akademik çevrelerde realist güvenlik anlayışlarına eleştiri getirerek kendi teorilerini oluşturan eleştirel çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu eleştirel çalışmalardan biri de İngiltere'deki Aberystwyth Üniversitesi akademisyenlerinin çalışmalarının öncülük ettiği Galler Ekolü'dür. Galler Ekolü, ilk olarak realist güvenlik yaklaşımlarının devleti merkeze alan anlayışlarını eleştirerek, güvenliğin merkezine bireyi de dahil etmeyi önererek teorilerini oluşturmaya başlamıştır. Galler Ekolü'ne göre sadece devletin güvenliğinin sağlanması güvenliğin sağlanması için yeterli değildir. Güvenlik konularına bireyin güvenliği, kimliğin güvenliği, cinsiyet güvenliği, siyasi ve hatta psikolojik güvenlik konuları da dahil edilmelidir. Ekol, güvenlik konularında "derinleşme" önerisinde bulunur. Zira ekole göre güvenlik konuları siyasidir. Güvenlik sürekli olarak bir amaç içindir. Eleştirel yaklaşımlar güvenliğin kimin için olduğu sorusuna cevap aramalıdır. Bu anlamda ekole göre güvenlik konusunda derinleşildikçe güvenlik konularının amaçları ortaya çıkacaktır. Ekol ayrıca ABD merkezli güvenlik anlayışlarının, ABD'nin kendi hegemonyasını sağlamak ve devam ettirmek için maksatlı olarak üretildiğini savunmaktadır. Bir diğer deyişle güvenlik konusundaki tanımlamalar çoğu kez birilerinin amaçlarına hizmet için üretilmiştir. Eleştirel güvenlik çalışmaları bu taraflı ve maksatlı güvenlik çalışmalarının maksadını ortaya çıkartmaya çalışmalıdır. Ekolün en önemli kavramlarından biri de "özgürleştirme" kavramıdır. Ekol, güvenliği özgürlük ile açıklar ve neredeyse aynı anlamda kullanır. Bu anlamda, özgürlük insanların tüm baskılardan kurtarılması anlamına gelmektedir. Örneğin korku, bir güvenlik problemidir zira insanların özgür iradeleriyle seçim yapmalarını engellemektedir. Ekol, ayrıca sadece bir kesimin değil herkesin güvenliği sağlandığında ancak gerçek anlamda güvenlik sağlanacağını savunur.

Batı, Soğuk Savaş sonrasında yeni bir güvenlik tehdidi, kendi kimliğinin devamı için yeni bir öteki ihtiyacına gereksinim duymuştur. ABD, aynı dönemde kendi hegemonyasını daha güçlü ve daha kalıcı bir hale getirmek istemiştir. Ayrıca

Batı içinde ABD ve Avrupa'nın rakip hale gelmesi sonrası bütüncül bir Batı tasavvuru için “ortak düşman” ihtiyacı zuhur etmiştir. Galler Ekolü teorileri üzerinden açıklayacak olursak, ABD'nin ekonomik, hegemonik gücünü arttırmak ve devam ettirmek için Batı'ya karşı ortak bir düşmana, bir güvenlik tehdidine ihtiyacı vardır. ABD başta olmak üzere Batı, siyasi amaçlarını hayata geçirmek için Batı toplumlarında ve siyasetinde gömülü olan İslam karşıtlığı ve İslamofobi gibi öteki/yabancı karşıtlığının artmasını sağlamıştır.

1960'lardan itibaren Müslümanların Batı'ya göçündeki artış, 1970'lerden itibaren ortaya çıkan ve ilerleyen dönemlerde ivme kazanan küreselleşmenin dünya genelinde oluşturduğu eşitsizlikler, Batılı değerlerin Batı dışı toplumlara dayatılmasının bireylerde kimliklerine sarılma dürtüsü oluşturması gibi olgular sonucunda anti-İslamist söylem ve İslamofobik tutumlar artmaya başlamıştır. 1990'lara gelindiğinde artan yeni bir tehdit ihtiyacı, anti-İslamist siyasi söylem ve bunun sonucunda artan İslamofobi üzerinden giderilmeye çalışılmıştır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve akabinde ortaya çıkan terör saldırıları sonrası Batı, güvenlik bahanesiyle, terör ve İslam/Müslümanlar arasında bağlantı kurmak suretiyle, Müslümanları hedef göstermiş ve güvenliği terör üzerinden ifade etmeye çalışmıştır. Müslümanları ve İslam'ı güvenlik bahanesiyle 21. yüzyılın en önemli küresel güvenlik problemi ilan etmiştir ve anti-İslamist politikalar ortaya koyarak, İslamofobik tutumları körüklemiştir. Sonuçta, Batılı toplumlarda yaşayan bireyler de dahil olmak üzere Müslümanların güvenliği sağlanamadığı gibi, Müslümanlar dışındaki kişi ve grupların, dünya çapında kendilerini güvenlik problemleri içinde bulması sonucu doğmuştur.

Batı'nın güvenlik politikalarının İslamofobi üreten yönü, devletlerin tehdidin farklı kimliklere sahip bireylerden geleceği önyargısı, Batı'da yaşayan Müslümanların bir kısmının o ülkelerin vatandaşları olmasına rağmen güvenlik konusunda kimliğe dayalı siyaset yapılması, Müslümanları yaşadıkları toplum içerisinde yabancılaştırmıştır. Ayrıca Batılı toplumlardaki özgürleştirici cemiyetlerin oluşmasına engel olarak Müslümanların politik tercihler dışında toplumsal olarak da ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmuştur. İslamofobi gibi toplumsal bir problem,

belli grupların ötekileştirildiği toplumlarda hem toplumun bütünü hem de devletler için güvenlik problemleri oluşturmaktadır.

11 Eylül Saldırıları ile birlikte İslam ve Müslümanların küresel bir güvenlik sorunu olduğu iddiası ile Batı toplumlarında yaşayan Müslümanlar terörist muamelesi görmüş, baskılara maruz kalmış, insan hakları ihlallerine muhatap olmuş ve sonuçta tüm özgürlük alanları kısıtlanmak suretiyle güvenlikleri tehdit edilmiştir. Galler Ekolü perspektifinden bakacak olursak bu durum, hem Müslüman hem de Müslüman olmayanların yaşadığı güvenlik endişesi nedeniyle özgürlüklerinin kısıtlanmasına, güvenliklerinin sağlanamamasına neden olmuştur. Oysa küresel çapta güvenlik probleminin doğmasının nedeni yoğunluklu olarak Batı'nın yanlış güvenlik politikalarının bir sonucudur. Bu yanlış politikalar 11 Eylül gibi, IŞİD gibi önemli terör saldırıları ve gruplarının ortaya çıkmasında dolaylı olarak etkili olmuştur. 11 Eylül Terör Saldırıları bu anlamda bir neden değil bir sonuçtur. Batı'nın yanlış güvenlik politikaları, 1. Körfez Savaşı, küreselleşme, Batı Hristiyan kimliğinin farklı kimliklerden üstün olduğu düşüncesi, oryantalist bakış açısı, yabancı düşmanlığı ve artan İslamofobi, Batı'ya göç eden Müslümanlar ve Ortadoğu İslam ülkelerinde yaşayan Müslümanların güvenliğini, en temel insan haklarını ihlal ederek ciddi güvenlik problemleri doğurmuştur.

11 Eylül Saldırıları, Batı'nın Müslümanların küresel bir güvenlik tehdidi olduğu iddiasının yaygınlaşması için imkan sağlamıştır ancak Galler Ekolü perspektifinden, bu güvenlik iddialarında derinleşmeye çalışırsak meselenin 11 Eylül öncesine dayandığını görmek mümkün olacaktır. Zira henüz 11 Eylül Saldırıları yaşanmadan, tehdit koltuğu boş kalan NATO, ABD ve İngiltere'de iktidara gelen yeni muhafazakarlar, Batı'nın siyasi çıkarları ve amaçları nedeniyle Müslümanları güvenlik tehdidi ilan etmişlerdir. 1990'larda sıkça ortaya sürülen “medeniyetler çatışması” iddiaları ile de bu siyasi amaçların teorik zemini oluşturulmaya çalışılmıştır.

11 Eylül terör olayları sonrasında Batı'da, güvenlik bahanesi ile Müslümanlar sürekli olarak gözlenen gruplar haline getirilmiştir. Galler Ekolü bu durumu; eşitsizlik, güvenlik problemi doğuran ötekileştirme olarak tanımlamaktadır. Sürekli gözleyenler tarafından gözlenerek ötekileştirilen Müslümanlar, yaşadıkları dünyada ayrımcılığa, eşitsizliğe maruz kalmıştır. Bu tarz ayrımcı tutumlar da güvenlik problemlerinin derinlemesine sebebiyet vermiştir.

11 Eylül Saldırıları ile birlikte Batı'nın güvenliği için realist güvenlik politikalarına geri dönülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu vurgu sonrasında güvenlik bahanesi ile Afganistan ve Irak'a savaş açılmıştır. Galler Ekolü teorileri üzerinden ifade edecek olursak; güvenlik sorunu kadar, güvenliği sağlama politikalarının sonuçlarının etkileri de önemlidir. Bugün yaklaşık 20 yıllık sürece bakıldığında terör sorunlarının çözülmediği, daha da arttığı, güvenlik tehdidi nedeniyle korkutulan bireylerin özgürlüklerinin kısıtlandığı görülecektir. Dahası anti-İslamist politikalar ve bu politikaların sonucu olarak artan İslamofobi sayesinde Müslümanların güvenlik problemi artmıştır. Müslümanlar, çalışma, eğitim alma, sosyal haklardan yararlanma, sosyal hayata dahil olma gibi konularda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. 11 Eylül sonrası hayata geçirilen güvenlik politikaları nedeniyle insan hakları, hukuk rafa kaldırılmış, Müslümanlar ayrımcılığa, kötü muameleye maruz kalmıştır. Bu yanlış güvenlik politikaları güvenlik sağlamadığı gibi aynı zamanda yeni güvenlik problemleri doğurmuş, terör örgütlerinin moral destek bulmasına neden olmuştur. Zaten Galler Ekolü'nün eleştirdiği realist güvenlik problemlerinin açmazları da bunlar olarak ifade edilmiştir. Şu durumda yanlış realist güvenlik politikalarının güvenlik sağlamadığını görmek mümkündür. Aynı zamanda Batı'nın tüm dünyaya hakim olabilmek için ürettiği güvenlik tanımlarının ve güvenlik politikalarının meşrulaştırılması için, insan hakları ihlallerinin üzerinin örtülmesi için, İslam ve Müslümanlar güvenlik problemi gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Oysa güvenlik problemi doğuran Müslümanlar değil, anti-İslamist ve İslamofobi doğuran yanlış güvenlik politikalarıdır.

Askeri merkezli, savaş yöntemli, devlet öncüllü güvenlik politikaları yerine, bu politikaları ortaya koyan anlayışın siyasi amaçlarını sorgulamak gerekmektedir.

Dünyadaki tüm bireylerin, ekonomik, siyasi, sosyal ihtiyaçlarını mümkün olduğunca eşit hale getirerek bu bireylerin özgürleşmesinin sağlanması gerekmektedir. Kimlik siyaseti ve ötekileştirici siyasetler terk edilmelidir. Ancak bu uygulamalar hayata geçirilirse güvenliğin sağlanmasına dair imkanlar ortaya çıkacaktır aksi halde güvenlik problemleri artmaya devam edecektir.

Elbette tüm Batı'nın, bireyden siyasete kadar bir bütün halinde İslam ve Müslümanlardan nefret ettiğini söylemek doğru değildir. Hatta birçok Batılı kurum, anti-İslamist politikalar, İslamofobik tutumlarla mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu noktada Müslümanların bu gerçeği de görerek, anti-İslamist propaganda ve İslamofobik saldırılar nedeniyle öfke halinde davranmaması gerekmektedir. Bu noktada en önemli görev Galler Ekolü'nün önerisiyle sivil topluma ve akademiye düşmektedir. Kimlik, din, ırk ayrımı yapmadan tüm ülkelerdeki akademisyenler, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ortak güvenlik ve ortak özgürlük imkanları için birlikte çalışmalıdır. Zaten bu çalışma da bu anlamdaki çalışmalara destek mahiyetinde ele alınmıştır.

Son yıllarda, Avrupa'da aşırı sağcı, Müslüman ve İslam karşıtı siyasetçilerin oy oranlarını yükselttiği görülmektedir. ABD'de İslamofobik açıklamalar yapmakta beis görmeyen Donald Trump'ın iktidara geldiği görülmektedir. İngiltere'de anti-İslamist makalesi ve söylemi bulunan Boris Johnson İngiltere başbakanı olmuştur. Elbette bu gelişmeler umutvar olunmasının önündeki engellerden biridir ancak Galler Ekolü, güvenlik teorileri yanında olumlu yönde değişimin olacağını da ifade eden bir yaklaşımdır. Dolayısıyla güvenlik konusunda ekolün teorileri üzerinden mutedil güvenlik politikaları üretilirse, bireysel hakların ihlal edilmediği, bireysel özgürlüklerin önünün açıldığı, güvenliğin sağlandığı bir dünya oluşabilme imkanı mümkündür.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Açıkmeşe, Sinem Akgül, “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, ss. 241-253.
- Agius, Chirstine, “Sosyal İnşacılık”, Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 87-103.
- Aydın, Hakan, “Eleştirel Yaklaşım ve Galler Ekolü: 11 Eylül 2001 Saldırılarının Etkisinde Toplumsal Güvenlik”, Sibel Turan ve Nergiz Özkural (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları** içinde, London: Press London, 2018, ss. 135-149.
- Aydın, Mustafa ve Açıkmeşe, Sinem, “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, Mustafa Aydın ve diğerleri (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 117-129.
- Balta, Evren, “**Küresel Güvenlik Kompleksi, Uluslararası Siyasette Güvenlik**”, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2012.
- Bayır, Özgün, “Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar”, Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar** içinde, İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2013, ss. 171-191.
- Baylis, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, Mustafa Aydın ve diğerleri (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 153-167.
- Bilgin, Pinar, “Critical Theory”, Paul D. Williams, Matt McDonald (Ed.), **Security Studies an Introduction** içinde, New York: Taylor and Francis, 2018, ss. 89-102.
- Birdişli, Fikret, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama**, 2. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- Birdişli, Fikret, ve Pak, E. Baran, “Post-Modern Güvenlik Sorunları ve Uluslararası Politikanın Virtüel Aktörleri”, **8. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Tam Metin Kitabı**. Dora Yayıncılık, 2016, ss. 298-309.
- Booth, Ken, “Critical Security Studies and Regional Insecurity”, Keith Krause ve Michael Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde, UK: UCL Press, 1997, ss. 329-360.
- Booth, Ken, “**Dünya Güvenliği Kuramı**”, 1. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2007.

- Booth, Ken, "Security and Self: Foundations of Critical Security Studies", Keith Krause ve Michael Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde, UK: UCL Press, 1997, ss. 83-121.
- Booth, Ken, "**Theory of World Security**", 1. Published, New York: Cambridge University Press, 2007.
- Booth, Ken, Dunne, Tim and Cox, Michael, "How Might Me Live? Global Ethics in a New Century", Ken Booth, Tim Dunne, Michael Cox (Ed.), **How Might Me Live? Global Ethics in a New Century** içinde, UK: Cambridge Press, 2001, ss. 1-28.
- Buzan, Barry, "**İnsanlar, Devletler ve Korku**", 2. Basım, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015.
- Buzan, Barry, Weaver, Ole and Wilde, Jaap "**Security: A New Framework for Analysis**", USA: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Canatan, Kadir, "İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım", Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, ss. 19-63.
- Carr, Edward, "**The Twenty Years' Crisis 1919-1939 an Introduction to The Study of International Relations**", 2. Published, London: Macmillan Published, 1939.
- Çıkrıkçı, Tolga, "Realizmin Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'in Güvenliği", **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 526-540.
- Dalby, Simon, "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse", Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde, Taylor and Francis e-Library, 2002, ss. 3-33.
- Dilber, Merve, "Feminizm ve Güvenlik", **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, ss. 169-192.
- Elmas, Salih, "**Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumunda Güvenlik Çıkmazı**", 1. Basım, Ankara: UŞAK Yayınları, 2013.
- Emmers, Ralf, "Güvenikleştirme", Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 131-142.
- Eralp, Atila, "Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik**, İhsan D. Dağı ve diğerleri (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları: 2013, ss. 57-89.
- Glaser, Charles, "Realizm", Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 13-26.

- Gündoğmuş, Bekir, “Avrupa’da Kültürel Irkçılık ve Göçün Tetikleyici Etkisi”, 7. **Uluslararası İdealden Geleceğe Toplum, Siyaset ve Ekonomi Sempozyumu**, Malatya: Bilsam Yayınları, 12-13 Ekim 2018, ss. 288-297.
- Herring, Eric, “Tarihsel Materyalizm”, Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 42-54.
- Hıdır, Özcan, “Anri-Semitizm ve Anti-İslamizm Benzerlikler ve Farklılıklar”, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, ss. 63-101.
- Hıdır, Özcan, “Tarihte Bir “Anti-İslamist” Olarak Martin Luher”, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, ss. 145-179.
- Jones, R. Wyn, “**Security Strategy and Critical Theory**”, Colorado: Lynee Rienner Publishers, 1999.
- Kalın, İbrahim, **Ben, Öteki ve Ötesi**, 5. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Kerr, Pauline, “İnsani Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 104-114.
- Kiraz, Sami, “Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Röle Yayıncılık, 2014, ss. 109-121.
- Kolasi, Klevis, “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler** içinde, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Röle Yayıncılık, 2014, ss. 121-155.
- Krause, Keith ve Williams, Michael, “From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies”, Keith Krause ve Michael Williams (Ed.), **Critical Security Studies** içinde, UK: UCL Press, 1997, ss. 33-61.
- Linklater, Andrew, “**Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity**”, 1. Published, New York: Taylor and Francis e-Library, 2007.
- Linklater, Andrew, “PoliticalCommunity and Human Security”, KenBooth (Ed.), **Critical Security Studies and World Politics** içinde, London: LyneeRienner, 2005, ss. 113-131.
- Mekin, Kısmet, “Teoriden Pratiğe Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Evrimi”, Levent Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek (Ed.), **Küresel Güven(siz)lik Eski Kavramların Yeni Yorumları** içinde, İstanbul: Hiper Yayın, 2018, ss. 19-44.
- Mutimer, David, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih,Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 67-86.

- Okumuş, Ejder, “ABD’de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası”, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.) **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2007, ss. 235-259.
- Övet, Talha ve Ay, Yusuf, “Temel Güvenlik Kuramları ve Yaklaşımları”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (Ed.), **Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine** içinde, Ankara: Gazi Kitabevi, 2018, ss. 31-59.
- Öztürk, Zerrin, Ayşe, “Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar”, **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2**, Tayyar Arı (Der.), Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, ss. 149-179.
- Roe, Paul, “Toplumsal Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017, ss. 177-186.
- Rrapaj, Jonilda, “Barış Çalışmaları ve Güvenlik”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Röle Yayıncılık, 2014, ss. 81-109.
- Rumelili, Bahar, “İnşacılık/Konstrüktivizm”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 151-173.
- Sandıklı, Atilla ve Emeklier, Bilgehan, “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim Dönüşüm”, Atilla Sandıklı (Ed.), **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri** içinde, Ankara: Bilgesam, 2012, ss. 3-71.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem, Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış, Atilla Sandıklı (Ed.) **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri** içinde, Ankara: Bilgesam, 2012, ss. 133-165.
- Sezal, M. Ali, “Teröre Karşı Küresel Savaş ve Eleştirel Güvenlik Okulları”, Hasan Acar (Ed.), **Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları** içinde, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020, ss. 253-271.
- Shilibekova, Aigerim, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmalarında Yeni Yaklaşımlar”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 1081-1090.
- Şen, Osman, “Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı ve Kökenleri”, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen (Der.), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Röle Yayıncılık, 2014, ss. 23-33.
- Şöhret, Mesut, “Kopenhag ve Aberystwyth Ekolleri Çerçevesinde 21. Yüzyılda Güvenliğin Değişen Kapsamı ve Boyutu”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Nisan 2014, ss. 638-645.
- Tanrısever, F. Oktay, “Güvenlik”, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atila Eralp (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 107-123.

- Ulan, M. Özlem, “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları Ve Genişletilmiş Güvenlik Kavramları”, **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 638-646.
- Uzgel, İlhan, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Baskı, 2015, ss. 243-326.
- Walker, R, B, J, “The Subject of Security”, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), **Critical Security Studies: Concepts and Cases** içinde, Taylor and Francis e-Library, 2002, ss. 33-61.
- Waltz, Kenneth, “**Theory of International Politics**”, California: Addison-Wesley Published, 1979.
- Weaver, Ole ve Buzan, Barry, “Teoriye Dönüş Sonrası: Güvenlik Çalışmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği”, Alan Collins (Ed.), Nasuh Uslu (çev.) **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları** içinde, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017. ss. 393-410.
- Weaver, Ole, “The Changing Agenda of Social Security”, Hans Günter Brauch (Ed.), **Coping with Global Environmental Change Disastes and Security** içinde, Berlin: Springer Publisher, 2011, ss. 581-594.
- Williams, C, Michael, “**Culture and Security: Symbolic Power and The Politics of International Security**” 1. Published, USA: Taylor and Francis, 2007.

Sürekli Yayınlar

- Ağcan, Muhammet, “İnsanlık, Sosyo-politik Topluluk ve Evrensellik/Faklılık: Andrew Linklater, Eleştirel Kuram ve Küresel Siyaset”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 37, Bahar 2013, ss. 3-39.
- Ağır, B. Sarper, “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl.11, Sayı.22, 2015.
- Akdemir, Erhan, “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004, 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam’ın Avrupa’da Algılanışı”, [Elektronik Versiyon], **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2009, Cilt. 8, Sayı. 1, ss. 1-26, (3 Şubat 2020).
- Aktaş, Murat, “AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm”, [Elektronik Versiyon], **OMBUDSMAN Akademik**, Temmuz-Aralık 2017, Yıl. 4, Sayı. 7, ss. 127-155, (30 Ocak 2020).
- Aktaş, Murat, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Merkezi**, Cilt. 13, Sayı. 1, 2014, ss. 31-54.
- Altun, Muhsin, “İngiliz Aydınlanma Düşünürlerinde İslam Algısı”, **Liberal Düşünce**, Yıl. 20, Sayı. 77, Kış 2015, ss. 133-164.
- Aral, Berdal, ”Soğuk Savaş Sonrasında Siyasallaşan Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları” [Elektronik Versiyon], **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1998, Cilt. 53, ss. 37-57, (8 Mart 2020).
- Arslan, Zühtü, “11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 2, 2006, ss. 121.-136.
- Bakan, Selahaddin ve Şahin, Sonay, “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler”, **The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences**, Vol. 4, Nu. 2, 2018, ss. 135-152.
- Balcı, Kerim, “Evrilen Bir Gerçeklik Olarak İslamofobi”, **Dipnot Dergisi**, Sayı. 9, 2012, ss. 71-86.
- Baylis, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 18, Yaz 2008, ss. 69-85.
- Bilgin, Pınar, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **Stratejik Araştırmalar**, Cilt. 8, Sayı. 14, 2010, ss. 30-52.
- Bilgin, Pınar, “Individual and Societal Dimensions Dimensions of Security”, [Elektronik Versiyon], **International Studies Review**, 2003, No. 5, ss. 203-222, (5 Mart 2020).

- Birdişli, Fikret, “Eleştirel Güvenlik alışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl. 10, Sayı. 20, 2014, ss. 229-256.
- Birdişli, Fikret, “Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasaları zerindeki Etkileri Ve Türkiye’nin Güvenlik Siyasası zerine Bir İnceleme”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı. 13, 2009, ss. 1-13.
- Bodur, E. Hsn, “Batı’da İslam Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi”, [Elektronik Versiyon], *İlahiyat Akdemi Dergisi*, 2017, Sayı. 6, ss. 69-89, (5 Ocak 2020).
- Booth, Ken, “Security and Emancipation”, [Elektronik Versiyon], *International Studies*, 1991, Vol. 4, No. 4, ss. 313-326, (28 Temmuz 2020).
- Buehler, F. Arthur, “İslamofobi: Batı’nın Karanlık Tarafının Bir Yansıması”, Mehmet Atalay (ev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 55, Sayı. 1, 2014, ss. 123-140.
- Canatan, Kadir, “Batı’nın Doğu’da Bir şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 6, 2017, ss. 87-104.
- elikpala, Mitat, “Güvenlik Topluluğu”, [Elektronik Versiyon], *Güvenlik Yazıları Serisi*, 2019, Sayı. 43, ss. 1-8, (26 Temmuz 2020).
- ımrın, K. Füsun, “Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti zerine”, [Elektronik Versiyon], *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2009, Sayı. 23, ss. 195-203, (6 Mayıs 2020).
- Dönmez, R. Özgür, “Küreselleşme, Batı Modernliği ve şiddet: Batı’ya Karşı Siyasal İslam”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 4, Kış 2014, ss. 81-114.
- Duman, M. Zeki, “Neo-Liberal Küreselleşmenin Zaferi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 1, 2011, ss. 666-700.
- Er, Tuba ve Ataman, Kemal, “İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi zerine”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 17, Sayı. 2, 2008, ss. 747-770.
- Ergül, Ergin, “zgrlk ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri”, [Elektronik Versiyon], *EÜHFD*, 2014, Cilt. 18, Sayı. 1-2, ss. 64-98, (29 Nisan 2020).
- Goyushov, Samig, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik alışmalarına İlişkin Teorik Tartışmalar”, **The Journal of Academic Social Science**, Yıl. 7, Sayı. 88, şubat 2019, ss. 688-698.
- Gl, Ayla, “Editors İntrodictuon: Wies from the ‘Others’ of the War on Terror”, [Elektronik Versiyon], *Critical Studies on Terrorism*, 2010, Vol. 3, ss. 1-5, (7 Mart 2020).

- Göl, Ayla, “The War on Terror and the Rise of Neo-Orientalism in the 21st Century”, [Elektronik Versiyon], Special Issue, *Critical Studies on Terrorism*, Nisan 2010, Vol. 3, No. 1, ss. 1-6, (6 Mart 2020).
- Gölcü, Abdülkadir ve Çuhadar, Mustafa, “Batı Toplumlarda İslamofobinin Üretilmesinde Medyanın Rolü” [Elektronik Versiyon], *OMBUDSMAN Akademik*, Temmuz-Aralık 2017, Yıl. 4, Sayı. 7, ss. 71-99, (5 Ocak 2010).
- Güdek, Şeyda, “ABD’nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 4, Ekim 2017, ss. 143-158.
- Hıdır, Özcan, “İslamofobi-Irkçılık-‘Kültürel Irkçılık’ İlişkisi”, **OMBUDSMAN Akademik**, Yıl. 4, Sayı. 7, Temmuz-Aralık 2017, ss. 23-49.
- İşyar, Ö. Göksel, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, **Akademik Bakış**, Cilt. 2, Sayı. 3, Kış 2008, ss. 1-42.
- Kalın, İbrahim, “Batı’daki İslam Algısı Tarihine Giriş”, [Elektronik Versiyon], *Divan İlmi Araştırmalar*, 2003, Sayı. 15, ss. 1-51, (22 Ocak 2020).
- Kar, Sait, “Felsefi Açından İslamofobi ve Eleştirisi”, **İlahiyat Tetkikleri Dergisi**, Yıl. 2015, Sayı. 47, 2017, ss. 199-222.
- Kaygusuz, Özlem, “Küreselleşme ve Ulusal Güvenlik Devleti: Geri Dönüş Mümkün mü?”, [Elektronik Versiyon], *Mülkiye Dergisi*, Cilt. 31, Sayı. 255, ss. 137-153. (3 Şubat 2020).
- Kedikli, Umut ve Akça, Mehmet, “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi”, **TESAM Akademi Dergisi**, Cilt. 4, Sayı. 1, Ocak 2017, ss. 57-95.
- Kepenek, Büşra, “Güncel Raporlar Işığında Avrupa’da İslam Düşmanlığı”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 3, Aralık 2016, ss. 68-73.
- Kıvılcım, Fulya, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, [Elektronik Versiyon], *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt. 5, Sayı. 1, ss. 219-230, (28 Ocak 2020).
- Kirman, M. Ali, “İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı, Doğulu mu?”, [Elektronik Versiyon], *Journal of Islamic Research*, 2010, Cilt. 21, Sayı. 1, ss. 21-39, (20 Ocak 2020).
- Kolasi, Klevis, “Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. 68, Sayı. 2, 2013, ss. 149-179.
- Köse, Meryem ve Küçük, Meryem, “Oryantalizm ve Öteki Algısı”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, 2015, ss. 107-127.

- Krause, Keith and Williams, C, Michael, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, **Mershon Internatioanal Studies Review**, Vol. 40, No. 2, Oct 1996, ss. 229-254.
- Küçükcan, Talip, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 6, Sayı. 24, Kış 2010, ss. 33-54.
- Mearsheimer, John, “Back to Future: Instalibty in Europe After The Cold War”, [Elektronik Versiyon], *International Security*, 1990, Vol. 15, No. 1, ss. 5-56. (16 Temmuz 2020).
- Mertcan, Hakan, “Oryantalizm Sömürgecilik İlişkisi”, [Elektronik Versiyon], *Milel ve Nihal*, Ağustos 2007, Cilt. 4, Sayı. 2, ss. 11-28, (24 Ocak 2020).
- Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkiler’in Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği” [Elektronik Versiyon], *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar 2014, Cilt. 1, Sayı. 1, ss. 33-60, (29 Aralık 2019).
- Nye, Joseph ve Keohane, Robert, “Power and Interdependence Revisited”, [Elektronik Versiyon], *International Organization*, Autumn 1987, Vol. 41, No. 4, ss. 725-753, (15 Temmuz 2020).
- Okur, M. Akif, “Üretilen Korku: İslamofobi” [Elektronik Versiyon], *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2017, Sayı. 317, ss. 18-22, (26 Ocak 2020)
- Övet, Talha, “Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 1, Mayıs 2016, ss. 109-140.
- Özdoğan, Mücahit, “Realizm ve Neo-Realizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 1, Mayıs 2019, ss. 1-24.
- Özel, Mehmet ve Dönmez, Demet, “Toplum Sözleşmecilerinden 11 Eylül’e Güvenlik Anlayışlarındaki Değişim”, [Elektronik Versiyon], *Türk İdare Dergisi*, 2016, Sayı. 482, ss. 239-282, (1 Şubat 2020).
- Özer, Ahmet, “11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma”, [Elektronik Versiyon], *Journal of Human Sciences*, 2007, Vol. 7, No. 2, ss. 2-23, (1 Ocak 2020).
- Öztürk, Z, Ayşe, “Theoretical Debates on New Security in the Aftermath of the Cold War” **Ege Strategic Research Journal**, Vol. 8, No. 2, 2017, ss. 95-109.
- Samur, Hakan, “Avrupa’nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt. 15, Sayı. 29, 2017, ss. 147-173.
- Sancak, Kadir, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 6, 2013, ss. 124-134.

- Sarıerem, Helin, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl. 8, Sayı. 16, 2012, ss. 177-237.
- Şenay, Bülent, “Avrupa Birliği’nin Dini Kimliği ve Avrupa’da Dinler: Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm Ve İslam”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 11, Sayı. 1, 2002, ss. 121-166.
- Tatar, C. Hüsniye, “Batı’nın Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri”, [Elektronik Versiyon], *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt. 4, Sayı. 14, ss. 91-102, (22 Ocak 2020).
- Toman Murat ve Akman, Halil, “Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrinin Oluşumu ve Ortadoğu’ya Yansımaları”, [Elektronik Versiyon], *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014, Cilt. 7, ss. 297-316, (30 Nisan 2020).
- Uslu, Nasuh, “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. 54, Sayı. 3, 1999, ss. 165-199.
- Waltz, Kenneth, “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.5, Sayı. 17, 2008, ss. 3-44.
- Wendt, Alexander “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, [Elektronik Versiyon], *International Organization*, 1992, Vol. 46, No. 2, ss. 391-425, (19 Temmuz 2020).
- Yalvaç, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 29, Bahar 2011, ss. 71-99.
- Yapıcı, Asım ve Yapıcı, Feyza, “Önyargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik”, **İlahiyat Akademi Dergi**, Cilt. 5, Sayı. 6, Aralık 2017, ss. 1-78.
- Yavuz, Burcu, “Critical Security Studies and World Politics”, [Elektronik Versiyon], *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar 2019, Cilt. 6, Sayı. 21, ss. 139-145, (5 Mart 2020).
- Yüksel, Mehmet, “İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki”, [Elektronik Versiyon], *İÜHFM*, 2014, Cilt. 22, Sayı. 1, ss. 189-200, (24 Ocak 2020).

Diğer Yayınlar

- Açıkmeşe, S. Akgül, “Realist Okul ve Güvenlik Çalışmaları’nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2008.
- Akılotu, Neslihan, “İslamofobi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Bahçeşehir Üniversitesi SBE, 2015.
- Aydın, F. Betül, “Haber Söyleminde İslamofobinin İnşası: Batı Avrupa Basınına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Seçluk Üniversitesi SBE, 2019.
- Ceyhan, Nurcan, “21. Yüzyılda İslamofobi ve Avrupa”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 2018.
- Deniz, Tanju, “Yükselen İslamofobinin Avrupa Kimliğine Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Trakya Üniversitesi SBE, 2014.
- Ereker, Fulya, “Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2010.
- Güldürlek, Ayşen, “Teh Welsh School in Critical Security Studies”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2009.
- Haser, Demet, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, 2018.
- Polat, İrfan, “11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan Müdahalesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2006.
- Sözer, Rukiye, “Sosyo-Kültürel, Tarihsel ve İdeolojik Bağlamda İslamofobi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2018.
- ABD’deki Müslüman Karşıtlığı Siyasi Kaynaklı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2019-islamofobi-raporu-abddeki-musliman-karsitligi-siyasi-kaynakli/1468570>, (8 Mart 2020).
- Bayraktar, Cemile, “ABD Dış Politikalarının İç Çatışmalara Etkisi, 2018, Marmara Üniversitesi, <https://marmaraedu.academia.edu/cemilebayraktar>, (11 Mart 2020).

- Erden, T. Selin, “Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması”, 2018, 18 Mart Üniversitesi, https://tr.ucretsiz-ekitaplar.site/tur_ebooks-medeniyetler_atismasi_ve_d_nya_d_zeninin_yeniden_kurulmasi_samuel_p_huntington_51236.html , (1 Ocak 2020).
- Ertürk, Devrim, “Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör”, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2010, Sayı. 4, https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=AWUkcZlDHDbCZb_mQnog , (29 Nisan 2020).
- EUMC Raporu, **Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi**, 2006.
- Göç Araştırmaları Vakfı, **Amerika-İslam İlişkileri Konseyi İslamofobi Raporu**, 2017.
- Kepenek, Büşra, “Avrupa’da Göç ve İslamofobi”, **Avrupa’da İslam Düşmanlığı Raporu**, Ankara: Sakarya Üniversitesi, 2016.
- Gökbaş, Seval, “Çok Kutuplu Uluslararası Sistemde Güvenlik Algısı”, Kamu Diplomasisi Yayınları, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf> , (1 Şubat 2020).
- Günay, Z. Nihal, “Avrupa’da İslamofobi Söylemler Üzerinden Nasıl İnşa Ediliyor?”, Gazi Üniversitesi, SBE, https://www.academia.edu/35021740/Avrupada_%C4%B0slamofobi, (8 Mart 2020).
- Hürriyet Gazetesi, Bush’tan Haçlı Seferi Yakıştırması, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bushtan-hacl-seferi-yakistirmasi-16285>(2 Ocak 2020).
- İNSAMER, “**Avrupa ve Müslümanlar Raporu**”, 2017.
- Kaçar, S. Şevval, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Galler Ekolü”, 2018, Uludağ Üniversitesi, https://www.academia.edu/41013060/Sibel_%C5%9Eevval_Ka%C3%A7ar-_Galler_Ekol%C3%BC, (7 Mart 2020).
- Özkır, Yusuf, “11 Eylül Kurgular, Yalanlar ve Müslüman İmaji”, *Anadolu Ajansı*, 11 Eylül 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/11-eylul-kurgular-yalanlar-ve-musliman-imaji/1252060> , (4 Şubat 2020).
- SETA, **Avrupa İslamofobi Raporu**, 2018.
- SETA, **Medyada İslamofobi**, 2018.